

Læreplan

Entreprenøriell
læring starter
med lek og
utforskning
på ulike arenaer!

Revidert utgave
Godkjent av Utdanningsdirektoratet 18.02.2021
EnSpire Norge AS
www.enspire.no

Innhold

1. OPPLÆRINGENS VERDIGRUNNLAG	5
2. PRINSIPPER FOR LÆRING, UTVIKLING OG DANNING.....	8
3. PRINSIPPER FOR SKOLENS PRAKSIS	12
4. <i>ENTREPRENØRSKAP SOM SÆRSKILT PROFIL</i>	16
5. FAG- OG TIMEFORDELING	22
6 FAGPLANER FOR ENSPIRESKOLEN	25
6.1 LÆREPLAN I ENTREPRENØRSKAP PÅ TVERS (EPT)	25
6.2 LÆREPLAN I KRISTENDOM, RELIGION, LIVSSYN OG ETIKK (KRLE)	32
6.3 LÆREPLAN I NORSK.....	39
6.4 LÆREPLAN I MATEMATIKK	48
6.5 LÆREPLAN I NATURFAG	61
6.6 LÆREPLAN I ENGELSK	70
6.7 LÆREPLAN I FREMMEDSPRÅK	78
6.8 LÆREPLAN I SAMFUNNSFAG	83
6.9 LÆREPLAN I KUNST OG HÅNDVERK	93
6.10 LÆREPLAN I MUSIKK	101
6.11 LÆREPLAN I MAT OG HELSE.....	108
6.12 LÆREPLAN I KROPPSØVING.....	114
6.13 LÆREPLAN I VALGFAGET ENTREPRENØRSKAP FORDYPNING.....	121
6.14 LÆREPLAN I ARBEIDSLIVSFAG FOR UNGDOMSTRINNET.....	123

Overordnet del

Om overordnet del

Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen er en del av læreplanverket, og den er fastsatt ved kongelig resolusjon 1. september 2017 med hjemmel i opplæringsloven § 1-5.

Overordnet del gjelder for grunnopplæringen i Norge. Grunnopplæringen består av grunnskole og videregående opplæring. Den omfatter dermed den opplæringen barn og ungdom får fra første klasse på barnetrinnet til og med studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogrammer i videregående opplæring, der deler av opplæringen foregår i bedrift og arbeidsliv. EnSpireskolen gir grunnopplæring for elever fra første til tiende klasse.

Overordnet del av læreplanverket utdyper verdigrunnlaget i opplæringslovens formålsparagraf, friskolelovens formålsparagraf og de overordnede prinsippene for grunnopplæringen. Den består av denne innledningen, gjengivelse av formålsparafene og fire kapitler: 1. Opplæringens verdigrunnlag, 2. Prinsipper for læring, utvikling og danning, 3. Prinsipper for skolens praksis, 4. *Entreprenørskap som særskilt profil*.

Læreplanene for fag beskriver fagenes innhold og mål. Overordnet del gir retning for opplæringen i fag, og alle fag bidrar til å realisere opplæringens brede formål. Hele læreplanverket er grunnlaget for opplæringen, og de ulike delene henger tett sammen og må brukes sammen.

Den overordnede delen beskriver det grunnsynet som skal prege pedagogisk praksis i grunnopplæringen i alle EnSpireskolene. Den skal også ligge til grunn for samarbeidet mellom hjem og skole. Overordnet del tydeliggjør skolens og lærebedriftens ansvar for danning og for utvikling av kompetansen til alle deltakere i grunnopplæringen. Alle som arbeider i grunnopplæringen, må la dette grunnsynet prege planleggingen, gjennomføringen og utviklingen av opplæringen.

Hovedmålgruppen for overordnet del er alle som har et ansvar for opplæringen: lærere, instruktører, assistenter, skoleledere, skoleeiere, andre yrkesgrupper i skolen og lærebedrifter. Den overordnede delen gjelder opplæringen for elever, lærlinger, lækandidater, praksisbrevkandidater og voksne deltakere i grunnskole, videregående opplæring og voksenopplæring. I overordnet del brukes i hovedsak begrepene «elev», «lærer» og «skole» om alle som deltar i opplæring, alle ansatte, alle skoler og alle lærebedrifter. Lærerutdanningene skal bygge på opplæringsloven og gjeldende læreplanverk for grunnopplæringen, herunder overordnet del.

Den overordnede delen har status som forskrift sammen med resten av læreplanverket, og må leses i lys av opplæringsloven, friskoleloven og annet relevant regelverk som gjelder for opplæringen i skole og lærebedrift. For eksempel må omtalen av tilpasset opplæring i kapittel 3 ses i sammenheng med regelverket for tilpasset opplæring og spesialundervisning, elevvurdering, organisering av undervisning og foreldresamarbeid.

EnSpireskolen har i tillegg en veileder for arbeidet med entreprenørskap i alle fag.

Samene i Norge har ifølge ILO-konvensjonen status som urfolk. Grunnloven fastsetter at staten skal legge forholdene til rette for at samene kan sikre og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv, noe som følges opp i opplæringsloven. Friskoleloven gir ikke elever rett til samisk opplæring, men EnSpireskolen kan likevel legge til rette for slik opplæring etter gjeldende regelverk.

Formålet med opplæringen

Opplæringslovens formålsparagraf lyder slik:

Opplæringa i skole og lærebedrift skal, i samarbeid og forståing med heimen, opne dører mot verda og framtida og gi elevane og lærlingane historisk og kulturell innsikt og forankring.

Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane.

Opplæringa skal bidra til å utvide kjennskapen til og forståinga av den nasjonale kulturarven og vår felles internasjonale kulturtradisjon.

Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfald og vise respekt for den einskilde si overtyding. Ho skal fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte.

Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dei skal få utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrong.

Elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til medverknad.

Skolen og lærebedrifta skal møte elevane og lærlingane med tillit, respekt og krav og gi dei utfordringar som fremjar danning og lærelyst. Alle former for diskriminering skal motarbeidast. (Opplæringsloven § 1-1)

Friskolelovens formålsparagraf lyder slik:

Formålet med denne lova er å medverke til at det kan opprettast og drivast frittstående skolar, slik at foreldre og elevar kan velje andre skolar enn dei offentlege, jf. menneskerettsloven § 2 nr. 2.

Opplæringa ved skolar som blir godkjende etter lova her, skal ta sikte på:

- a) å utvikle personlegdommen, talentet og dei mentale og fysiske evnene til elevane,
- b) å utvikle respekt for menneskerettane, grunnleggjande fridommar og for dei prinsippa som pakta til Dei sameinte nasjonane vernar om,
- c) å utvikle respekt for foreldra og den kulturelle identiteten, språket og verdiane til eleven, for dei nasjonale verdiane i det landet der eleven bur, og respekt for kulturar som er ulike hans eller hennar eigen,
- d) å førebu eleven til eit ansvarleg liv i eit fritt samfunn i ei ånd av forståing, fred, toleranse, likestilling mellom kjønna og venskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonale og religiøse grupper og personar som høyrer til urfolk,
- e) å fremje respekten for naturmiljøet.

Det skal leggjast vekt på å skape godt arbeidsmiljø og gode samarbeidsformer mellom lærarar og elevar og mellom skole og heim. Alle som er knytte til skolen, skal arbeide for å hindre at elevane kjem til skade eller blir utsette for krenkjande ord eller handlingar (Friskoleloven § 1-1).

1. Opplæringens verdigrunnlag

Skolen skal bygge sin praksis på verdiene i opplæringslovens og friskolelovens formålsparagraf.

Formålsparagrafen uttrykker verdier som samler Norge som samfunn. Verdiene er grunnlaget for vårt demokrati og skal hjelpe oss å leve, lære og arbeide sammen i en kompleks samtid og i møte med en ukjent framtid. De felles verdiene bygger på kristen og humanistisk arv og tradisjon. De kommer også til uttrykk i ulike religioner og livssyn, og de er forankret i menneskerettighetene.

Disse verdiene er grunnmuren i skolens virksomhet. De må gjøres levende og få betydning for hver enkelt elev i skolefellesskapet gjennom formidling av kunnskap og utvikling av holdninger og kompetanse. Verdiene skal prege skolens og lærernes møte med elevene og med hjemmene. Elevens beste skal alltid være et grunnleggende hensyn. Det vil alltid være spenninger mellom ulike interesser og syn. Lærere må derfor bruke sitt profesjonelle skjønn slik at den enkelte ivaretas best mulig i møte med fellesskapet.

Verdiene i EnSpire-skolen er utdypet i kapittel 4 og i egen veileder.

1.1 Menneskeverdet

Skolen skal sørge for at menneskeverdet og de verdiene som støtter opp om det, legges til grunn for opplæringen og hele virksomheten.

Formålsparagrafen bygger på menneskeverdets ukrenkelighet og at alle mennesker er like mye verdt, uavhengig av hva som ellers skiller oss. Når lærere viser omsorg for elevene og ser den enkelte, anerkjennes menneskeverdet som en grunnleggende verdi for skolen og samfunnet.

Menneskerettighetene har sitt grunnlag i menneskeverdet og er en viktig del av fundamentet for rettsstaten. De bygger på universelle verdier som gjelder for alle uansett hvem de er, hvor de kommer fra, og hvor de befinner seg. Barnekonvensjonen er en del av menneskerettighetene og gir barn og unge et særlig vern. Opplæringen må være i samsvar med menneskerettighetene, samtidig som elevene skal tilegne seg kunnskap om menneskerettighetene.

Likeverd og likestilling er verdier som er kjempet fram gjennom historien, og som fortsatt må ivaretas og forsterkes. Skolen skal formidle kunnskap og fremme holdninger som sikrer disse verdiene. Alle elever skal behandles likeverdig, og ingen elever skal utsettes for diskriminering. Elevene skal også gis likeverdige muligheter slik at de kan ta selvstendige valg. Skolen skal ta hensyn til mangfoldet av elever og legge til rette for at alle får oppleve tilhørighet i skole og samfunn. Vi kan alle oppleve at vi skiller oss ut og kjenner oss annerledes. Derfor er vi avhengig av at ulikheter anerkjennes og verdsettes.

Mennesker er sårbare og feilbarlige. Tilgivelse, nestekjærighet og solidaritet er nødvendig for at mennesker skal vokse og utvikle seg. Den enkeltes personlige overbevisning og samvittighet skal tas på alvor slik at alle kan tenke, tro og ytre seg fritt. Elevene skal selv bidra til å ivareta menneskeverdet og reflektere over hvordan de kan forhindre at det krenkes.

1.2 Identitet og kulturelt mangfold

Skolen skal gi elevene historisk og kulturell innsikt og forankring, og bidra til at hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap.

Innsikt i vår historie og kultur er viktig for utvikling av elevenes identitet og skaper tilhørighet til samfunnet. Elevene skal lære å kjenne de verdiene og tradisjonene som bidrar til å samle menneskene i landet. Kristen og humanistisk arv og tradisjon er en viktig del av landets samlede kulturarv og har spilt en sentral rolle for utvikling av vårt demokrati. Den samiske kulturarven er en del av kulturarven i Norge. Vår felles kulturarv har utviklet seg gjennom historien og skal forvaltes av nålevende og kommende generasjoner.

Felles referanserammer er viktig for den enkeltes tilhørighet til samfunnet. Dette skaper samhold og forankrer den enkeltes identitet i et større fellesskap og i en historisk sammenheng. En felles ramme gir og skal gi rom for mangfold, og elevene skal få innsikt i hvordan vi lever sammen med ulike perspektiver, holdninger og livsanskuelser. De erfaringene elevene får i møte med ulike kulturuttrykk og tradisjoner, bidrar til å forme deres identitet. Et godt samfunn er tuftet på et inkluderende og mangfoldig fellesskap.

Opplæringen skal sikre at elevene blir trygge språkbrukere, at de utvikler sin språklige identitet, og at de kan bruke språk for å tenke, skape mening, kommunisere og knytte bånd til andre. Språk gir oss tilhørighet og kulturell bevissthet. I Norge er norsk og de samiske språkene sør-, lule- og nordsamisk likeverdige. Norsk omfatter de likestilte skriftspråkene bokmål og nynorsk. Norsk tegnspråk er anerkjent som et fullverdig språk i Norge. Kunnskap om samfunnets språklige mangfold gir alle elever verdifull innsikt i ulike uttrykksformer, ideer og tradisjoner. Alle elever skal få erfare at det å kunne flere språk er en ressurs i skolen og i samfunnet.

Gjennom opplæringen skal elevene få innsikt i det samiske urfolkets historie, kultur, samfunnsliv og rettigheter. Elevene skal lære om mangfold og variasjon innenfor samisk kultur og samfunnsliv.

Fem folkegrupper med århundrelang tilknytning til Norge har status som nasjonale minoriteter i tråd med våre internasjonale forpliktelser: jøder, kvener/norskfinner, skogfinner, rom og romanifolket/tatere. Disse folkegruppene har bidratt til å forme den norske kulturarven, og opplæringen skal gi kunnskap om disse folkegruppene.

Gjennom alle tider har det norske samfunnet blitt påvirket av ulike strømninger og kulturtradisjoner. I en tid der befolkningen er mer sammensatt enn noen gang, og der verden knyttes tettere sammen, blir språkkunnskaper og kulturforståelse stadig viktigere. Skolen skal støtte utviklingen av den enkeltes identitet, gjøre elevene trygge på eget ståsted, samtidig som den skal formidle felles verdier som trengs for å møte og delta i mangfoldet, og åpne dører mot verden og framtiden.

1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet

Skolen skal bidra til at elevene blir nysgjerrige og stiller spørsmål, utvikler vitenskapelig og kritisk tenkning og handler med etisk bevissthet.

Opplæringen skal gi elevene en forståelse av kritisk og vitenskapelig tenkning. Kritisk og vitenskapelig tenkning innebærer å bruke fornuften på en undersøkende og systematisk måte i møte med konkrete praktiske utfordringer, fenomener, ytringer og kunnskapsformer. Opplæringen skal skape en forståelse av at metodene for å undersøke virkeligheten må tilpasses det vi ønsker å studere, og at valg av metode påvirker det vi ser.

Hvis ny innsikt skal vokse fram, må etablerte ideer granskes og kritiseres med teorier, metoder, argumenter, erfaringer og bevis. Elevene skal kunne vurdere ulike kilder til kunnskap og tenke kritisk om hvordan kunnskap utvikles. De skal også kunne forstå at deres egne erfaringer, standpunkter og overbevisninger kan være ufullstendige eller feilaktige.

Kritisk refleksjon forutsetter kunnskap, men gir samtidig rom for usikkerhet og uforutsigbarhet. Opplæringen må derfor søke en balanse mellom respekt for etablert viten og den utforskende og kreative tenkningen som kreves for å utvikle ny kunnskap.

Etisk bevissthet er å veie ulike hensyn mot hverandre og er nødvendig for å være et reflektert og ansvarlig menneske. Opplæringen skal utvikle elevenes evne til å foreta etiske vurderinger og gjøre dem fortrolige med etiske problemstillinger.

Kritisk tenkning og etisk bevissthet er både en forutsetning for og en del av det å lære i mange ulike sammenhenger, og bidrar til at elevene utvikler god dømmekraft. Praktisk yrkesutøvelse og kunstnerisk arbeid krever også evne til å reflektere og gjøre vurderinger.

1.4 Skaperglede, engasjement og utforskertrang

Skolen skal la elevene utfolde skaperglede, engasjement og utforskertrang, og la dem få erfaring med å se muligheter og omsette ideer til handling.

Barn og unge er nysgjerrige og ønsker å oppdage og skape. I opplæringen skal elevene få rike muligheter til å utvikle engasjement og utforskertrang. Evnen til å stille spørsmål, utforske og eksperimentere er viktig for dybdelæring. Skolen skal respektere og dyrke fram forskjellige måter å utforske og skape på. Elevene skal lære og utvikle seg gjennom sansning og tenkning, estetiske uttrykksformer og praktiske aktiviteter.

For de yngste barna i skolen er lek nødvendig for trivsel og utvikling, men også i opplæringen som helhet gir lek muligheter til kreativ og meningsfylt læring.

Kreative og skapende evner bidrar til å berike samfunnet. Samarbeid inspirerer til nytenkning og entreprenørskap, slik at nye ideer kan omsettes til handling. Elever som lærer om og gjennom skapende virksomhet, utvikler evnen til å uttrykke seg på ulike måter, og til å løse problemer og stille nye spørsmål.

Kunst og kultur omfatter mange skapende og kreative fagområder, som påvirker både våre fysiske omgivelser og samfunnsutviklingen. Vår estetiske sans utvikles i møte med ulike kulturelle uttrykk, og de bidrar til å løfte fram nye perspektiver. Kunst- og kulturuttrykk har også betydning for den enkeltes personlige utvikling. Kulturelle opplevelser har en egenverdi, og elevene skal få oppleve et variert spekter av kulturuttrykk gjennom sin tid i skolen.

I et større perspektiv er skapende læringsprosesser også en forutsetning for elevenes dannelse og identitetsutvikling. Skolen skal verdsette og stimulere elevenes vitebegjær og skaperkraft, og elevene skal få bruke sine skapende krefter gjennom hele grunnopplæringen.

EnSpireskolen har en profil som i særlig grad legger vekt på disse verdiene (kapittel 4).

1.5 Respekt for naturen og miljøbevissthet

Skolen skal bidra til at elevene utvikler naturglede, respekt for naturen og klima- og miljøbevissthet.

Mennesket er en del av naturen og har ansvar for å forvalte den på en forsvarlig måte. Gjennom opplæringen skal elevene få kunnskap om og utvikle respekt for naturen. De skal få oppleve naturen og se den som en kilde til nytte, glede, helse og læring. Elevene skal utvikle bevissthet om hvordan menneskets levestett påvirker naturen og klimaet, og dermed også våre samfunn. Skolen skal bidra til at elevene utvikler vilje til å ta vare på miljøet.

Barn og unge skal håndtere dagens og morgendagens utfordringer, og vår felles framtid avhenger av at kommende generasjoner tar vare på kloden. Globale klimaendringer, forurensning og tap av biologisk mangfold er blant de største miljøtruslene i verden. Disse

utfordringene må løses i fellesskap. Vi behøver kunnskap, etisk bevissthet og teknologisk innovasjon for å finne løsninger og gjøre nødvendige endringer i levesettet vårt for å ta vare på livet på jorda.

1.6 Demokrati og medvirkning

Skolen skal gi elevene mulighet til å medvirke og til å lære hva demokrati betyr i praksis.

Opplæringen skal fremme oppslutning om demokratiske verdier og demokratiet som styreform. Den skal gi elevene forståelse for demokratiets spilleregler og betydningen av å holde disse i hevd. Å delta i samfunnet innebærer å respektere og slutte opp om grunnleggende demokratiske verdier som gjensidig respekt, toleranse, den enkeltes tros- og ytringsfrihet og frie valg. Demokratiske verdier må fremmes gjennom aktiv deltakelse i hele opplæringsløpet.

Skolen skal fremme demokratiske verdier og holdninger som motvekt mot fordommer og diskriminering. Skolen skal også skape respekt for at mennesker er forskjellige, og elevene skal lære å løse konflikter på en fredelig måte.

Et demokratisk samfunn hviler på at hele befolkningen har like rettigheter og muligheter til å delta i beslutningsprosesser. Vern av mindretallet er et avgjørende prinsipp i en demokratisk rettsstat og et demokratisk samfunn. Et demokratisk samfunn verner også om urfolk og minoriteter. Urfolksperspektivet er en del av elevenes demokratiopplæring. Alle deltakere i skolefellesskapet må utvikle bevissthet om både minoritets- og majoritetsperspektiver og skape rom for samarbeid, dialog og meningsbrytning. Arbeidet med å dyrke mangfoldet på den ene siden og inkludere den enkelte på den andre krever et bevisst verdisyn og utøvelse av profesjonelt skjønn.

Skolen skal være et sted der barn og unge opplever demokrati i praksis. Elevene skal erfare at de blir lyttet til i skolehverdagen, at de har reell innflytelse, og at de kan påvirke det som angår dem. De skal få erfaring med og praktisere ulike former for demokratisk deltakelse og medvirkning, både i det daglige arbeidet i fagene og gjennom for eksempel elevråd og andre rådsorganer. Dialogen mellom lærer og elev, og mellom skole og hjem, må være basert på gjensidig respekt. Når elevenes stemme blir hørt i skolen, opplever de hvordan de selv kan ta egne bevisste valg. Slike erfaringer har en verdi her og nå, og forbereder elevene på å bli ansvarlige samfunnsborgere.

2. Prinsipper for læring, utvikling og danning

Skolen har både et dannelsesoppdrag og et utdanningsoppdrag. De henger sammen og er gjensidig avhengig av hverandre. Prinsippene for arbeid med læring, utvikling og danning skal hjelpe skolene til å løse dette doble oppdraget.

Grunnoppplæringen er en viktig del av en livslang dannelsesprosess som har enkeltmenneskets frihet, selvstendighet, ansvarlighet og medmenneskelighet som mål. Opplæringen skal gi elevene et godt grunnlag for å forstå seg selv, andre og verden, og for å gjøre gode valg i livet. Opplæringen skal gi et godt utgangspunkt for deltakelse på alle områder innenfor utdanning, arbeids- og samfunnsliv. Samtidig lever barn og unge her og nå, og skolen må anerkjenne barndommens og ungdomstidens egenverdi.

Opplæringen skal danne hele mennesket og gi hver og en mulighet til å utvikle sine evner. Danning skjer når elevene får kunnskap om og innsikt i natur og miljø, språk og historie, samfunn og arbeidsliv, kunst og kultur, og religion og livssyn. Danning skjer også gjennom

opplevelser og praktiske utfordringer i undervisningen og skolehverdagen. Et bredt spekter av aktiviteter, fra strukturert og målrettet arbeid til spontan lek, gir elevene en erfaringsrikdom. Elevene dannes i møte med andre og gjennom fysisk og estetisk utfoldelse som fremmer bevegelsesglede og mestring. Danning skjer når de arbeider på egen hånd, og når de samarbeider med andre. De dannes når de bryner seg på teoretiske utfordringer ved hjelp av formler og fagstoff, og når de tar i bruk redskaper for å mestre en praktisk oppgave. Danning skjer når elevene lærer hvordan de kommer fram til riktig svar, men også når de forstår at det ikke alltid finnes enkle fasitsvar.

2.1 Sosial læring og utvikling

Skolen skal støtte og bidra til elevenes sosiale læring og utvikling gjennom arbeid med fagene og i skolehverdagen for øvrig.

Elevenes identitet og selvbylde, meninger og holdninger blir til i samspill med andre. Sosial læring skjer både i undervisningen og i alle andre aktiviteter i skolens regi. Faglig læring kan ikke isoleres fra sosial læring. I det daglige arbeidet spiller derfor elevenes faglige og sosiale læring og utvikling sammen.

Å kunne sette seg inn i hva andre tenker, føler og erfarer, er grunnlaget for empati og vennskap mellom elevene. Dialog står sentralt i sosial læring, og skolen skal formidle verdien og betydningen av en lyttende dialog for å takle motstand. I møte med elevene skal lærerne fremme kommunikasjon og samarbeid som gir elevene mot og trygghet til å ytre egne meninger og til å si ifra på andres vegne. Å lære å lytte til andre og samtidig argumentere for egne syn gir elevene et grunnlag for å håndtere uenighet og konflikter, og for å søke løsninger i fellesskap. Alle skal lære å samarbeide, fungere sammen med andre og utvikle evne til medbestemmelse og medansvar. Elevene og hjemmet har også et ansvar for å bidra til et godt fellesskap og miljø. Slik den enkelte elev bidrar til fellesskapet på skolen, bidrar fellesskapet til den enkeltes trivsel, utvikling og læring.

God dømmekraft hos den enkelte er nødvendig for å ivareta personvern og respekt for privatlivet. Respektløse og hatefulle ytringer skal ikke aksepteres i skolen. Elevene må øves i å opptre hensynsfullt og utvikle bevissthet om egne holdninger. Ulike kommunikasjonsformer og bruk av teknologi både beriker og utfordrer det sosiale miljøet. Elevene må lære seg å opptre ansvarlig i alle sammenhenger i og utenfor skolen.

EnSpire skolen legger vekt på sosial læring gjennom aktiv deltakelse i lokalsamfunnet. Elevene skal oppleve at de er en ressurs når det gjelder å skape et godt nærmiljø (kapittel 4).

2.2 Kompetanse i fagene

Skolen skal se opplæringen i fag i lys av de verdiene og prinsippene som hele opplæringen bygger på.

Faglig læring er en sentral del av både dannings- og utdanningsoppdraget til grunnopplæringen. Læreplanene for fag angir innholdet i de ulike fagene og bygger på følgende definisjon av kompetanse:

Kompetanse er å kunne tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.

Forståelse av kompetansebegrepet må ligge til grunn for skolens arbeid med læreplaner og vurdering av elevenes faglige kompetanse. Ved EnSpire skolen legges det ekstra vekt på

jevnlig undervisvurdering som gir elevene mulighet for å delta aktivt i forbedring av læringsarbeidet sitt mens de gjennomfører det. Dette skaper bedre forståelse av hva de lærer, hvordan de lærer og hvorfor det er viktig å utvikle kunnskap.

Fagenes kompetansemål må ses i sammenheng med hverandre i og på tvers av fag. Kompetansemålene må også forstås i lys av formålsparagrafen og de øvrige delene av læreplanverket.

Kunnskap innebærer å kjenne til og forstå fakta, begreper, teorier, ideer og sammenhenger innenfor ulike fagområder og temaer. Ferdigheter er å beherske handlinger eller prosedyrer for å utføre oppgaver eller løse problemer, og omfatter blant annet motoriske, praktiske, kognitive, sosiale, kreative og språklige ferdigheter. Kompetansebegrepet omfatter også forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning i fag, noe som er viktig for å forstå teoretiske resonnementer og for å utføre noe praktisk. Refleksjon og kritisk tenkning henger sammen med utvikling av holdninger og etisk vurderingsevne.

Skolen skal gi rom for dybdelæring slik at elevene utvikler forståelse av sentrale elementer og sammenhenger innenfor et fag, og slik at de lærer å bruke faglige kunnskaper og ferdigheter i kjente og ukjente sammenhenger. I arbeidet med fagene skal elevene møte oppgaver og delta i varierte aktiviteter av stadig økende kompleksitet. Dybdelæring i fag innebærer å anvende kunnskaper og ferdigheter på ulike måter, slik at elevene over tid kan mestre ulike typer faglige utfordringer individuelt og i samspill med andre.

Lærere og ledere i skolen må jevnlig reflektere over sammenhengen mellom opplæringen i fag og de overordnede målene, verdiene og prinsippene for opplæringen.

EnSpire skolen følger alle bestemmelsene om individuell vurdering i Forskrift til friskoleloven kapittel 3.

2.3 Grunnleggende ferdigheter

Skolen skal legge til rette for og støtte elevenes utvikling av de fem grunnleggende ferdighetene gjennom hele opplæringsløpet.

Læreplanverket definerer fem grunnleggende ferdigheter: lesing, skriving, regning, muntlige ferdigheter og digitale ferdigheter. Disse ferdighetene er del av den faglige kompetansen og nødvendige redskaper for læring og faglig forståelse. De er også viktige for utviklingen av elevenes identitet og sosiale relasjoner, og for å kunne delta i utdanning, arbeid og samfunnsliv.

Utvikling av de grunnleggende ferdighetene har betydning gjennom hele opplæringsløpet. Det går for eksempel en sammenhengende linje fra den første lese- og skriveopplæringen til det å kunne lese avanserte faglige tekster.

I undervisningen må de grunnleggende ferdighetene ses både i sammenheng med hverandre og på tvers av fag. De grunnleggende ferdighetene hører hjemme i alle fag, men fagene spiller ulike roller i utviklingen av de forskjellige ferdighetene. Enkelte fag vil ha et større ansvar enn andre. Utvikling av faglig kompetanse skal derfor skje i samspill med utviklingen av grunnleggende ferdigheter i faget slik det er beskrevet i læreplanene for fagene. Lærere i alle fag skal støtte elevene i arbeidet med grunnleggende ferdigheter.

2.4 Å lære å lære

Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis.

Når elevene forstår sine egne læringsprosesser og sin faglige utvikling, bidrar det til selvstendighet og mestringsfølelse. Opplæringen skal fremme elevenes motivasjon, holdninger og læringsstrategier, og legge grunnlaget for læring hele livet. Det krever at lærerne følger elevenes utvikling tett og gir dem støtte tilpasset deres alder, modenhets- og funksjonsnivå.

Ved å reflektere over egen og andres læring kan elever litt etter litt utvikle bevissthet om egne læringsprosesser. Elever som lærer å formulere spørsmål, søke svar og uttrykke sin forståelse på ulike måter, vil gradvis kunne ta en aktiv rolle i egen læring og utvikling. Gjennom arbeid med faglige utfordringer vil elevene få kunnskap om hvordan de lærer og utvikler seg i faget. Dypere innsikt utvikles når elevene ser sammenhenger mellom kunnskapsområder, og når de behersker et mangfold av strategier for å tilegne seg, dele og forholde seg kritisk til kunnskap.

Til tross for elevenes egeninnsats og bruk av læringsstrategier vil enkelte ha utfordringer med å lære. Årsakene er ofte mange og sammensatte. Ambisjonen om å utvikle evnen til livslang læring hos alle elever krever derfor en bred tilnærming fra skolen.

2.5 Tverrfaglige temaer

Skolen skal legge til rette for læring innenfor de tre tverrfaglige temaene folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling.

De tre tverrfaglige temaene i læreplanverket tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer som krever engasjement og innsats fra enkeltmennesker og fellesskapet i lokalsamfunnet, nasjonalt og globalt. Elevene utvikler kompetanse knyttet til de tverrfaglige temaene gjennom arbeid med problemstillinger fra ulike fag. Elevene skal få innsikt i utfordringer og dilemmaer innenfor temaene. De skal forstå hvordan vi gjennom kunnskap og samarbeid kan finne løsninger, og de skal lære om sammenhenger mellom handlinger og konsekvenser.

Kunnskapsgrunnlaget for å finne løsninger på problemer innenfor temaene finnes i mange fag, og temaene skal bidra til at elevene oppnår forståelse og ser sammenhenger på tvers av fag. Målene for hva elevene skal lære innenfor temaene, uttrykkes i kompetansemål for fag der det er relevant.

2.5.1 Folkehelse og livsmestring

Folkehelse og livsmestring som tverrfaglig tema i skolen, skal gi elevene kompetanse som fremmer god psykisk og fysisk helse, og som gir muligheter til å ta ansvarlige livsvalg. I barne- og ungdomsårene er utvikling av et positivt selvbilde og en trygg identitet særlig avgjørende.

Et samfunn som legger til rette for gode helsevalg hos den enkelte, har stor betydning for folkehelsen. Livsmestring dreier seg om å kunne forstå og å kunne påvirke faktorer som har betydning for mestring av eget liv. Temaet skal bidra til at elevene lærer å håndtere medgang og motgang, og personlige og praktiske utfordringer på en best mulig måte.

Aktuelle områder innenfor temaet er fysisk og psykisk helse, levevaner, seksualitet og kjønn, rusmidler, mediebruk, og forbruk og personlig økonomi. Verdivalg og betydningen av mening i livet, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner hører også hjemme under dette temaet.

2.5.2 Demokrati og medborgerskap

Demokrati og medborgerskap som tverrfaglig tema i skolen skal gi elevene kunnskap om demokratiets forutsetninger, verdier og spilleregler, og gjøre dem i stand til å delta i demokratiske prosesser. Opplæringen skal gi elevene forståelse for sammenhengen mellom demokrati og sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet, stemmerett og organisasjonsfrihet. De skal få innsikt i at demokratiet har ulike former og uttrykk.

Gjennom arbeid med temaet demokrati og medborgerskap skal elevene forstå sammenhengen mellom individets rettigheter og plikter. Individene har rett til å delta i politisk arbeid, samtidig som samfunnet er avhengig av at borgerne bruker rettighetene til politisk deltakelse og utforming av det sivile samfunnet. Skolen skal stimulere elevene til å bli aktive medborgere, og gi dem kompetanse til å delta i videreutviklingen av demokratiet i Norge.

Opplæringen skal gi elevene kunnskaper og ferdigheter til å møte utfordringer i tråd med demokratiske prinsipper. De skal forstå dilemmaer som ligger i å anerkjenne både flertallets rett og mindretallets rettigheter. De skal øve opp evnen til å tenke kritisk, lære seg å håndtere meningsbrytninger og respektere uenighet. Gjennom arbeidet med temaet skal elevene lære hvorfor demokratiet ikke kan tas for gitt, og at det må utvikles og vedlikeholdes.

2.5.3 Bærekraftig utvikling

Bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen skal legge til rette for at elevene kan forstå grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet, og hvordan de kan håndteres. Bærekraftig utvikling handler om å verne om livet på jorda og å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge framtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov. En bærekraftig utvikling bygger på forståelsen av sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold. Menneskehetens levesett og ressursbruk har konsekvenser lokalt, regionalt og globalt.

Gjennom arbeid med temaet skal elevene utvikle kompetanse som gjør dem i stand til å ta ansvarlige valg og handle etisk og miljøbevisst. Elevene skal få forståelse for at handlingene og valgene til den enkelte har betydning. Temaet rommer problemstillinger knyttet til miljø og klima, fattigdom og fordeling av ressurser, konflikter, helse, likestilling, demografi og utdanning. Elevene skal lære om sammenhengen mellom de ulike aspektene ved bærekraftig utvikling.

Teknologi har betydelig innvirkning på menneske, miljø og samfunn. Teknologisk kompetanse og kunnskap om sammenhengene mellom teknologi og de sosiale, økonomiske og miljømessige sidene ved bærekraftig utvikling står derfor sentralt i dette temaet. Teknologikutvikling kan bidra til å løse problemer, men kan også skape nye. Kunnskap om teknologi innebærer en forståelse av hvilke dilemmaer som kan oppstå ved bruk av teknologi, og hvordan disse kan håndteres.

3. Prinsipper for skolens praksis

Skolen skal møte elevene med tillit, respekt og krav, og de skal få utfordringer som fremmer danning og lærelyst. For å lykkes med dette må skolen bygge et godt læringsmiljø og tilpasse undervisningen i samarbeid med elevene og hjemmene. Det krever et profesjonsfellesskap som engasjerer seg i skolens utvikling.

3.1 Et inkluderende læringsmiljø

Skolen skal utvikle inkluderende fellesskap som fremmer helse, trivsel og læring for alle.

Et raust og støttende læringsmiljø er grunnlaget for en positiv kultur der elevene oppmuntres og stimuleres til faglig og sosial utvikling. Føler elevene seg utrygge, kan det hemme læring. Trygge læringsmiljøer utvikles og opprettholdes av tydelige og omsorgsfulle voksne, i samarbeid med elevene. De ansatte på skolen, foreldre og foresatte og elevene har sammen ansvar for å fremme helse, trivsel og læring, og for å forebygge mobbing og krenkelser. I arbeidet med å utvikle et inkluderende og inspirerende læringsmiljø skal mangfold anerkjennes som en ressurs.

Elevmedvirkning må prege skolens praksis og er et bærende element i EnSpire-skolen. Elevene skal både medvirke og ta medansvar i læringsfellesskapet som de skaper sammen med lærerne hver dag. Elever tenker, erfarer og lærer i samspill med andre gjennom læringsprosesser, kommunikasjon og samarbeid. Skolen skal lære elevene å utvise dømmekraft når de ytrer seg om andre, og sørge for at de lærer å samhandle på forsvarlig vis i ulike sammenhenger.

De normene og verdiene som preger læringsfellesskapet, har stor betydning for elevenes sosiale utvikling. Vennskap skaper tilhørighet og gjør oss alle mindre sårbare. Når vi selv opplever å bli anerkjent og vist tillit, lærer vi å verdsette både oss selv og andre. Elevene skal lære å respektere forskjellighet og forstå at alle har en plass i fellesskapet. Hver elev har en historie med seg, og de har håp og ambisjoner for framtiden. Når barn og unge møter respekt og anerkjennelse i opplæringen, bidrar dette til en opplevelse av tilhørighet.

Ved å bruke varierte læringsarenaer kan skolen gi elevene praktiske og livsnære erfaringer som fremmer motivasjon og innsikt. Lokalmiljøets og samfunnets engasjement kan bidra positivt til skolens og elevenes utvikling. Ulike former for lokalt, nasjonalt og internasjonalt samarbeid forankrer elevenes læring i aktuelle spørsmål. Kunnskapsutveksling med mennesker i alle aldre og fra ulike steder i verden gir elevene perspektiver på egen læring, danning og identitet og viser verdien av samarbeid på tvers av språklige, politiske og kulturelle grenser.

3.2 Undervisning og tilpasset opplæring

Skolen skal legge til rette for læring for alle elever og stimulere den enkeltes motivasjon, lærelyst og tro på egen mestring.

Elevenes læring og utvikling skal stå i sentrum for skolens virksomhet. Elevene møter skolen med ulike erfaringer, forkunnskaper, holdninger og behov. Skolen må gi alle elever likeverdige muligheter til læring og utvikling, uavhengig av deres forutsetninger. God klasseledelse bygger på innsikt i elevenes behov, varme relasjoner og profesjonell dømmekraft. For å skape motivasjon og læringsglede i undervisningen trengs et bredt repertoar av læringsaktiviteter og -ressurser innenfor forutsigbare rammer.

Skolens forventninger til den enkelte elev om innsats og mestring påvirker læring og tro på egne evner og muligheter. Det er derfor avgjørende at skolen møter alle elever med ambisiøse, men realistiske forventninger, og at lærere utviser et profesjonelt skjønn når de vurderer elevenes læring.

Elevene skal få tid til å utforske dybden i ulike fagområder. Å gi rom for dybdelæring forutsetter at skolen tar hensyn til at elevene er forskjellige og lærer i ulikt tempo og med ulik progresjon. Det krever kunnskap om hvordan elever lærer, hva de kan fra før, og forutsetter tett oppfølging av den enkelte. Elever som opplever mestring, motiveres til å bli mer

utholdende og selvstendige. Prøving og feiling kan være en kilde til læring og erkjennelse, og elevene skal oppfordres til å prøve seg også når det er usikkert om de vil lykkes. Det er skolens oppgave å gi elevene trygghet til å krysse grenser og prøve noe vanskelig.

Vurderingen av elevenes faglige kompetanse skal gi et bilde av hva elevene kan, men et sentralt formål med vurderingen er også å fremme læring og utvikling.

Kartlegging og observasjon av elevene er virkemidler for å følge opp den enkelte og for utvikling av skolens praksis. Det har imidlertid liten verdi dersom det ikke følges opp med konstruktive tiltak. Skolen og lærerne må balansere behovet for god informasjon om elevenes læring og uønskede konsekvenser av ulike vurderingssituasjoner. Uheldig bruk av vurdering kan svekke den enkeltes selvbilde og hindre utviklingen av et godt læringsmiljø.

Tilpasset opplæring er tilrettelegging som skolen gjør for å sikre at alle elever får best mulig utbytte av den ordinære opplæringen. Skolen kan blant annet tilpasse opplæringen gjennom arbeidsformer og pedagogiske metoder, bruk av læremidler, organisering, og i arbeidet med læringsmiljøet, læreplaner og vurdering. Lærerne må bruke et godt faglig skjønn i arbeidet med å tilpasse opplæringen.

God vurdering, der forventningene er tydelige og eleven deltar og blir hørt underveis i læringsarbeidet, er en nøkkel til å tilpasse undervisningen. Lærerne skal i sin undervisning støtte og veilede elevene til å kunne sette seg mål, velge egnede framgangsmåter og vurdere sin egen utvikling. Skolen må planlegge for en god sammenheng i elevenes læring i de ulike fagene og for at opplæringen oppleves som både overkommelig og tilstrekkelig utfordrende.

EnSpireskolen legger vekt på dynamisk kartlegging og evaluering av elevenes læring. Her spørres det ikke bare etter rett svar, men hvordan man tenker og hvilke strategier en velger når en løser oppgaver. Det å gjøre feil, blir da en kilde til læring. Dette foregår i all undervisning og tilpasses elevens mestringsnivå.

Tilpasset opplæring gjelder alle elever, og skal i størst mulig grad skje gjennom variasjon og tilpasninger til mangfoldet i elevgruppen innenfor fellesskapet. Elever som har behov for tilrettelegging utover det ordinære tilbudet, har krav på spesialundervisning. Elever kan streve, og det kan oppstå ulike problemer med å lære gjennom hele opplæringsløpet. Lærerne kan få god støtte fra andre yrkesgrupper både til å avdekke utfordringer og til å gi elevene den hjelpen de trenger. Det kan være av avgjørende betydning for elevens utvikling at tiltak settes inn så raskt som mulig når utfordringene oppdages.

Retten til spesialundervisning følger gjeldende lovgivning. EnSpireskolen vil i særlig grad lytte til eleven selv og deres foresatte i utformingen av spesialundervisningen.

3.3 Samarbeid mellom hjem og skole

Opplæringen skal skje i samarbeid og forståelse med hjemmet, og samarbeidet skal bidra til å styrke elevenes læring og utvikling.

God kommunikasjon mellom hjem og skole bidrar positivt til skolens arbeid med læringsmiljøet og til elevenes oppvekstmiljø. Foreldrene og foresatte har hovedansvaret for barnets oppdragelse og utvikling. De er barnas og ungdommenes viktigste omsorgspersoner og har kunnskap som skolen kan bruke for å støtte elevens danning, læring og utvikling. Skolen har det overordnede ansvaret for å ta initiativet til og tilrettelegge for samarbeid. Dette innebærer å sørge for at foreldre og foresatte får nødvendig informasjon, og for at de gis mulighet til å ha innflytelse på sine barns skolehverdag.

Hjemmets holdning til skole er av stor betydning for elevenes engasjement og skoleinnsats. Foreldre og foresatte møter skolen med ulike behov, forventninger og meninger om skolens mål og praksis. Det kan skape spenninger som kan være krevende for skolen å håndtere. Skolen må gi tydelig uttrykk for hva den skal og kan tilby, og hva som forventes av hjemmet. God og tillitsfull dialog er et gjensidig ansvar. Skolen må imidlertid ta hensyn til at ikke alle elever har samme mulighet til å få hjelp og støtte i hjemmet.

3.4 Opplæring i lærebedrift og arbeidsliv

Opplæring i lærebedrift og arbeidsliv skal gi praktisk erfaring og relevant kompetanse, og forberede på de faglige kravene og forventningene som stilles i arbeidslivet.

I EnSpire skolen vil entreprenørielt arbeid innebære samarbeid med lokalmiljø og næringsliv. Dette vil gi elevene verdifulle erfaringer. Elever møter arbeidslivet med ulike læreforutsetninger og behov. Et godt samarbeid mellom skole og arbeidsliv øker mulighetene for at flere skal kunne ta aktivt del i egen opplæring og opparbeide tilhørighet til arbeidsliv og samfunnsliv. Samarbeid skaper også gjensidig forståelse og fremmer opplæringens mål om å forberede den enkelte på et framtidig yrkesliv.

3.5 Profesjonsfellesskap og skoleutvikling

Skolen skal være et profesjonsfaglig fellesskap der lærere, ledere og andre ansatte reflekterer over felles verdier, og vurderer og videreutvikler sin praksis.

Skolen som samfunnsinstitusjon er forpliktet til å bygge på og praktisere verdiene og prinsippene for grunnopplæringen. Skoleeiere, skoleledere og lærere har ut fra sine ulike roller et felles ansvar for å legge til rette for god utvikling i skolen. De må sammen sørge for at skolens praksis er i samsvar med hele læreplanverket. Godt og systematisk samarbeid mellom barnehage og skole, de ulike nivåene i opplæringsløpet, og mellom skole og hjem bidrar til å lette overgangen mellom trinnene.

En lærer er en rollemodell som skal skape trygghet, og veilede elevene i deres ferd gjennom opplæringen. Læreren er avgjørende for et læringsmiljø som motiverer og bidrar til at elevene lærer og utvikler seg. Det krever at læreren viser omsorg for den enkelte elev. Det innebærer også å hjelpe elever som tar uheldige valg, ikke føler seg inkludert, eller som strever med å lære det som er ønsket og forventet. Ved å arbeide for samhold og tilhørighet blant elevene skal læreren bidra til å utvikle en kultur for læring og gi elevene faglig og emosjonell støtte.

Lærerprofesjonen bygger sin profesjonsutøvelse på felles verdier og et felles forsknings- og erfaringsbasert kunnskapsgrunnlag. Profesjonen og den enkelte lærer forvalter et ansvar for å utøve skjønn i komplekse spørsmål. Lærere og ledere utvikler faglig, pedagogisk, didaktisk og fagdidaktisk dømmekraft i dialog og samhandling med kolleger. Utøvelse og utvikling av det profesjonelle skjønn skjer både individuelt og sammen med andre. Faglig dømmekraft forutsetter også jevnlig oppdatering. Lærerprofesjonen må derfor vurdere sin pedagogiske praksis for å møte enkeltelever og elevgrupper best mulig.

Kompliserte pedagogiske spørsmål har sjelden sikre svar. De ansatte i skolen må derfor ha aksept og rom for å bruke sin vurderingsevne i yrkesutøvelsen. Lærere må tenke nøye over hva, hvordan og hvorfor elevene lærer, og hvordan de best mulig kan lede og støtte elevenes læring, utvikling og dannelse. Lærere som i fellesskap reflekterer over og vurderer planlegging og gjennomføring av undervisningen, utvikler en rikere forståelse av god pedagogisk praksis. Dette må gjøres med utgangspunkt i både profesjonens kunnskapsgrunnlag og grunnopplæringens verdigrunnlag.

Det profesjonelle samarbeidet ved skolene forutsetter god ledelse. God skoleledelse forutsetter igjen ledelsesfaglig legitimitet og god forståelse av pedagogiske og andre utfordringer lærerne og andre ansatte står overfor. God ledelse prioriterer utvikling av samarbeid og relasjoner for å bygge tillit i organisasjonen. Skolens ledelse skal gi retning for og tilrettelegge for elevenes og lærernes læring og utvikling. Skoleledelsen skal lede det pedagogiske og faglige samarbeidet mellom lærerne og bidra til å utvikle et stabilt og positivt miljø der alle har lyst til å yte sitt beste. Det er skoleledelsens oppgave å lede slik at alle får brukt sine sterke sider, opplever mestring og utvikler seg.

God skoleutvikling krever rom for å stille spørsmål og lete etter svar og et profesjonsfellesskap som er opptatt av hvordan skolens praksis bidrar til elevenes læring og utvikling. Alle ansatte i skolen må ta aktivt del i det profesjonelle læringsfellesskapet for å videreutvikle skolen. Det innebærer at fellesskapet reflekterer over verdivalg og utviklingsbehov, og bruker forskning, erfaringsbasert kunnskap og etiske vurderinger som grunnlag for målrettede tiltak. Velutviklede strukturer for samarbeid, støtte og veiledning mellom kolleger og på tvers av skoler fremmer en delings- og læringskultur.

Det er gjennom det daglige møtet mellom elever og lærere at skolens brede formål blir realisert. Lærere vil i konkrete opplæringssituasjoner oppleve spenninger mellom ulike formål og verdier. De må hele tiden gjøre krevende avveininger mellom hensynet til den enkelte elev og hensynet til fellesskapet, mellom å støtte og stille krav, mellom skolehverdagen her og nå og arbeidet med å forberede for framtiden. Alle elever er ulike, og hva som er elevens beste, er et kjernesporsmål i all opplæring. Dette spørsmålet må besvares på nytt hver dag av alle som jobber i skolen.

3.6 Entreprenørskap

EnSpireskolen ønsker å utvikle entreprenørskap på tvers av fag og klassetrinn. Dette åpner både for et eget fag, tverrfaglig temabasert undervisning og bruk av entreprenørielle arbeidsformer. Elevene får bruke egne evner og interesser, og det legges til rette for å oppdage hvilke muligheter og ressurser som finnes i nærmiljøet. Derfor knyttes skolens virksomhet tett opp til lokalt arbeids- og samfunnsliv. Bruk av elevbedrifter og praktisk arbeid gir mange muligheter for meningsfull læring. EnSpireskolen ønsker å vise elevene muligheten til selv å kunne skape sin egen arbeidsplass og til å være verdiskapende i lokalsamfunnet.

4. Entreprenørskap som særskilt profil

EnSpireskoler i drift er godkjent etter § 2.1 i friskoleloven, ledd i) særskilt profil. Vår profil er entreprenørskap i opplæringen. Dette kapitlet vil utdype nærmere hva dette innebærer for EnSpireskolene.

EnSpireskolene arbeider for å realisere et helhetlig menneskesyn og et læringssyn som bygger på at alle barn har et mangfold av egenskaper og talenter som best utvikles i en sosial og samfunnsmessig sammenheng. Skolens pedagogiske grunnsyn er at menneskets utvikling og læring best fremmes gjennom ledet egenaktivitet, der eleven opplever seg som deltaker og bidragsyter.

Ut fra et slikt grunnsyn står danningsperspektivet sentralt ved at elevene får gode vilkår og muligheter til å utvikle kunnskap, ferdigheter og holdninger for å kjenne livsmestring og deltakelse i fellesskap gjennom arbeid og samfunnsliv.

Med entreprenørskap er EnSpireskolen rettet mot å gi elevene kompetanse og ferdigheter som kan anvendes i mange sammenhenger - personlig, sosialt og samfunnsmessig. Vi har ambisjon om å utvikle en entreprenøriell skole som prioriterer helhetlige læreprosesser, og

som utvikler hele mennesket. Det innebærer at teori og praksis i kombinasjon skal underbygge og støtte meningsfull læring for elevene. Dette gir konsekvenser for hvordan vi vurderer elevenes læring. Med bruk av pedagogisk entreprenørskap som profil er det fokus på læringsresultater som utvikles gjennom aktivitet og samarbeid med forskjellige aktører, og som forteller hva elevene reelt forstår etter arbeid med læringsmål i fag. Vurderingen skal hjelpe dem til å utvikle seg faglig, sosialt og innen entreprenørielle kompetanser mens de er i læringssituasjonen og dermed fortsatt kan forbedre læringsutbyttet sitt. Underveisvurderingen gir elevene muligheter til å skape sitt eget læringsresultat ved å være aktivt delaktige i utviklingen mot målet.

Utviklingen av de entreprenørielle kompetansene (ref. kompetanserammen fra Nordisk ministerråd fig.1) inngår i underveisvurderingen sammen med fagkompetansen. Slik vurdering gir elevene muligheter til å vise sine kunnskaper og ferdigheter i faglige sammenhenger over tid, og lærerne får god oversikt over den reelle forståelsen eleven har tilegnet seg. Dermed blir den/de tradisjonelle "prøvene" overflødige. Læringsresultat blir presentert i form av noe eleven(e) har laget, utstilling, video, skriftlig materiale, o.l. Det blir gjort for medelever, eventuelle samarbeidspartnere i lokalmiljøet og involverte lærere. I pedagogisk entreprenørskap bruker elevene sine entreprenørielle kompetanser som verktøy for å nå læringsmålene i fag.

EnSpireskolens profil kommer til syne gjennom entreprenørielle ferdigheter som en grunnleggende kompetanse i alle fag med egne kompetansemål i de ulike fagplanene og et eget fag, Entreprenørskap på tvers (EPT). Faget har egen læreplan og ramme i plan for fag- og timefordelingen både på barne- og ungdomstrinnet.

4.1 Pedagogisk entreprenørskap

Entreprenøriell kompetanse knyttes til holdninger, personlige egenskaper, kunnskap og ferdigheter som gjør individet til aktør i eget liv og læring, og bidragsyter i utviklingen av samfunnet sammen med andre. Det handler om å utforske sine omgivelser, skaffe seg kunnskap og utvikle ferdigheter for å kunne skape og produsere noe som har verdi for den enkelte og for fellesskapet¹. Fra barnsben føler vi glede ved selv å utforske et område vi er interessert i. Det utvikler ferdigheter og kunnskap, og motiverer for mer læring. I en læringsprosess er det viktig for elevene å få vise hva de kan, få bekreftelse og anerkjennelse for sitt bidrag. Entreprenørskap gir elevene gode muligheter for arbeidsformer der de mestrer, får vise fram det de har lært og få tilbakemeldinger som kan føre til videre læring.

4.2 Definisjon av entreprenørskap i EnSpireskolen

EnSpireskolen har hentet inspirasjon til det utvidede entreprenørskapsbegrepet fra handlingsplan 2009-2014. *Entreprenørskap i utdanningen – fra grunnskole til høyere utdanning.*

¹ Røe Ødegård, I.K. (2003). *Læreprosesser i pedagogisk entreprenørskap. Å lære i dilemma og kaos*, Kristiansand, Høyskoleforlaget.

Modell for entreprenørskap i utdanning²:

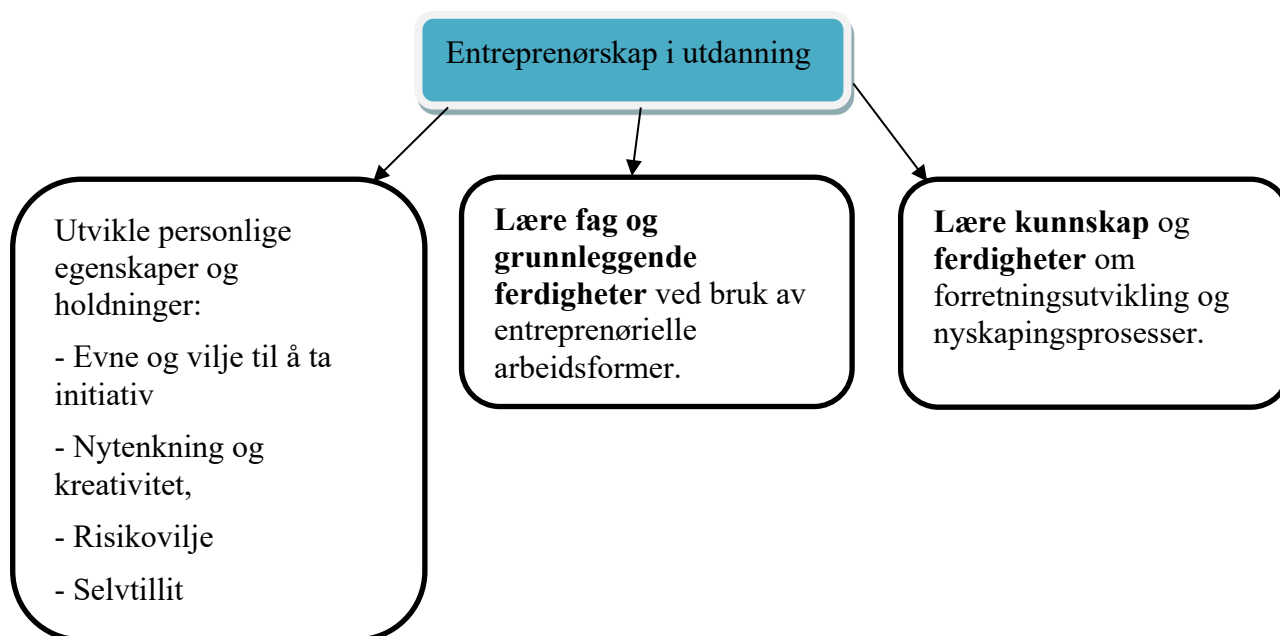

Fig. 1: Handlingsplanens modell for entreprenørskap i utdanning

Den første dimensjonen i modellen knytter entreprenørskapskompetansen til utvikling av personlige egenskaper som er et dannelsesoppdrag. Utviklingen av entreprenørielle egenskaper og holdninger danner grunnlaget for problemløsnings-, endrings- og utviklingskompetanse. Entreprenørielle ferdigheter er betegnet som grunnleggende kompetanse i alle fag i læreplanen for EnSpire skolen.

I entreprenørskapets historie har man tradisjonelt hatt fokus på behovet for ”gründerkompetanse”; kompetanse for etablering og utvikling av egen virksomhet. Innen økonomisk entreprenørskap er det naturlig at man vektlegger bedriftsetablering og/eller iverksetting av innovasjon i eksisterende virksomheter. Innen pedagogisk virksomhet må utviklingen av entreprenørskapskompetanse ha et mye bredere siktemål. Dette kommer klart til uttrykk i den andre dimensjonen, der det vektlegges kompetanse for å lære fag gjennom bruk av entreprenørielle arbeids- og læringsformer. Her ses entreprenørskap som en didaktisk profil. Det representerer en helhetlig, meningsfull og aktiv måte å lære fag og grunnleggende ferdigheter på. Satsingen på entreprenørskapsopplæring i grunnopplæringen begrunnes ut fra samfunnsmessige behov for konkurransekraft gjennom kreative, nyskapende arbeidstakere og borgere. Men satsingen gis også en begrunnelse ut fra individets rett til utvikling og utfoldelse. Her sees entreprenørskap som del av et dannelsesideal: Det aktive, skapende og produktive mennesket.

Formålet for EnSpire skolen er å gi elevene en entreprenøriell basiskompetanse:

«En evne til å se muligheter og til å gjøre noe med dem».

² Handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen, 2009-2014, s.8.

For å vite i hvilken grad skolen lykkes med dette, vil vurdering av elevenes læringsutbytte og kompetanse se etter følgende kjennetegn:

- Kreativitet og skaperevne
- Tro på seg selv
- Evne til samarbeid
- Tro på og kunnskap om sine muligheter i samfunnet
- Evne til målrettet arbeid, organisering og ledelse
- Resultatorientering og utholdenhet

Ifølge strategiplanen skal entreprenørskapsopplæringen i grunnskolen ha hovedfokus på å utvikle elevenes evne til å stole på seg selv, ta ansvar og tillate seg å prøve og feile, og bygge opp under kreativitet og utforskertrang. Videre står utvikling av sosiale ferdigheter og evne til samarbeid helt sentralt. Elevene utvikler egen identitet og tilhørighet gjennom kjennskap til hjemstedets egenart. Forståelse av kulturelle og økonomiske ressurser i lokalsamfunnet kan øves gjennom samarbeid med lag og foreninger, institusjoner og lokalt næringsliv.

4.4 Entreprenørielle ferdigheter som grunnleggende kompetanse i alle fag

EnSpire-skolen framhever entreprenørskap som en grunnleggende kompetanse og en forutsetning for læring, utforskning, skapende og produktiv virksomhet. Dette blir beskrevet for hvert enkelt fag i læreplanene.

Entreprenørskap som en ferdighet betyr at elevene får utviklet entreprenørielle kompetanser som er nødvendige for å kunne takle raske samfunnsendringer, så vel som globale, nasjonale og lokale utfordringer.

Det innebærer at elevene får utviklet **handlingskompetanse** i den forstand at de lærer å planlegge, strukturere, gjennomføre, samarbeide, kommunisere og lære å håndtere økonomi og andre ressurser. De får også utviklet **kreativitetskompetanse** som betyr at de får skape, tenke på tvers, eksperimentere og løse problemer. Videre får de utviklet sin **samfunnskompetanse** som handler om kjennskap til forskjellige kulturer, samfunnets oppbygging, sosiale forhold, hvordan bygge nettverk, få forståelse av lokalsamfunnets betydning som en del av nasjon og verden. **Personlige egenskaper** står sentralt i utviklingen av entreprenørielle kompetanser. Det handler som utvikling av sunn selvtillit, være utholdende, evne til å være løsningsorientert, se muligheter, være endringsvillig, ta risiko, utvikle kritisk sans og reflektere over egne og andres valg. De personlige ressursene fungerer som et fundament og pådriver for at handlingskompetansen, kreativitetskompetansene og samfunnskompetansen kan utfordres og utvikles.

Utvikling av entreprenørielle ferdigheter er en viktig forutsetning for videre læring og for aktiv deltakelse i lokalsamfunnet, i arbeidslivet og i et samfunn i stadig endring.

Entreprenørielle ferdigheter er en naturlig del av grunnlaget for læringsarbeid både i og på tvers av faglige emner. Med bruk av pedagogisk entreprenørskap som profil innfrir vi disse kravene i EnSpire-skolen.

4.5 Entreprenørielle ferdigheter og læringsarbeidet

Entreprenørielle ferdigheter utvikles gjennom praktisk erfaringslæring på varierte læringsarenaer med bruk av ulike arbeidsformer, metoder og praktiske læringsoppgaver.

EnSpire-skolen ønsker å tilrettelegge for en progresjon i læringsarbeidet på en slik måte at den enkelte elev utvikler sine personlige ressurser og kan følge sitt eget tempo og dermed oppleve mestring og mening i skolearbeidet.

Skolen vektlegger relevans og mening, tverrfaglighet og dybdelæring i læringsarbeidet. Dette er elementer som blir beskrevet som suksessfaktorer for bruk av pedagogisk entreprenørskap som læringsstrategi³. Dette er vår profil.

Relevans og mening innebærer at elevene medvirker i planlegging og valg av læringsinnhold og metoder slik at læringsaktivitetene oppleves meningsfulle og virkelighetsnære. Et godt og gjensidig samarbeid med ulike aktører i lokalt samfunns- og næringsliv er en viktig ressurs for å gi elevene relevant og meningsfull kompetanse.

Tverrfaglighet og dybdelæring innebærer at elevene skal arbeide med prosjekter som involverer flere fag, gjerne i samarbeid med andre utenfor skolen. På den måten skapes grunnlag for en bedre forståelse av sammenhenger i samfunnet forøvrig og med det mer dybdelæring. Elevene skal utvikle sin evne til å tenke tverrfaglig og se forbindelser mellom fag slik at de senere kan nyttiggjøre seg denne kompetansen i andre situasjoner og sammenhenger.

Stemningsfull adventsstund rundt bålet i skogen skaper gode opplevelser av fellesskap.

³ Røe Ødegård og Virik Nøvik, 2019

4.6 Matrise for utvikling av entreprenørielle ferdigheter

EnSpire-skolen arbeider med utviklingen av de entreprenørielle kompetansene på 5 nivå.

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4	Nivå 5
Handle omfatter å arbeide og være aktiv i mange forskjellige sammenhenger for å omsette ideer til virkelighet og presentere dem på ulike måter. Tar ansvar, bruker sine kunnskaper og ferdigheter, nettverk og relasjoner, reflekterer over egne handlinger.	Samarbeider med andre om oppgaver. Utfører enkle prosjekter på skolen og i lokalmiljøet med litt støtte.	Bidrar aktivt i samarbeid med andre for å gjennomføre et felles prosjekt. Vet om hvilke ressurser som kan brukes.	Kan i samarbeid med andre ta initiativ til, planlegge, organisere og utføre enkle prosjekter i en konkret sammenheng.	Samarbeider godt med andre og tar initiativ til, planlegger, organiserer og utfører enkle prosjekter i en konkret sammenheng	Tar initiativ til og planlegger i samarbeid med andre. Tar ansvar for, leder, organiserer og utfører prosjekter i en konkret sammenheng
Kreativ ferdighet omfatter å eksperimentere, utforske, skape og bruke sin fantasi og alle sanser, både gjennom fordypning og i en åpen prosess. Prosessen kan både være planlagt med tydelige mål og uventet og overraskende her og nå, reflektere over kreative prosesser.	Arbeider eksperimentere og undersøkende i enkle kreative prosesser, og forholder seg til resultatene ved bruk av grunnleggende faglig kunnskap	Arbeider eksperimentere og undersøkende i kreative prosesser, og reflekterer over resultatene ut fra faglig kunnskap.	Arbeider selvstendig, eksperimentere og undersøkende i kreative prosesser, og vurderer resultatene ut fra faglig kunnskap og estetiske kriterier	Arbeider selvstendig, utholdende, eksperimentere og undersøkende i kreative prosesser, og reflekterer over resultatene ut fra faglig kunnskap, erfaringer og estetiske kriterier.	Arbeider selvstendig, utholdende, eksperimentere og undersøkende i kreative prosesser, og vurderer resultatene ut fra faglig kunnskap, erfaringer og estetiske kriterier. Ser de kreative prosessene i et større perspektiv og mulighetsrom
Forstå samfunn og omverdenen omfatter å være nysgjerrig og undrende, se sammenhenger og kontekster, samarbeide med og se muligheter i samfunnet både lokalt og globalt, reflektere over samfunnet en selv er en del av.	Har en begynnende forståelse av sin egen identitet og kulturelle bakgrunn, og kan orientere seg i enkle lokale sammenhenger	Forstår at sin egen identitet og kulturelle bakgrunn er en ressurs som gir både muligheter og utfordringer i lokalmiljøet	Kan på bakgrunn av forståelse av egen identitet og kulturell bakgrunn orientere seg i teknologiske, økonomiske, kulturelle og sosiale kontekster	Kan på bakgrunn av forståelse av egen identitet og kulturell bakgrunn orientere seg i og vurdere teknologiske, økonomiske, kulturelle og sosiale kontekster	Kan på bakgrunn av forståelse av egen identitet og kulturell bakgrunn ta et større perspektiv og se muligheter i teknologiske, økonomiske, kulturelle og sosiale kontekster

5. Fag- og timefordeling

5.1 Bakgrunn for fag- og timefordeling

EnSpireskolen har egen fag- og timefordeling, men har beholdt den tradisjonelle faginndelingen og et minstetimetall for hvert enkelt fag for å bevare fagene sin egenart. Når det gjelder entreprenørielt arbeid, så er dette ofte tverrfaglig, og det kan være kunstig og svært unøyaktig å angi hvor mye av hvert enkelt fag som organiseres inn i det tverrfaglige arbeidet.

Skolens profil er entreprenørskap. Derfor skal entreprenørielle arbeidsmåter brukes i alle fagene for å stimulere og utvikle entreprenørielle ferdigheter. EnSpireskolen har i tillegg et eget fag som heter Entreprenørskap på tvers. Dette omfatter både arbeid med fagets egne mål og prosjektarbeid på tvers av andre fag.

5.2 Tabell over fag- og timefordeling for elever på 1.-10. trinn ved EnSpireskolen

Fag- og timefordeling for elever på 1. - 10. trinn ved EnSpireskolen					
Fag/trinn	1. - 4. trinn	5. - 7. trinn	Sum	8. - 10. trinn	Sum grunnskole
KRLE	209	171	380	133	513
Norsk	836	399	1235	342	1577
Matematikk	532	342	874	313,5	1187,5
Naturfag	171	142,5	313,5	228	541,5
Engelsk	133	228	361	199,5	560,5
Fremmedspråk/fordypning				199,5	199,5
Samfunnsfag	171	171	342	228	570
Kunst og håndverk	228	228	456	152	608
Musikk	123,5	114	237,5	76	313,5
Mat og helse	10	95	105	76	181
Kroppsøving	228	190	418	190	608
Valgfag				171	171
Utdanningsvalg				0	0
Fleksibel time				0	0
Entreprenørskap på tvers	246,5	256,5	503	313,5	816,5
Fysisk aktivitet		57	57	0	57
Samlet minstetimetall	2888	2394	5282	2622	7904

5.3 Vedlegg: Kommentarer til fag- og timefordelingen

Med bruk av entreprenørskap, vil fagenes didaktikk gjennomsyres av tverrfaglig, praktisk og kreativ læringsaktivitet.

I matematikk har EnSpireskolen endret fordelingen mellom trinnene. På småtrinnet er det lagt opp til gjennomsnittlig 3,5 timer pr uke, på mellomtrinnet 3 timer og 2,75 timer på ungdomstrinnet, noe som opprettholder fagets egenart. Det er svært viktig at arbeidet i matematikk blir systematisk.

EnSpireskolen har en time KRLE i uka i første klasse, 1,5 timer fra 2.-7. trinn og 1 time på to av årene på ungdomstrinnet og 1,5 timene på et av årene. Skolen vil følge de nasjonale retningslinjene hvor halvparten er kristendom. Noen av målene fra KRLE er flyttet til EPT, og timetallet er derfor redusert noe ekstra og omfordelt til EPT.

Musikk har gjennomsnittlig 0,75 timer i uken i 1. - 3. klasse, 1 time i uken fra 4. klasse og videre på mellomtrinnet. På ungdomstrinnet vil det være perioder med mer musikk og det kan fordeles i hovedvekt på to år med en time i uka. Musikkfaget vil også komme sterkt inn i ulike forestillinger der sang og dans vil stå sentralt. Reduksjonen av tiden til musikk vil dermed ikke gå ut over muligheten til å nå kompetansemålene i faget.

Elevene på småtrinnet har gjennomsnittlig 1,5 timer kunst og håndverk pr uke, mellomtrinnet og ungdomstrinnet har 2 timer fordelt på 2/3 av årene. Entreprenørielle arbeidsformer har flere elementer fra kunst- og håndverksfaget, der det kreative og skapende perspektivet er fremtredende.

Mat og helse kan være i gjennomsnitt 2 timer i uken i 1/3 av hvert år på mellom- og ungdomstrinnet, eller ukentlig i ett av årene. Det vil være naturlig å redusere litt på antall uker slik at tiden på kjøkkenet blir lengre.

Det er satt av gjennomsnittlig 1 time pr uke på småtrinnet i 3 år og 1,5 timer i et år. På mellomtrinnet er det 1,5 timer. og mellomtrinn til samfunnsfag. På ungdomstrinnet er det dette økt til 2 timer.

I naturfag er det tatt utgangspunkt i et gjennomsnitt på 1,5 time i uken på første trinn og 1 time i 2.- 7. På ungdomstrinnet er det lagt opp til et gjennomsnitt på 2 timer pr uke. EnSpireskolen legger opp til å bruke naturen og nærmiljøet mye i sitt arbeid.

Fagene naturfag, samfunnsfag og KRLE kjøres i perioder for å få ro til å arbeid grundig. Dette er med på å forsvare at timetallet er redusert.

I norskfaget er det viktig at det blir en systematisk og god struktur i skrive- og leseopplæringen med bruk av elevaktive arbeidsformer. EnSpireskolen har gjennomsnittlig 5,5 timer i uken på småtrinnet, 3,5 timer i uka på mellomtrinnet og 3 timer på ungdomstrinnet. Flere av fagets kompetansemål vil det være naturlig å arbeide med i EPT, slik at timetallet er noe redusert på bakgrunn av dette. Dette gjelder spesielt på ungdomstrinnet.

I engelsk er det et gjennomsnitt på 1,75 timer i uka på ungdomstrinnet, 2 timer på mellomtrinnet, 2 timer på 3. og 4 trinn og 0,75 timer på 1. og 2. trinn.

Kroppsøving har noe redusert timeantall. EnSpireskolen legger opp til en aktiv bruk av nærmiljøet og mener at dette kan forsvare reduksjonen. I tillegg har vi dager med uteaktiviteter som for eksempel skøyte- og skidag.

EnSpireskolen har "lånt" timer fra ulike fag for å styrke fokuset på entreprenørskap. Denne ressursen på totalt 816,5 timer er ført opp i tabellen som: *Entreprenørskap på tvers*. Vi

benytter også den fleksible timen på 38 t fra LK20 inn i ressursen for Entreprenørskap på tvers av fag.

Entreprenørskap handler mye om å utvikle ferdigheter og holdninger som elevene trenger i senere yrkesliv. Det er også naturlig at elevene får samarbeide med lokalt næringsliv og bli kjent med ulike yrker. Vi har derfor valgt å bruke timene i utdanningsvalg til entreprenørskap på tvers. Det nye faget vil sørge for jevn god kompetanse som utdanningsvalg gjennom sine kompetansemål.

Enspireskolen vil tilby minst to godkjente valgfag i tillegg til vårt eget valgfag, entreprenørskap fordypning.

Enspireskolen har økt det totale timetallet på mellomtrinnet med 10 timer for å styrke profilen ytterligere.

I tillegg vil det være fastlagt inntil to timer i uken hvor elevene kan være igjen på skolen for å arbeide med sine prosjekt.

6 Fagplaner for EnSpireskolen

6.1 Læreplan i Entreprenørskap på tvers (EPT)

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Entreprenørskap på tvers (EPT) er et profilfag i EnSpireskolen. Faget skal gi elevene entreprenøriell kompetanse og utvikle deres personlige egenskaper og holdninger slik at de får styrke til å møte morgendagens samfunn. Elevene skal i faget utvikle entreprenørielle ferdigheter gjennom kreativitet, mot, skaperglede, trygghet, aksept, undring og initiativ. Gjennom emnene i entreprenørskap på tvers skal faget legge til rette for utvikling av elevenes trygghet på seg selv og egen læring. Elevene skal få kunnskap og innsikt i hvordan de kan se muligheter, utvikle bærekraftige ideer og kunne utvikle egen virksomhet. Arbeidet med entreprenørskap skal fremme tverrfaglig forståelse, samarbeidsevne og nettverksbygging.

Samfunnet kjennetegnes i økende grad av sosialt, kulturelt og økonomisk mangfold og raske endringer. Entreprenørskap er etterspurt og vil gi grunnlag for å være skapende i eget liv og arbeid. EPT skal bidra til systematisk utvikling av elevenes forståelse og kunnskap om hvordan man som menneske skal takle både seg selv og samfunnets kompleksitet og raske omstillinger.

EPT skal gjøre elevene i stand til å ta gode utdannings- og yrkesvalg og vil gi elevene mange erfaringer som kan knyttes direkte til det ordinære arbeidslivet. Gjennom faget vil elevene skaffe seg kunnskap om muligheter og krav i utdanningssystemet og i arbeidslivet. Faget skal bidra til at elevene utvikler kompetanse i å håndtere overganger, bidra til deltakelse og skape forståelse for sammenhenger mellom utdanning og jobbmuligheter. Faget skal videre bidra til at elevene tar selvstendige valg basert på likeverd og likestilling.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Faget EPT skal stimulere og opprettholde læringsviljen og motivere til nysgjerrighet, mot, utholdenhet, kreativitet og evne til initiativ, refleksjon, arbeid og livslang læring. Faget skal styrke elevene i å føle trygghet og aksept rundt skaperprosessen. De skal lære at det ikke er farlig å gjøre feil eller mislykkes på første forsøk. Dette kan være en kilde til egen vekst og ny læring.

Kjerneelementer

Handlingskompetanse og kreativitetskompetanse

Handlingskompetanse og kreativitetskompetanse handler om å være nysgjerrig, vise mot og lære å ta initiativ, se muligheter og løse utfordringer. Grunnlaget for dette er at elevene får utvikle sine personlige egenskaper og holdninger som skaper en trygg identitet i møte med framtidens utfordringer.

Entreprenørielle arbeidsformer

Elevene skal få erfare ulike arbeidsformer og metoder som gjør at de kan gå i dybden og må være aktører i egen læring. De skal delta i lek og utforskning i meningsfulle sammenhenger på ulike arenaer. Elevene skal få se og oppdage muligheter for egen læring og skapende aktivitet gjennom et godt og gjensidig samarbeid med medelever og andre læringspartnere i lokalsamfunnet. Elevene skal formidle egne ideer, prosesser og resultater av utforskende, skapende og produktive oppgaver.

Forretningsutvikling og nyskappingsprosesser

Kjerneelementet handler om at elevene skal få erfaringer med elevbedrift og prosesser som gir mulighet for nyskaping. Gjennom dette lærer elevene å eksperimentere, løse problemer gjennom prøving og feiling og vurdere prosess og arbeid.

Samfunns- og karrierekompetanse

Å utvikle samfunnskompetanse handler om å se hvilke muligheter som ligger i eget lokalmiljø og i arbeidslivet generelt. Det handler om å se at man som elev er en del av en større sammenheng. Karrierekompetanse danner grunnlaget for å ta opplyste og gode valg for egen fremtid i videre utdanning, arbeidsliv og etablering. Det handler også om å utforske utdanningsmuligheter og arbeidslivet. Dette inkluderer ferdigheter i å kunne samle, analysere og ta i bruk informasjon både om utdanning, arbeid og seg selv. Ferdigheter i å håndtere overgangsfaser i livet og ferdigheter i å ta valg og forstå konsekvenser av valg, skal også være en del av faget. Elevene må oppleve karrierelæringen som helhetlig og relevant.

Tverrfaglige tema

Folkehelse og livsmestring

I EPT handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om at elevene får utvikle sine personlige ressurser. I ulike prosjekter og læringsaktiviteter skal de få mulighet til å utfordre seg selv og andre, oppleve mestring og økt selvtillit, øve seg på å håndtere både motgang og medgang ut fra graden av risiko de våger å ta, være utholdende og jobbe selvstendig. Samtidig skal elevene utvikle respekt og toleranse gjennom samhandling med andre, og kjenne følelsen av tilhørighet i et fellesskap der alle har ulike egenskaper og ferdigheter. Livsmestring innebærer også å være bevisst på hvilke muligheter og ressurser de til enhver tid omgir seg med, og hvordan disse kan bidra til at en selv finner løsninger på utfordringer og spørsmål som dukker opp. Elevene skal opparbeide seg en handlingskompetanse som gjør dem robuste og i god stand til å tåle omstilling og endringer på en konstruktiv måte.

Demokrati og medborgerskap

I EPT handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap om at elevene reflekterer over og blir bevisste den rollen de selv utgjør i et fellesskap, og at deres bidrag har en verdi for andre. Gjennom ulike prosesser skal de øve seg i å lytte til andre, samtidig som de hevder egne meninger slik at helheten belyses på en god måte. Elevene må øve på inkludering, respekt og toleranse for ulike meninger og synspunkter i eget nettverk og forstå disse faktorene i andre samfunn både lokalt, nasjonalt og globalt. Elevene skal reflektere over demokratiske prosesser for å forstå hvorfor det er viktig å ivareta demokratiet og hvilke farer det er utsatt for.

Bærekraftig utvikling

I EPT handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene gjennom praktisk og skapende arbeid får erfaring med å oppdage og se muligheter og ressurser i lokalsamfunnet og forstå hvordan disse forvaltes, og hvorfor de er viktige for oss. Disse erfaringene sett i sammenheng med kritisk refleksjon rundt viktige utviklingstrekk i samfunnet skal utvikle elevenes handlingskompetanse og forståelse for omverden som gjør dem i stand til å ta ansvarlige valg for å ivareta og utnytte de samme ressursene på en god måte i framtida. Evnen til å tenke nytt, samhandle med andre, ta initiativ og ansvar, kunnskap om teknologi er viktige ferdigheter som elevene trenger for å ta vare på og utvikle et bærekraftig samfunn.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Å kunne uttrykke seg muntlig i entreprenørskap innebærer en bevisst språkbruk tilpasset målgruppe og situasjon. Det betyr å kunne kommunisere med andre f.eks. medelever, lærere og andre i nærmiljøet og samfunnet for øvrig. Å kunne uttrykke seg muntlig vil si å diskutere, gi uttrykk for egne meninger, stille kritiske spørsmål, argumentere og videreutvikle innspill fra andre. Det innebærer å kunne presentere seg for fremmede og kunne føre en samtale med dem. Muntlige ferdigheter på ungdomstrinnet innebærer også å mestre relevant fagterminologi og drøfte egne muligheter når det gjelder utdanning og arbeid. Utviklingen av muntlige ferdigheter i entreprenørskap vil gå fra enkel presentasjon av eget arbeid til grunngitte og reflektere drøftinger av egne og andres ideer og produkt.

Å kunne skrive

Å kunne uttrykke seg skriftlig i entreprenørskap innebærer å beskrive, forklare, vurdere, drøfte og reflektere over faglige tema og egen læring ved å dokumentere kunnskap og arbeidsprosesser. Det innebærer å kunne skrive formelle brev, faglige tekster, rapporter, e-poster, notater og tekster til. Det skal være meningsfulle tekster, også med en mottaker utenfor skolen. Det handler om å kunne grunngi og argumentere for egne valg, utdannings- og yrkesønsker. Utviklingen av skriveferdigheter i entreprenørskap går fra å formulere enkle faktasetninger og spørsmål, til å skrive forretningsplan og rapporter etter eget arbeid. Presentasjonsformene vil vise en utvikling av ferdigheter i bruk av ulike media.

Å kunne lese

Å kunne lese i entreprenørskap innebærer å utforske, tolke og lese kritisk dokumenter, fagtekster, tabeller, statistikk og grafiske framstillinger. Det vil si å sette seg inn i problemstillinger og trekke ut relevant og faglig informasjon som grunnlag for problemløsning og utvikling, samt valg av videre utdanning og yrke. Utviklingen av leseferdigheter i faget går fra å bruke tilrettelagte kilder til å samle og vurdere kritisk et større mangfold av kilder

Å kunne regne

Å kunne regne i entreprenørskap innebærer å bruke og innhente tallmateriale og nyttiggjøre seg av dette i beregninger, statistikk og regning knyttet til reelle situasjoner for eksempel i elevbedrift eller forskningsoppgaver. Det innebærer også å bruke tallmateriale om økonomisk verdi av arbeid og statistisk materiale som er relevant for faget. Utviklingen av regneferdigheter i faget vil gå fra enkel addisjon, subtraksjon og statistikk til å utarbeide budsjett og tolke regnskap.

Digitale ferdigheter

Å kunne bruke digitale verktøy i entreprenørskap innebærer bruk av diktafon, fotoutstyr, tekstbehandlingsprogram, regneark og presentasjonsverktøy. Å bruke digitale verktøy betyr å innhente og ta vare på relevant informasjon og bearbeide dette, utøve kildekritikk, sortere og analysere materiale. Det innebærer også å utarbeide, presentere og publisere eget materiale. Digitale hjelpemiddel kan også brukes i forbindelse med kommunikasjon med andre. Utviklingen av digitale ferdigheter i entreprenørskap går fra å utforske og bruke digitale ressurser til å vise god dømmekraft i egen digital kommunikasjon og valg av informasjon og presentasjonsformer.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenørielle ferdigheter i EPT innebærer å kunne ta initiativ og omsette ideer til handling (vise handlingskompetanse), være nysgjerrig, kreativ, utholdende og fantasifull i problemløsning. Det handler om å utvikle noe nytt eller se nye muligheter i noe som allerede fins. Utviklingen av entreprenørielle ferdigheter vil gå fra fantasifull lek til planlagt utvikling av egne ideer i samarbeid med andre i og utenfor skolen.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- bruke og utforske ideer, være kreativ, nysgjerrig og bruke tidligere erfaringer i møte med nye oppgaver
- reflektere i samhandling med andre over at egne valg og at utholdenhet har en betydning for læring
- gjennomføre egenvalgte oppgaver alene eller i samarbeid med andre
- planlegge og ta initiativ og vise ansvar med støtte fra voksne
- samarbeide med andre og delta i enkle prosjekter, gjerne med personer utenfor skolen
- presentere egne resultater og produkter i skole og nærmiljø
- bruke personer i eget nettverk og lokalsamfunn som ressurser
- bruke kunnskaper fra andre fag i utviklingen av egne prosjekter
- forstå pengebegrepet og enkle økonomiske prinsipper i forbindelse med arbeid i elevbedrift
- samarbeide med andre i enkle kreative prosesser, vurdering av ideer og planlegge noe for salg
- i samarbeid med andre bruke kunnskaper om samiske tradisjoner og planlegge aktiviteter for medelever
- bruke nærmiljøet i arbeidet med egenvalgte oppgaver
- sette seg inn i og formidle egne og andres tanker, følelser og erfaringer
- indentifisere og reflektere over etiske spørsmål

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til fremme læring og utvikle kompetanse i EPT. Elevene viser og utvikler kompetanse i faget når de i 1.- 4. trinn får arbeide eksperimenterende og undersøkende i enkle kreative prosesser, Videre at de kan forholde seg til resultatene ved bruk av grunnleggende faglig kunnskap, viser en begynnende forståelse av egen identitet og kulturell bakgrunn og kan orientere seg i enkle lokale kontekster. Elevene viser og utvikler kompetanse i EPT når de kan samarbeide om oppgaver og med støtte utføre enkle prosjekter på skolen og i nærmiljøet.

Læreren skal legge til rette for at eleven får utvikle selvtillit i forhold til egne evner, ideer og nysgjerrighet og mot til å utfordre seg selv, ta risiko og akseptere egne feil og misforståelser. Det skal være dialog mellom lærer og elev, og elevenes initiativ skal være utgangspunkt for prosjekter. Læreren skal ha en aktiv veilederrolle.

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere utvalgte samiske tradisjoner for medelever
- bruke teknikker for selvrefleksjon, selvbevissthet og stresshåndtering
- reflektere over eksisterende oppfattelse og vaner
- vise utholdenhet over tid og tåle avbrudd i arbeidet
- akseptere og lære av egne og andres feil og misforståelser
- presentere seg selv og møte andre mennesker på en høflig måte
- samtale om egne styrker, egenskaper og interesser
- samarbeide med andre om ulike typer prosjekter
- vurdere usikkerhet og risiko i forbindelse med prosjekter
- beskrive eget nettverk
- planlegge, gjennomføre og presentere egenvalgte prosjekter
- forstå at egne valg og utholdenhet har betydning for læring
- kombinere faglige kunnskapsområder
- samarbeide med andre om faglig problemløsning
- samarbeide i kreative og utforskende prosesser
- samtale om ønsker og drømmer for den nærmeste framtid
- uttrykke sine tanker og ideer om hvordan oppgaver kan løses på ulike fagområder
- håndtere ulike barrierer og motstand i prosjektarbeid
- beskrive hvordan en bedrift fungerer
- bruke entreprenørielle arbeidsformer som f.eks. delta i elevbedrift
- gjøre rede for arbeidslivet i nærmiljøet herunder bedrifter og institusjoner
- gjøre rede for fritids- og organisasjonslivet i nærmiljøet
- gjøre vurderinger i planleggingen av noe for salg med utgangspunkt i forståelse av økonomi og bruk av ulike ressurser på en kreativ måte
- undersøke og gjøre seg kjent med lokale bedrifter

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i EPT på 5., 6. og 7. trinn når de i samarbeid med andre kan ta initiativ til, planlegge, organisere og utføre enkle prosjekter i en konkret kontekst. Elevene viser og utvikler kompetanse når de kan arbeide selvstendig, eksperimenterende og undersøkende i kreative prosesser og vurdere resultatene ut fra faglig kunnskap og estetiske kriterier. Elevene viser og utvikler kompetanse i EPT når de på bakgrunn av forståelse av egen identitet og kulturell bakgrunn kan orientere seg i forskjellige teknologiske, økonomiske, kulturelle og sosiale kontekster. Videre viser de kompetanse når de viser mot og vilje til å ta risiko og utfordre seg selv og andre, viser ansvar i forhold til egne og felles prosjekter og tar initiativ både selvstendig og sammen med andre.

Læreren skal legge til rette for at elevene får arbeide utdypende med tema fra andre fag og se dette i sammenheng med egne interesser og utdype dette mer i EPT. Læreren skal i faget EPT i stor grad lytte til elevinitiativet i valg av oppgaver og skal veilede elevene i arbeidet. Elevene skal gjennom tett dialog med læreren få læringsfremmende tilbakemeldinger som motiverer og veileder dem til videre arbeid og til å ta nye initiativ.

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre seg kjent med og beskrive lokale institusjoner og offentlige kontor og deres funksjon
- undersøke og beskrive næringsgrunnlaget i egen kommune gjennom besøk i bedrifter og møte med entreprenører
- beskrive og vurdere betydningen av fantasi og kreativitet i samfunnet
- gjøre rede for og anvende begrepene innovasjon og entreprenørskap i eget og andres arbeid
- forstå og reflektere over hva som er godt samarbeid og betydningen av personlige og profesjonelle nettverk
- analysere eget nettverk og lokalmiljøet for å finne samarbeidspartnere i prosjekter
- forstå betydningen av kroppsspråk og hvordan man presenterer seg selv i møte med andre mennesker med for eksempel et godt håndtrykk og et vennlig smil
- identifisere og drøfte etiske problemstillinger knyttet til ulike former for kommunikasjon
- forstå viktigheten av utholdenhet og øve på å tåle avbrudd i eget arbeid
- analysere hvordan man kan akseptere og lære av egne og andres feil og misforståelser
- beskrive og anvende teknikker for selvrefleksjon, selvbevissthet og stresshåndtering
- vurdere og reflektere over hvordan egne valg påvirker egen læring
- utvikle og vurdere egne prosjekter og bruke kunnskap fra forskjellige fag i eget arbeid
- presentere drømmer og visjoner for framtida
- gjennomføre prosjektstyring, planlegging og drøfte interessenter, risiko og ressurser
- gjennomføre oppgaver med problemløsning, anvende strukturerte ideskapingsprosesser og forskjellige kreative prosesser
- presentere resultater, produkter og prosjekter for aktuelle målgrupper
- beskrive og drøfte økonomiske prinsipper og ressursbruk i næringsvirksomhet
- anvende enkle forretningsplaner, budsjetter og regnskap i eget arbeid
- beskrive enkle forretningsmodeller og hvordan man starter egen bedrift
- utforske utdanningsmuligheter på varierte måter, og gjøre rede for ulike utdanningsveier og hvilke yrkesområder de kan føre til
- samle, analysere og bruke informasjon om utdanning og arbeid
- beskrive egne styrker og egenskaper og interesser, og kunne se dette i sammenheng med utdannings- og yrkesønsker og livsmestring
- tilegne seg kunnskap om arbeidslivet gjennom utprøving og utforskning og reflektere over hvordan bærekraft, konjunkturer og teknologi påvirker arbeidsmarked, yrker og arbeidsmåter
- diskutere konsekvenser av utenforskap og forstå økonomisk og sosial verdi av arbeid på individ- og samfunnsnivå
- gjør rede for hva og hvem som kan påvirke karrierevalg og hva dette har å si for egne valg
- utforske og drøfte kjønnsrelaterte perspektiver i karrierevalg
- se muligheter og omsette egne idéer til handling og valg, og reflektere sammen med andre over konsekvenser av karrierevalg
- utvikle og bruke mestringsstrategier for å håndtere overganger og utfordringer relatert til utdanning og karriere

- tolke stillingsannonser, skrive CV og jobbsøknad og tilegne seg kunnskap om hvordan man gjør et godt jobbintervju

Underveisvurdering

Elevene skal få muligheter til å utvikle kompetanse i faget gjennom underveisvurderingen. Elevene viser og utvikler kompetanse på 8., 9. og 10. trinn når de kan ta initiativ, planlegge, ta ansvar for, lede, organisere og utføre egne og felles prosjekter. Elevene viser og utvikler kompetanse i EPT når de kan være selvstendig, utholdende, eksperimenterende og undersøkende i kreative prosesser, og vurdere resultatene ut fra faglig viten, erfaringer og estetiske kriterier. Elevene viser og utvikler kompetanse når de viser mot og vilje til å ta risiko og utfordrer seg selv og andre, utvikler selvtillit i forhold til egne ideer, vurderinger, evner og potensialer og viser endringsvilje i forhold til eksisterende oppfatninger og vaner.

Elevene viser og utvikler kompetanse når de på bakgrunn av forståelse av egen identitet og kulturelle bakgrunn kan orientere seg i og vurdere ulike kontekster. Elevene viser og utvikler kompetanse i EPT når de reflekterer over egen utvikling og karrierelæring, og viser dømmekraft i drøfting av etiske dilemmaer. Elevene viser også kompetanse i EPT ved å gjøre rede for muligheter i utdanning og arbeid og bruker kunnskapen til å drøfte egne planer for videre karriere. Elevene utvikler kompetanse i EPT når de i økende grad bruker ulike strategier og fagbegreper for å uttrykke fagkompetansen sin, individuelt og i samhandling med andre.

Læreren skal legge til rette for undervisningsforløp som åpner for læring der elevens kompetanse kan komme til syne på ulike måter. Gjennom et variert sett av læringssituasjoner og gjennom dialog med lærer, skal den enkelte elev bli bevisst på egen mestring. Elevene skal få læringsfremmende tilbakemeldinger som motiverer og veileder dem til å arbeide videre med temaene egen utvikling, prosjektarbeid, problemløsning, utdanningssystem og arbeidsliv.

Standpunktvurdering

Standpunktvurderinga skal uttrykke elevene sin sluttkompetanse i faget. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning. Læreren skal sette karakteren i Entreprenørskap på tvers (EPT) basert på elevens kunnskap og ferdigheter i entreprenørielt arbeid. Elevene viser dette når de kan arbeide selvstendig, eksperimenterende og undersøkende i kreative prosesser og vurdere resultatene ut fra faglig kunnskap. Videre viser de kompetanse i faget når de viser mot og vilje til å ta risiko og utfordrer seg selv og andre, viser ansvar i forhold til egne og felles prosjekter og tar initiativ både selvstendig og sammen med andre. Karakteren skal også være basert på resultater av det entreprenørielle arbeidet.

Vurderingsordning

Elevene skal ha en standpunktarakter etter 10. trinn.

Muntlig eksamen: Eleven kan trekkes ut til muntlig eksamen med forberedelsedel. Muntlig eksamen blir utarbeid og sensurert lokalt.

Timetall til disposisjon på 1. – 4. trinn, 5. – 7. trinn og 8.- 10. trinn

Timetall er oppgitt i 60-minutters enheter:

- 1. - 4.trinn: 246,5 årstimer
- 5. - 7.trinn: 256,5 årstimer
- 8.- 10.trinn: 313,5 årstimer

6.2 Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE)

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

KRLE er et sentralt fag for å forstå seg selv, andre og verden rundt seg. Gjennom kunnskap om ulike religioner og livssyn skal elevene utvikle evne til å leve i og med mangfold i samfunns- og arbeidslivet. KRLE skal gi øvelse i etisk refleksjon og bidra til å utvikle elevenes dømmekraft i hverdagen og i møte med samfunnsutfordringer.

Sentralt i EnSpire-skolen står å få utviklet en trygg selvfølelse og bevissthet om egen identitet. Dette blir skapt i samspill og refleksjon med andre og er en viktig forutsetning for å kunne forstå både sin egen og andres kultur, forskjellige religioner og livssyn.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. I KRLE behandles verdispørsmål på bakgrunn av kunnskap om religiøse og filosofiske tradisjoner og ideer og gjennom utforskning av slike tradisjoner og ideer. Elevene skal bli kjent med verdiene som skolen og samfunnet bygger på, og hvordan de er forankret i ulike religioner og livssyn. Dette er verdier som respekt for menneskeverdet og naturen, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet. Faget skal bidra til å gi elevene innsikt i kristen og humanistisk arv og tradisjon og i hvordan disse har endret seg gjennom historien. Faget skal gi elevene kunnskap om menneskerettighetene og bevissthet om menneskeverdet som grunnleggende verdi, og det skal legges til rette for gjensidig respekt, toleranse og demokratisk medvirkning.

Opplæringsloven legger føringer for at kristendom, andre verdensreligioner og livssyn skal presenteres på en objektiv, kritisk og pluralistisk måte i undervisningen.

I tillegg er det andre krav til faget som følger av lovens § 2-4. Undervisninga i faget kristendom, religion, livssyn og etikk og § 2-3 a. Fritak frå aktivitetar m.m. i opplæringa.

Læreplanen i KRLE legger til rette for at kristendom, jødedom, islam, buddhisme, hinduisme, sikhisme, nyreligiøsitet og livssynshumanisme kan behandles både enkeltvis og i sammenheng. Til sammen skal elevene bli godt kjent med bredden av religiøse og ikke-religiøse livssyn. Om lag halvparten av undervisningstiden i faget skal brukes på kristendoms-kunnskap. *Fordelingen av de andre emnene tilpasses lokale forhold. Elevene bør kjenne godt til religioner og livssyn representert på egen skole og i nærmiljøet. Det må jobbes grundig og tverrfaglig med ulike religioner og livssyn, slik at elevene får læring knyttet til opplevelser gjennom eget skapende arbeid.*

Kjerneelementer

Kjennskap til religioner og livssyn

Faget skal gi kunnskap om og forståelse for kristendom og andre religioner og livssyn lokalt, nasjonalt og globalt og på individ-, gruppe- og tradisjonsnivå. Elevene skal også få innsikt i hvordan kristendom og andre religioner og livssyn inngår i historiske prosesser og henger sammen med samfunnsendringer og kulturarv. Elevene skal bli kjent med mangfoldet av religioner og livssyn, og med de ulike tradisjonenes indre mangfold. Faget skal gi grunnlag for refleksjon over majoritets-, minoritets- og urfolksperspektiver i Norge.

Utforsking av religioner og livssyn med ulike metoder

Elevene skal undersøke og utforske kristendom og andre religioner og livssyn som sammensatte fenomener gjennom bruk av varierte metoder. Deres forståelse av religioner og livssyn utdypes og utfordres gjennom analyse av og kritisk refleksjon over kilder, normer og definisjonsmakt. Kjennskap til ulike syn på og definisjoner av religioner og livssyn inngår i kjerneelementet og er vesentlig for å forstå og håndtere mangfold.

Utforsking av eksistensielle spørsmål og svar

Faget handler om ulike måter mennesker har nærmet seg spørsmål om mening, identitet og virkelighetsbilde gjennom religioner, livssyn, etikk og filosofi. Faget skal gi rom for refleksjon, filosofisk samtale og undring ved å utforske eksistensielle spørsmål. Elevene skal også kunne forholde seg til spørsmål det er dyp uenighet om.

Kunne ta andres perspektiv

Faget skal gi elevene mulighet til å utvikle egne synspunkter og holdninger i møte med andre gjennom innenfra- og utenfra-perspektiver og gjennom dialog og refleksjon over likheter og forskjeller. På den måten skal faget bidra til at elevene utvikler interesse og respekt for hverandre uavhengig av kulturell, sosial, religiøs eller livssynsmessig bakgrunn. Faget skal bidra til at elevene utvikler mangfoldskompetanse. Samiske perspektiver inngår. Temaer knyttet til kjønn og funksjonsevne inngår også.

Etisk refleksjon

Elevene skal kunne identifisere etiske dilemmaer og drøfte moralske spørsmål ved hjelp av egen erfaringsbakgrunn, evne til innlevelse og ulike etiske modeller og begreper. Etisk refleksjon gir mulighet til å håndtere store og små spørsmål, konflikter og utfordringer med betydning for skolesamfunnet, hverdagslivet og det globale samfunnet. Filosofiske tenkemåter gir elevene redskaper til å analysere argumentasjon og påstander.

Tverrfaglige temaer

Folkehelse og livsmestring

I KRLE handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om at elevene skal få utforske eksistensielle spørsmål og svar. Arbeidet med faget gir elevene kunnskap om menneskeverdet og hvordan dette forankres i ulike religioner og livssyn. Faget bidrar til å utvikle elevenes evne til å reflektere over etiske spørsmål og problemstillinger som gjelder identitet, kjønn, seksualitet og psykisk helse.

Demokrati og medborgerskap

I KRLE handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap om at elevene skal delta i etisk refleksjon og få øvelse i å innta ulike perspektiver. KRLE bidrar til å styrke elevenes evne til å håndtere utfordrende spørsmål og være åpne for andres synspunkter i et mangfoldig samfunn. Gjennom å delta i etisk refleksjon blir elevene i stand til å problematisere makt og utenforskap og til å stille spørsmål ved gjengse normer.

Bærekraftig utvikling

I KRLE handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene skal utforske eksistensielle spørsmål og delta i etisk refleksjon over naturen og menneskets plass i den.

Dette innebærer at elevene kan reflektere over hvordan menneske, miljø og samfunn påvirker hverandre, og over hvordan de kan ta ansvarlige valg.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i KRLE innebærer å kunne lytte til, fortelle om, presentere og samtale om faglige emner, og å kunne argumentere for egne synspunkter og innta ulike perspektiver. Muntlige ferdigheter innebærer også å bruke fagspesifikke begreper til å utforske, drøfte og reflektere over fagets kunnskapsområder. Muntlige ferdigheter innebærer dessuten å kunne uttrykke ulike meninger og argumentere for disse ved hjelp av filosofiske samtaleformer og filosofisk samhandling og refleksjon. Utviklingen av muntlige ferdigheter går fra å kunne samtale om et emne til å kunne presentere og drøfte komplekse faglige problemstillinger. Dette innebærer i økende grad å kunne bruke fagbegreper til å uttrykke og vurdere egen forståelse. Muntlige ferdigheter innebærer også å gradvis utvikle evnen til å lytte til andre.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i KRLE innebærer å kunne bruke skrift- og billedspråk til å kommunisere og til å utvikle kunnskap om religioner, livssyn og etikk. Ferdigheten omfatter også å kunne utforske ulike syn og argumentere for og imot ulike standpunkter. Det omfatter også å kunne bruke fagspesifikke begreper i skriftlig arbeid og å kunne vurdere egen læring i arbeid med faglige tekster. Utviklingen av det å kunne skrive i faget går fra å kunne fortelle og beskrive til å kunne utforske faglige problemstillinger. Dette innebærer at elevene i skriftlige arbeider gradvis tar i bruk fagspesifikke begreper og ulike kilder for å utvikle kompetanse til å vurdere egen læring i arbeid med faglige tekster.

Å kunne lese

Å kunne lese i KRLE innebærer å oppleve og forstå ulike religiøse og filosofiske tekster. Det omfatter også å reflektere over og tolke tekster, illustrasjoner, symboler og andre uttrykk. Videre innebærer det å sammenligne og systematisere informasjon og vurdere kilder kritisk. Utviklingen av det å kunne lese i KRLE går fra å kunne forstå innholdet i enkle tekster til å kunne analysere og vurdere form og innhold i komplekse tekster. Dette innebærer i økende grad å forstå fagbegreper og å kunne finne, bruke og vurdere ulike kilder til informasjon.

Å kunne regne

Å kunne regne i KRLE innebærer å kunne bruke og forstå tidslinjer i møte med framstillinger av religioner og livssyn. Det innebærer også å forstå hvordan statistikk og tabeller kan brukes. Utviklingen av det å kunne regne i faget innebærer i økende grad å kunne forstå og reflektere over statistisk materiale og tabeller.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter i KRLE innebærer å kunne bruke digitale ressurser i eget skapende arbeid. Det omfatter også å kunne innhente informasjon om religioner og livssyn fra digitale kilder og tolke og kritisk vurdere informasjonen. Utviklingen av digitale ferdigheter i faget går fra å bruke enkle sammensetninger av tekst, lyd og bilder til å kunne lage og vurdere sammensatte digitale produkter for framstilling av faglige temaer. Digital dømmekraft utvikles gradvis gjennom økende grad av etisk refleksjon over hvordan digitale ressurser brukes.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenørielle ferdigheter i KRLE betyr at elevene skal kunne formulere egne tanker og meninger og presentere de på en hensiktsmessig og akseptabel måte. Elevene skal i sitt arbeid gradvis kunne gjøre etiske vurderinger og foreta begrunnede valg. Det vil kunne innebære en vurdering av økonomiske, miljømessige eller andre aktuelle hensyn i eget entreprenørielt arbeid. Entreprenørielle ferdigheter handler også om å kunne undre seg, fantasere og filosofere over menneskers tanker og tro i ulike livssyn og religioner. Utviklingen av entreprenørielle ferdigheter i KRLE vil gå fra lytting og utforskning av andres tro og meninger til å kunne sammenlikne ulike religioner og livssyn og gjøre rede for egne etiske vurderinger og filosofiske tanker.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utforske og beskrive hvordan kristendom og andre religioner og livssyn kommer til uttrykk lokalt og regionalt
- besøke og beskrive lokale kirker og finne spor av kristendommens historie i lokalmiljøet
- samtale om og presentere sentrale fortellinger og trosforestillinger i kristen tradisjon
- samtale om og presentere sentrale fortellinger og trosforestillinger i østlige og vestlige religiøse tradisjoner
- sammenligne og presentere ulike årstider og høytider i kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner, som kulturarv
- samtale om og presentere estetiske uttrykk fra kristendom og andre religioner og livssyn
- bruke enkle fagbegreper i arbeidet med religioner og livssyn
- skille mellom ulike kilder til kunnskap om religioner og livssyn
- beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn
- samarbeide med andre i filosofisk samtale
- utforske og samtale om etiske sider ved menneskers levesett og ressursbruk
- samtale om hva menneskeverd, respekt og toleranse betyr og hva det innebærer for hvordan vi lever sammen og samarbeider

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i KRLE på 1.–4. trinn når de formidler kunnskap om religioner og livssyn fra nærmiljøet og omverdenen. Elevene viser og utvikler også kompetanse i KRLE når de undrer seg over og utforsker etiske og filosofiske spørsmål sammen med andre. *Dette skal de også kunne gjøre i forhold til eget entreprenørielt arbeid.* Videre viser og utvikler de kompetanse ved å ta i bruk enkle fagbegreper.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom muntlige, skriftlige, estetiske, praktiske, lekpregede og digitale måter å arbeide med KRLE-faget på. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i KRLE. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få

mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kunnskap om kristendom, andre religioner, livssyn og etikk. *I EnSpire-skolen skal det være stort rom for å ta risiko og gjøre feil. Læreren skal hjelpe eleven til å se at dette er en viktig kilde til læring.*

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for historien til kristendom og andre religioner og livssyn i Norge, inkludert samers og nasjonale minoriteters religions- og livssynshistorie
- beskrive og presentere noen sentrale rituelle praksiser og etiske normer i kristendom
- beskrive og presentere noen sentrale rituelle praksiser og etiske normer fra østlige og vestlige religioner og livssynstradisjoner
- utforske og sammenligne tekster og materielle uttrykk som kilder til kunnskap om kulturarv knyttet til kristendom og ulike religions- og livssynstradisjoner
- *finne fram til*, utforske og samtale om mangfold både innenfor kristne trossamfunn og andre religionssamfunn
- bruke fagbegreper i arbeidet med religioner og livssyn
- gjøre rede for ulike syn på barndom, familie og samliv i religioner og livssyn
- bruke filosofiske tenkemåter i samtale og undring
- samtale om og formidle etiske ideer fra sentrale skikkelser i religiøse og livssynsbaserte tradisjoner
- *finne fram til*, samtale om og formidle etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofihistorien
- utforske og beskrive egne og andres perspektiver i etiske dilemmaer knyttet til *eget arbeid*, hverdags- og samfunnsutfordringer
- reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til menneskets levesett og levekår og klodens framtid
- gjøre rede for hva menneskerettighetene innebærer for ytringsfrihet, religionsfrihet og religiøse minoriteters situasjon i Norge
- *bruke muntlige, skriftlige og digitale kilder til å søke informasjon og lage presentasjoner*
- *presentere ulike estetiske uttrykk knyttet til ulike religioner og livssyn i eget skapende arbeid*
- *utforske og beskrive lokale bygg beregnet til religiøs bruk*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i KRLE på 5., 6. og 7. trinn når de undersøker og forstår religioner og livssyn og reflekterer over eksistensielle og etiske spørsmål. Kompetanse kommer fram når elevene viser innsikt i hvordan religioner og livssyn inngår i historiske prosesser nasjonalt og lokalt. Videre viser og utvikler elevene kompetanse når de bruker sentrale begreper i faget. De viser og utvikler også kompetanse når de i samtaler og meningsbrytninger uttrykker egne meninger og viser at de kan ta ulike perspektiver. *I EnSpire-skolen viser og utvikler elevene denne kompetansen også i eget entreprenørielt arbeid.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom muntlige, skriftlige, praktiske, og digitale måter å arbeide med KRLE-faget på. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i KRLE. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kunnskap om og forståelse for kristendom, andre religioner, livssyn og etikk.

I EnSpire-skolen skal det være stort rom for å ta risiko og gjøre feil. Læreren skal hjelpe eleven til å se at dette er en viktig kilde til læring. Læreren skal også legge til rette for at elevene får vise og utvikle sin kompetanse i faget gjennom presentasjon av eget skapende arbeid for et publikum.

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utforske og presentere sentrale trekk ved kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner og deres utbredelse i dag
- utforske og drøfte hvordan kristendom og andre religioner inngår i historiske endringsprosesser globalt og nasjonalt
- undersøke og presentere sentrale ideer fra livssynshumanisme og andre ikke-religiøse livssyn
- utforske og presentere religiøst mangfold og religiøse praksiser utenfor etablerte religionssamfunn
- gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner
- bruke og drøfte fagbegreper om religioner og livssyn
- sammenligne og vurdere kritisk ulike kilder til kunnskap om religioner og livssyn
- gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn og seksualitet i kristendom og andre religioner og livssyn
- utforske og presentere hvordan elementer fra kristendom og andre religioner og livssyn kommer til uttrykk i medier og populærkultur
- utforske og sammenligne etiske ideer fra sentrale skikkelser i religiøse og livssynsbaserte tradisjoner
- utforske etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofihistorien og anvende ideene til å drøfte aktuelle etiske spørsmål
- utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning
- reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn
- identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom
- *identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knytte til eget entreprenørielt arbeid*
- *utvikle og gjennomføre tverrfaglige prosjekt hvor livssyn og religioner har sin naturlige plass, knyttet til høytider, lokale kulturaktiviteter og internasjonalt arbeid*
- *planlegge og gjennomføre aktiviteter som viser nestekjærighet, solidaritet og miljøvern i praksis*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i KRLE på 8., 9. og 10. trinn når de undersøker og forstår religioner og livssyn og reflekterer over eksistensielle og etiske spørsmål. *De viser og utvikler kompetanse når de aktivt bruker sin kunnskap i praksis.* Elevene viser og utvikler også kompetanse når de anvender kunnskaper om religioner, livssyn og etikk i kjente og ukjente sammenhenger. Videre viser og utvikler de kompetanse når de bruker kilder på en kritisk måte, gjør rede for ulike standpunkter og reflekterer over spørsmål som det er stor uenighet om. Til sist viser og utvikler de kompetanse når de bruker og drøfter faglige begreper og *anvender dette i eget entreprenørielt arbeid.*

Læreren skal *i stor grad* legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom muntlige, skriftlige, praktiske og digitale måter å arbeide med KRLE på. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i KRLE. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og reflektere over egen faglig utvikling. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kunnskap om og forståelse for kristendom, andre religioner, livssyn, etikk og filosofi.

I EnSpire-skolen skal læreren legge til rette for at elevene skal få vise og utvikle sin kompetanse i KRLE gjennom praktisk humanitært arbeid knyttet til lokale kirkesamfunn, idrettslag eller andre ideelle organisasjoner.

Standpunktvurdering

Standpunkt karakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i KRLE ved avslutningen av opplæringen etter 10. trinn. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i KRLE basert på kompetansen eleven har vist når eleven har brukt kunnskaper og ferdigheter i kombinasjon.

Vurderingsordning

Standpunktvurdering

10. trinn: Eleven skal ha én standpunkt karakter.

Eksamen for elever

Eleven kan trekkes ut til muntlig eksamen med forberedelsesdel. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

6.3 Læreplan i norsk

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Norsk er et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, dannelse og identitetsutvikling. Faget skal gi elevene tilgang til kulturens tekster, sjangre og språklige mangfold og skal bidra til at de utvikler språk for å tenke, kommunisere og lære. Faget norsk skal ruste elevene til å delta i demokratiske prosesser og skal forberede dem på et arbeidsliv som stiller krav om variert kompetanse i lesing, skriving og muntlig kommunikasjon.

Et norskfag med entreprenørskapsprofil skal vektlegge innhold, læringsformer og kompetansemål som gjør elevene til trygge, kreative og aktive brukere av språket. Dette gjøres gjennom systematisk arbeid med språkets formside, innholdsside og bruk i meningsfulle sammenhenger. Språk i bruk er språk i utvikling. En entreprenøriell norskopplæring skal gi elevene lærings erfaringer som viser dem at mestring av språket er avgjørende for å få del i andres tanker, fortellinger og kunnskap. Norskfaget skal gi elevene gode erfaringer som utforskende og skapende språkbrukere. Elevene skal gjennom praktisk arbeid med faget oppdage at de gjennom muntlig og skriftlig kommunikasjon i ulike medier kan påvirke samfunnet de er en del av.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Faget norsk skal gi elevene innsikt i den rike og mangfoldige språk- og kulturarven i Norge. Gjennom arbeid med faget norsk skal elevene bli trygge språkbrukere og bevisste på sin egen språklige og kulturelle identitet innenfor et inkluderende fellesskap der flerspråklighet blir verdsatt som en ressurs. Faget skal styrke elevenes evne til kritisk tenkning og skal ruste dem til å delta i samfunnet gjennom en utforskende og kritisk tilnærming til språk og tekst. Norskfaget skal gi elevene litterære opplevelser og mulighet til å uttrykke seg kreativt og skapende. Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa skal gi elevene mulighet til å reflektere over sentrale verdier og moralske spørsmål og bidra til at de får respekt for menneskeverdet og for naturen.

Kjerneelementer

Tekst i kontekst

Elevene skal lese tekster for å oppleve, bli engasjert, undre seg, lære og få innsikt i andre menneskers tanker og livsbetingelser. Norskfaget bygger på et utvidet tekstbegrep. Dette innebærer at elevene skal lese og oppleve tekster som kombinerer ulike uttrykksformer. De skal utforske og reflektere over skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk, på svensk og dansk, og i oversatte tekster fra samiske og andre språk. Tekstene skal knyttes både til kulturhistorisk kontekst og til elevenes egen samtid.

I EnSpire skolen vil lesing av tekster elevene selv har laget stå sentralt i norskfaget.

Kritisk tilnærming til tekst

Elevene skal kunne reflektere kritisk over hva slags påvirkningskraft og troverdighet tekster har. De skal kunne bruke og variere språklige og retoriske virkemidler hensiktsmessig i egne muntlige og skriftlige tekster. De skal vise digital dømmekraft og opptre etisk og reflektert i kommunikasjon med andre.

Muntlig kommunikasjon

Elevene skal få positive opplevelser ved å uttrykke og utfolde seg muntlig. De skal lytte til og bygge på andres innspill i faglige samtaler. De skal presentere, fortelle og diskutere på hensiktsmessige måter både spontant og planlagt, foran et publikum og med bruk av digitale ressurser. *I EnSpire-skolen skal elevene få leke med språket på ulike nivå.*

Skriftlig tekstsaking

Elevene skal få oppleve skriveopplæringen som meningsfull. De skal kunne skrive på hovedmål og sidemål i ulike sjangre og for ulike formål, og de skal kunne kombinere skrift med andre uttrykksformer. Videre skal de kunne vurdere andres tekster og bearbeide egne tekster ut fra tilbakemeldinger. *I EnSpire-skolen skal elevene produsere tekst for et publikum direkte eller gjennom ulike medier.*

Språket som system og mulighet

Elevene skal utvikle kunnskaper om og et begrepsapparat for å beskrive grammatiske og estetiske sider ved språket. De skal beherske etablerte språk- og sjangernormer, og kunne leke, utforske og eksperimentere med språket på kreative måter.

Språklig mangfold

Elevene skal ha kunnskap om dagens språksituasjon i Norge og utforske dens historiske bakgrunn. De skal ha innsikt i sammenhengen mellom språk, kultur og identitet og kunne forstå egen og andres språklige situasjon i Norge.

Tverrfaglige tema

Folkehelse og livsmestring

I norsk handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om å utvikle elevenes evne til å uttrykke seg skriftlig og muntlig. Dette gir elevene grunnlag for å kunne gi uttrykk for egne følelser, tanker og erfaringer, noe som er viktig for å håndtere relasjoner og delta i et sosialt fellesskap. Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa kan både bekrefte og utfordre elevenes selvbylde og dermed bidra til deres identitetsutvikling og livsmestring.

Demokrati og medborgerskap

I norsk handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap om å utvikle elevenes muntlige og skriftlige retoriske ferdigheter, slik at de kan gi uttrykk for egne tanker og meninger og delta i samfunnsliv og demokratiske prosesser. Gjennom kritisk arbeid med tekster og ytringer øver elevene opp evnen til kritisk tenkning og lærer seg å håndtere meningsbrytninger gjennom refleksjon, dialog og diskusjon. Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa gir elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer. Dette kan bidra til at de utvikler forståelse, toleranse og respekt for andre menneskers synspunkter og perspektiver, og det kan legge grunnlag for konstruktiv samhandling.

Bærekraftig utvikling

I norsk handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt. Gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog kan elevene utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når

samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Faget norsk bidrar til å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i norsk er å kunne samhandle med andre gjennom å lytte, fortelle og samtale. Det innebærer å bruke retoriske ferdigheter og å uttrykke seg hensiktsmessig i ulike spontane og forberedte kommunikasjonssituasjoner, inkludert å kunne planlegge og framføre ulike typer muntlige presentasjoner tilpasset mottakerne. Norsk har et særlig ansvar for utviklingen av muntlige ferdigheter. Utviklingen av muntlige ferdigheter i norsk går fra tidlig samhandling i lek og faglige aktiviteter til å bruke det muntlige språket stadig mer presist og nyansert i ulike norskfaglige samtaler og presentasjoner.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i norsk er å kunne uttrykke seg i et bredt utvalg skjønnlitterære og sakpregede sjangre. Det innebærer å utvikle personlige skriftlige uttrykksmåter og å beherske skrivestrategier, rettskriving og oppbygging av tekster. Å skrive er også en måte å utvikle og strukturere tanker på og en metode for å lære. Norsk har et særlig ansvar for opplæringen i å kunne skrive. Utviklingen av å kunne skrive i norsk går fra den grunnleggende skriveopplæringen til å planlegge, utforme og bearbeide tekster i ulike sjangre og tilpasset formål, medium og mottaker. Skrivning i norsk innebærer å uttrykke seg med en stadig større språklig sikkerhet på både hovedmål og sidemål. Den første skriveopplæringen skal foregå på elevens hovedmål.

Å kunne lese

Å kunne lese i norsk innebærer å lese både på papir og digitalt. Det innebærer å kunne lese og reflektere over skjønnlitteratur og sakprosa, å beherske lesestrategier tilpasset formålet med lesingen og å kunne vurdere tekster kritisk. Lesing i norsk innebærer også å lese sammensatte tekster som kan inneholde skrift, bilder, tegninger, tall og andre uttrykksformer. Norsk har et særlig ansvar for opplæringen i å kunne lese. Utviklingen av å kunne lese i norsk går fra den grunnleggende avkodingen til å lese, tolke og reflektere over tekster i ulike sjangre, for ulike formål og av ulik lengde og kompleksitet. Den første leseopplæringen skal foregå på elevens hovedmål.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter i norsk er å kunne finne, vurdere og bruke digitale kilder i arbeid med tekst. Det innebærer å bruke digitale ressurser kreativt til å skape sammensatte tekster og å utvikle kritisk og etisk bevissthet om det å framstille seg selv og andre digitalt. Utviklingen av digitale ferdigheter i norsk går fra å lage enkle sammensatte tekster til å planlegge, utvikle og redigere sammensatte tekster basert på kunnskap om hvordan de forskjellige uttrykksformene virker sammen. Utviklingen innebærer også å vise en stadig større grad av selvstendighet og dømmekraft i valg og bruk av digitale kilder.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenørielle ferdigheter i norsk innebærer å utforske språket gjennom språkleker, egne undersøkelser og muntlig og skriftlig tekstskapning i ulike medier. Det innebærer kreative skriveprosesser hvor egne ideer og resultater av entreprenørielt arbeid skal formidles til ulike

mottakere i form av for eksempel brev, bøker avisinnlegg, rapporter eller presentasjoner. Utviklingen her vil gå fra lek og fantasifull bruk av språket, utforskning av andres språklige uttrykk til selvstendig og kritisk arbeid med egne meningsfulle og funksjonelle tekster.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 2. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lytte til og samtale om skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk
- besøke, låne og lese bøker fra biblioteket
- uttrykke tekstopplevelser gjennom lek, sang, tegning, skriving og andre kreative aktiviteter
- samtale om og beskrive hvordan ord vi bruker, kan påvirke andre
- leke med rim og rytme og lytte ut språklyder og stavelser i ord
- trekke bokstavlyder sammen til ord under lesing og skriving
- lese med sammenheng og forståelse på papir og digitalt og bruke enkle strategier for leseforståelse
- lytte, ta ordet etter tur og begrunne egne meninger i samtaler,
- beskrive og fortelle muntlig og skriftlig
- skrive tekster for hånd og med tastatur
- bruke store og små bokstaver, punktum, spørsmålstegn og utropstegn i tekster og samtale om egne og andres tekster
- lage tekster som kombinerer skrift med bilder
- utforske og samtale om oppbygningen av og betydningen til ord og uttrykk
- utforske eget talespråk og samtale om forskjeller og likheter mellom talespråk og skriftspråk
- *formidle egne tanker, ideer og følelser og fortelle sammenhengende om egne opplevelser og erfaringer*
- *arbeide kreativt og uttrykke egne opplevelser gjennom ord, tegning, sang og dramatisering*
- *formulere enkle spørsmål og hypoteser knyttet til undersøkende læringsoppgaver*
- *bruke tekstskapning som virkemiddel for å formidle resultater av entreprenørielle læringsaktiviteter*
- *beskrive egne forestillinger, tanker og mentale bilder som ord skaper i tekst og tale*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i norsk på 1. og 2. trinn når de arbeider kreativt, utforsker og bruker språket i lek og samhandling og til å bearbeide tekstopplevelser. De viser og utvikler også kompetanse når de uttrykker seg muntlig og skriftlig, trekker bokstavlyder sammen til ord under lesing og skriving. *I EnSpire-skolen viser og utvikler elevene sin kompetanse i norsk når de kan beskrive hva de ser for seg når de blir lest for eller leser selv.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved å la elevene være i bevegelse, leke, undre seg og bruke sansene sine. Videre skal læreren legge til rette for at elevene utvikler muntlig og skriftlig språk ved å få prøve seg fram og være kreative. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i norsk. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen

slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle ferdigheter i lesing, skriving og muntlighet. *I EnSpire-skolen skal læreren også legge til rette for at elevene får bruke sin kompetanse i norsk i entreprenørielt arbeid og vise at de kan være aktive deltakere i nærmiljøet.*

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og lytte til fortellinger, eventyr, sangtekster, faktabøker og andre tekster på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samiske og andre språk, og samtale om hva tekstene betyr for eleven
- velge bøker fra bibliotek ut fra egne interesser og leseferdigheter
- lese tekster med flyt og forståelse og bruke lesestrategier målrettet for å lære
- *beskrive og reflektere over de forestillingene som ord skaper i tekst og tale*
- utforske og formidle tekster gjennom samtale, skriving, lek, bevegelse og andre kreative uttrykk
- samtale om forskjellen mellom meninger og fakta i tekster
- holde muntlige presentasjoner med og uten digitale ressurser
- kombinere ulike uttrykksformer i sammensatte tekster
- følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende og utdypende spørsmål
- beskrive, fortelle og argumentere muntlig og skriftlig og bruke språket på kreative måter
- skrive tekster med funksjonell håndskrift og med tastatur
- bruke komma og andre skilletegn i tekster
- bruke fagspråk om setningsoppbygging og bøyning av verb, substantiv og adjektiv i samtaler om språk og om egne og andres tekster
- reflektere over hvordan språkbruken vår påvirker andre, og hvordan vi tilpasser og endrer språket i ulike situasjoner
- sammenligne ord og uttrykk i norsk og andre språk
- utforske og samtale om språklig variasjon og mangfold i nærmiljøet
- utforske forskjeller og likheter mellom skriving på hovedmål og sidemål
- *bruke språklige ferdigheter i entreprenørielt arbeid og formidle resultater av dette overfor et publikum*
- *arbeide kreativt med tekstskaping bygd på egne ideer, fantasi og fortellerglede*
- *finne og presentere for andre bilder og tekster knyttet til eget lokalmiljø*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i norsk på 3. og 4. trinn når de leser med flyt og forståelse og bruker fagspråk i samtaler om språk og tekster. De viser og utvikler også kompetanse når de utforsker faglig innhold, og når de uttrykker seg i muntlige, skriftlige og sammensatte tekster. *I EnSpire-skolen kommer dette til uttrykk når elevene utvikler egne ideer til produkt som er til nytte og glede for andre.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får lære gjennom å være i bevegelse, leke, undre seg og bruke sansene sine. Læreren skal legge til rette for at elevene lærer gjennom å få prøve seg fram og bruke kreativitet og fantasi i arbeidet

med å utvikle muntlige og skriftlige ferdigheter. Videre skal læreren legge til rette for at elevene utvikler kompetanse gjennom praktisk arbeid, samtaler og meningsutvekslinger. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i norsk. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i faget. **I EnSpire-skolen skal læreren også legge til rette for at elevene får bruke sin kompetanse i norsk i entreprenørielt arbeid og vise at deres bidrag kan være til nytte.**

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese lyrikk, noveller, fagtekster og annen skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk, svensk og dansk og samtale om formål, form og innhold
- lese samiske tekster på norsk og samtale om verdiene som kommer til uttrykk, og hvordan stedsnavn og personnavn som inneholder de samiske bokstavene, uttales
- orientere seg i faglige kilder på bibliotek og digitalt, vurdere hvor pålitelige kildene er, og vise til kilder i egne tekster
- bruke lesestrategier tilpasset formålet med lesingen
- skrive tekster med funksjonell håndskrift og med flyt på tastatur
- lytte til og videreutvikle innspill fra andre og begrunne egne standpunkter i samtaler
- reflektere etisk over hvordan eleven fremstiller seg selv og andre i digitale medier
- presentere faglige emner muntlig med og uten digitale ressurser
- beskrive, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål
- leke med språket og prøve ut ulike virkemidler og framstillingsmåter i muntlige og skriftlige tekster
- skrive tekster med tydelig struktur og mestre sentrale regler for rettskriving, ordbøyning og tegnsetting
- gi tilbakemelding på medelevers tekster ut fra kriterier og bruke tilbakemeldinger i bearbeiding av egne tekster
- bruke fagspråk og kunnskap om ordklasser og setningsoppbygging i samtale om egne og andres tekster
- utforske og beskrive samspillet mellom skrift, bilder og andre uttrykksformer og lage egne sammensatte tekster
- prøve ut skriving av tekster på sidemål
- sammenligne talespråk i nærmiljøet med andre talespråkvarianter i Norge og med nabospråk
- utforske og reflektere over sammenhengen mellom språk og identitet
- *beskrive de mentale bildene og forestillingene som danner seg når vi leser*
- *lese høyt med flyt, god intonasjon og funksjonell hastighet til et publikum*
- *kommunisere med personer i nærmiljøet for å samle og dele informasjon*
- *gjøre muntlig intervju og bearbeide dette til skriftlig tekst*
- *formidle et resultat fra faglige og tverrfaglige entreprenørielle undersøkelser eller prosjekt*

Undervisvurdering

Undervisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i norsk på 5., 6. og 7. trinn når de leser kortere og lengre tekster i ulike sjangre og samtaler om form og innhold i tekstene. De viser og utvikler også kompetanse når de samtaler om og presenterer faglige emner *for forskjellige publikum*, bruker kilder kritisk og argumenterer muntlig og skriftlig. Videre viser og utvikler elevene kompetanse når de bruker fagspråk i beskrivelser av språklig variasjon og i samtale om egne og andres tekster i skriveprosesser. *I EnSpireskolen kommer elevenes kompetanse i norsk til syne når de utvikler egne ideer til produkt som de kan presentere for et større publikum.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får bruke kreativitet og fantasi og arbeide prosessorientert med å utvikle muntlige og skriftlige ferdigheter. Læreren skal legge til rette for at elevene utvikler kompetanse gjennom praktisk arbeid, samtaler og meningsutvekslinger og gjennom at de får arbeide med faglige oppgaver både alene og sammen med andre. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i norsk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle ferdigheter i lesing, skriving og muntlighet i arbeid med språk og tekst. *I EnSpireskolen skal læreren også legge til rette for at elevene får bruke sin kompetanse i norsk i entreprenørielt arbeid og vise at deres bidrag kan være en ressurs.*

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samiske og andre språk, og reflektere over tekstenes formål, innhold, sjangertrekk og virkemidler
- sammenligne og tolke romaner, noveller, lyrikk og andre tekster ut fra historisk kontekst og egen samtid
- beskrive og reflektere over egen bruk av lesestrategier i lesing av skjønnlitteratur og sakprosa
- lytte til og lese tekster på svensk og dansk og gjøre rede for innhold og språklige trekk
- utforske og reflektere over hvordan tekster framstiller unges livssituasjon
- gjenkjenne og bruke språklige virkemidler og retoriske appellformer
- bruke kilder på en kritisk måte, markere sitater og vise til kilder på en etterrettelig måte i egne tekster
- utforske og vurdere hvordan digitale medier påvirker og endrer språk og kommunikasjon
- bruke fagspråk og argumentere saklig i diskusjoner, samtaler, muntlige presentasjoner og skriftlige framstillinger om norskfaglige og tverrfaglige temaer
- informere, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål tilpasset mottaker og medium
- skrive tekster med funksjonell tekstbinding og riktig tegnsetting og mestre rettskriving og ordbøyning på hovedmål og sidemål
- bruke fagspråk og kunnskap om grammatikk, tekststruktur og sjanger i samtale om og bearbeiding av tekster

- uttrykke seg i ulike sjangre og eksperimentere med sjangre på kreative måter
- lage sammensatte tekster og begrunne valg av uttrykksformer
- forklare den historiske bakgrunnen for bokmål og nynorsk og reflektere over statusen til de offisielle språkene i Norge i dag
- utforske språklig variasjon og mangfold i Norge og reflektere over holdninger til ulike språk og talespråkvarianter
- *fordype seg i et emne som interesserer og formidle denne kunnskapen videre*
- *formidle egne planer, vurderinger og refleksjoner knyttet til undersøkende og skapende læringsoppgaver både muntlig og skriftlig i ulike medier og små og store forsamlinger*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i norsk på 8., 9. og 10. trinn når de leser kortere og lengre tekster i ulike sjangre, utforsker tekstenes kontekster og reflekterer over hvordan konteksten påvirker teksttolkningen. De viser og utvikler også kompetanse når de bruker fagspråk, argumenterer, reflekterer og eksperimenterer i muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål. Videre viser og utvikler elevene kompetanse når de bruker fagspråk i arbeid med å utforske og reflektere over språklig variasjon og i samtale om egne og andres tekster.

I EnSpire-skolen kommer elevenes kompetanse i norsk til syne når de etter en kritisk vurdering og dokumentert planlegging utvikler egne ideer til produkt som de kan presentere for et større publikum. På ungdomstrinnet kan dette også ha et nasjonalt og globalt perspektiv.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved å la elevene få bruke fantasien og oppleve at det å prøve seg fram er en del av det å lære. Læreren skal legge til rette for at elevene utvikler utholdenhet i lesing av lengre tekster og i utforskende arbeid med faglige problemstillinger. Læreren og elevene skal være i dialog om utviklingen elevene viser i norsk muntlig og i skriftlig hovedmål og sidemål. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å videreutvikle kompetansen sin i faget.

I EnSpire-skolen skal læreren også legge til rette for at elevene får bruke sin kompetanse i norsk i entreprenørielt arbeid og vise at deres bidrag kan være en ressurs ikke bare lokalt, men også nasjonalt og globalt. Læreren skal gi veiledning i hvordan tilbakemelding fra andre kan brukes i videre arbeid med faget.

I halvårsvurderingene på 8. og 9. trinn skal læreren gi én karakter i norsk muntlig og én i norsk skriftlig. Halvårsvurderingen i norsk skriftlig skal gis ut fra elevenes skrivekompetanse i både hovedmål og sidemål. I halvårsvurderingen for 10. trinn skal læreren gi tre karakterer, som i standpunktvurderingen etter 10. trinn.

Standpunktvurdering

Standpunkt karakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i norsk ved avslutningen av opplæringen etter 10. trinn. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i norsk muntlig basert på kompetansen eleven har vist når eleven har kommunisert faglig innhold muntlig. Læreren skal sette karakterer i norsk skriftlig hovedmål og norsk skriftlig sidemål basert på kompetansen eleven har vist i et utvalg tekster i ulike sjangre og for ulike formål. I vurderingen av norsk

skriftlig sidemål skal læreren ta hensyn til at elevene har hatt lengre tid med formell opplæring i hovedmål enn i sidemål.

Eksamen for elever

10. trinn: Eleven kan trekkes ut til to dagers skriftlig eksamen som omfatter norsk hovedmål og norsk sidemål. Eksamen skal ha forberedelsesdel. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Eleven kan også trekkes ut til muntlig eksamen med forberedelsesdel. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

6.4 Læreplan i matematikk

Om faget

Fagrelevans og sentrale verdier

Matematikk er eit sentralt fag for å kunne forstå mønster og samanhengar i samfunnet og naturen gjennom modellering og anvendingar. Matematikk skal bidra til at elevane utviklar eit presist språk for resonnering, kritisk tenking og kommunikasjon gjennom abstraksjon og generalisering. Matematikk skal førebu elevane på eit samfunn og arbeidsliv i utvikling ved å gi dei kompetanse i utforsking og problemløysing.

I EnSpire-skolen er matematikkfaget viktig for å utvikle entreprenørielle ferdigheiter. Her står utforsking og problemløysing sentralt. Elevane må finne fram til eigne løysingar og presentere desse både munnleg og skriftleg for andre. Slik får dei erfare at det ofte finst ulike strategiar for å løyse eit matematisk problem. Det vil også vere viktig å hjelpe elevane med å lære standardiserte løysingsmetodar, men dette må ikkje gå ut over forståinga. Opplæringa skal derfor veksle mellom utforskande, leikande, kreative og problemløysande aktivitetar og ferdighetstrening.

Gode realfagskunnskapar er nødvendige for det grøne skiftet og eit viktig satsingsområde i entreprenørskap. Elevane må derfor, uavhengig av kjønn og kultur, få møte både praktiske og teoretiske oppgåver. Matematikk er eit reiskap i alle fag og ferdigheitene kjem til nytte både i det tverrfaglege entreprenørielle arbeidet og i forhold til rekning som grunnleggjande ferdigheit.

Med tanke på dagens samfunnsutvikling vil det vere naturleg at elevane får kjennskap til koding og programmering også gjennom matematikkfaget.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringa. Kritisk tenking i matematikk omfattar kritisk vurdering av resonnement og argument og kan ruste elevane til å gjere eigne val og ta stilling til viktige spørsmål i sitt eige liv og i samfunnet. Når elevane får tid til å tenkje, reflektere, resonnerer matematisk, stille spørsmål og oppleve at faget er relevant, legg faget til rette for kreativitet og skapartrøng. Matematikk skal bidra til at elevane utviklar evne til å jobbe sjølvstendig og samarbeide med andre gjennom utforsking og problemløysing, og kan bidra til at elevane blir meir bevisste på si eiga læring. Når elevane får høve til å løyse problem og meistre utfordringar på eiga hand, bidreg dette til å utvikle uthald og sjølvstende.

Kjerneelement

Utforsking og problemløysing

Utforsking i matematikk handlar om at elevane leiter etter mønster, finn samanhengar og diskuterer seg fram til ei felles forståing. Elevane skal leggje meir vekt på strategiane og framgangsmåtane enn på løysingane. Problemløysing i matematikk handlar om at elevane utviklar ein metode for å løyse eit problem dei ikkje kjenner frå før. Algoritmisk tenking er viktig i prosessen med å utvikle strategiar og framgangsmåtar for å løyse problem og inneber å bryte ned eit problem i delproblem som kan løysast systematisk. Vidare inneber det å vurdere om delproblema best kan løysast med eller utan digitale verktøy. Problemløysing handlar òg om å analysere og forme om kjende og ukjende problem, løyse dei og vurdere om løysingane er gyldige.

Modellering og anvendingar

Ein modell i matematikk er ei beskriving av verkelegheita i matematisk språk. Elevane skal ha innsikt i korleis modellar i matematikk blir brukte for å beskrive dagleglivet, arbeidslivet og samfunnet elles. Modellering i matematikk handlar om å lage slike modellar. Det handlar òg om å kritisk vurdere om modellane er gyldige, og kva avgrensingar dei har, vurdere modellane i lys av dei opphavlege situasjonane og vurdere om dei kan brukast i andre situasjonar. Anvendingar i matematikk handlar om at elevane skal få innsikt i korleis dei skal bruke matematikk i ulike situasjonar, både i og utanfor faget.

Resonnering og argumentasjon

Resonnering i matematikk handlar om å kunne følgje, vurdere og forstå matematiske tankerekkjeer. Det inneber at elevane skal forstå at matematiske reglar og resultat ikkje er tilfeldige, men har klare grunngevingar. Elevane skal utforme eigne resonnement både for å forstå og for å løyse problem. Argumentasjon i matematikk handlar om at elevane grunngrir framgangsmåtar, resonnement og løysingar og beviser at desse er gyldige.

Representasjon og kommunikasjon

Representasjonar i matematikk er måtar å uttrykkje matematiske omgrep, samanhengar og problem på. Representasjonar kan vere konkrete, kontekstuelle, visuelle, verbale og symbolske. Kommunikasjon i matematikk handlar om at elevane bruker matematisk språk i samtalar, argumentasjon og resonnement. Elevane må få høve til å bruke matematiske representasjonar i ulike samanhengar gjennom eigne erfaringar og matematiske samtalar. Elevane må få høve til å forklare og grunngi val av representasjonsform. Elevane må kunne omsetje mellom matematiske representasjonar og daglegspråket og veksle mellom ulike representasjonar.

Abstraksjon og generalisering

Abstraksjon i matematikk inneber at elevane gradvis utviklar ei formalisering av tankar, strategiar og matematisk språk. Utviklinga går frå konkrete beskrivingar til formelt symbolspråk og formelle resonnement. Generalisering i matematikk handlar om at elevane oppdagar samanhengar og strukturar og ikkje blir presenterte for ei ferdig løysing. Det vil seie at elevane kan utforske tal, utrekningar og figurar for å finne samanhengar og deretter formalisere ved å bruke algebra og formålstenlege representasjonar.

Matematiske kunnskapsområde

Dei matematiske kunnskapsområda omfattar tal og talforståing, algebra, funksjonar, geometri, statistikk og sannsyn. Elevane må tidleg få eit godt talomgrep og få utvikle varierte reknestrategiar. Algebra handlar om å utforske strukturar, mønster og relasjonar og er ein viktig føresetnad for at elevane skal kunne generalisere og modellere i matematikk. Funksjonar gir elevane eit viktig verktøy for å studere og modellere endring og utvikling. Geometri er viktig for at elevane skal utvikle ei god romforståing. Kunnskap om statistikk og sannsyn gir elevane eit godt grunnlag når dei skal gjere val i sitt eige liv, i samfunnet og i arbeidslivet. Kunnskapsområda dannar grunnlaget som elevane treng for å utvikle matematisk forståing ved å utforske samanhengar innanfor og mellom dei matematiske kunnskapsområda.

Tverrfaglege tema

Folkehelse og livsmeistring

I matematikk handlar det tverrfaglege temaet folkehelse og livsmeistring om å gi elevane kompetanse i problemløysing, i statistikk og i personleg økonomi. Gjennom faget skal elevane få utvikle forståing for teknologi, statistikk og matematiske representasjonar og modellar som kan hjelpe dei til å gjere ansvarlege livsval.

Demokrati og medborgarskap

I matematikk handlar det tverrfaglege temaet demokrati og medborgarskap om å gi elevane kompetanse i å utforske og analysere funn frå reelle datasett og talmateriale frå natur, samfunn, arbeidsliv og kvardagsliv. Vidare handlar det om at elevane lærer å vurdere kor gyldige slike funn er. Slik kompetanse er viktig å for å kunne formulere eigne argument og delta i samfunnsdebatten. Faget skal gjere elevane bevisste på føresetnader og premisser for matematiske modellar som ligg til grunn for avgjerder i deira eige liv og i samfunnet.

Grunnleggjande ferdigheiter

Munnlege ferdigheiter

Munnlege ferdigheiter i matematikk inneber å skape meining gjennom å samtale i og om matematikk. Det vil seie å kommunisere idear og drøfte matematiske problem, strategiar og løysingar med andre. Utviklinga av munnlege ferdigheiter i matematikk går frå å bruke kvardagsspråk til gradvis å bruke eit meir presist matematisk språk.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i matematikk inneber å beskrive og forklare samanhengar, oppdagingar og idear ved hjelp av formålstenlege representasjonar. Å kunne skrive i matematikk er ein reiskap for å utvikle eigne tankar og eiga læring. Det inneber å kunne løyse problem og presentere løysingar som er tilpassa mottakaren og situasjonen. Utviklinga av skriveferdigheiter i matematikk går frå å bruke kvardagsspråk til gradvis å bruke eit meir presist matematisk språk.

Å kunne lese

Å kunne lese i matematikk inneber å skape meining både i tekstar frå dagleg- og samfunnslivet og i matematikkfaglege tekstar. Å kunne lese i matematikk vil seie å sortere informasjon, analysere og vurdere form og innhald og samanfatte informasjon i samansette tekstar. Utviklinga av leseferdigheiter i matematikk handlar om å finne og bruke informasjon i stadig meir komplekse tekstar med avansert symbolspråk og omgrepsbruk.

Å kunne rekne

Å kunne rekne i matematikk vil seie å bruke matematiske representasjonar, omgrep og framgangsmåtar til å gjere utrekningar og vurdere om løysingar er gyldige. Det inneber å kjenne att konkrete problem som kan løysast ved rekning, og formulere spørsmål om desse. Matematikk har eit særleg ansvar for opplæringa i å kunne rekne. Utviklinga av rekneferdigheiter i matematikk handlar om å analysere og løyse eit spekter av stadig meir komplekse problem med effektive og formålstenlege omgrep, symbol, metodar og strategiar.

Digitale ferdigheiter

Digitale ferdigheiter i matematikk inneber å kunne bruke grafteiknar, rekneark, CAS, dynamisk geometriprogram og programmering til å utforske og løyse matematiske problem. Vidare inneber det å finne, analysere, behandle og presentere informasjon ved hjelp av digitale verktøy. Utviklinga av digitale ferdigheiter inneber i aukande grad å bruke og velje formålstenlege digitale verktøy som hjelpemiddel for å utforske, løyse og presentere matematiske problem.

Grunnleggjande kompetanse

Entreprenørielle ferdigheiter i matematikk inneber meir eksperimentering, utforsking i lek, praktiske oppgåver og empiriske undersøkingar i meiningsfulle samanhengar. Det kan være i produktivt læringsarbeid, i lek eller kjøp og sal i elevbedrift. Å utvikle entreprenørielle ferdigheitar i matematikk er å komme med kreative løysingsforslag, lage eigne oppgåver og bli fortruleg med at det finst ulike løysingar på matematiske problem. Det inneber også eksperimentell bruk av digitale verktøy. Utviklinga i dette vil gå frå lek og utprøving til kritisk bruk av ulike matematiske modellar.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 2. trinn

Kompetansemål etter 2. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- *leike med* og ordne tal, mengder og former ut frå eigenskapar, samanlikne dei og reflektere over om dei kan ordnast på fleire måtar
- utforske tal, mengder og teljing i lek, natur, biletkunst, musikk og barnelitteratur, representere tala på ulike måtar og omsetje mellom dei ulike representasjonane
- eksperimentere med teljing både framlengs og baklengs, velje ulike startpunkt og ulik differanse og beskrive mønster i teljingane
- utforske og beskrive generelle eigenskapar ved partal og oddetal
- *utforske og* beskrive posisjonssystemet ved hjelp av ulike representasjonar
- plassere tal på tallinja og bruke tallinja i rekning og problemløysing
- utforske addisjon og subtraksjon og bruke dette til å formulere og løyse problem frå lek og eigen kvardag
- utforske den kommutative og den assosiative eigenskapen ved addisjon og bruke dette i hovudrekning
- kjenne att og beskrive repeterande einingar i mønster og lage eigne mønster
- utforske, teikne og beskrive geometriske figurar frå sitt eige nærmiljø og argumentere for måtar å sortere dei på etter eigenskapar
- måle og samanlikne storleikar som gjeld lengd og areal, ved hjelp av ikkje-standardiserte og standardiserte måleiningar, beskrive korleis og samtale om resultata
- *finne ut og* forklare korleis ein kan beskrive tid ved hjelp av klokke og kalender
- lage og følgje reglar og trinnvise instruksjonar i lek og spel
- *bruke grunnleggjande omgrep som først, sist, færrast, flest, minst, størst, kort, lang, tung og lett i naturlege samanhengar*
- *bruke pengar i kjøp og sal*
- *utvikle sitt eige materiale til bruk i læring av tal, teljing, mengder og former*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 1. og 2. trinn når dei får eksperimentere med og beskrive ulike eigenskapar og strukturar i tal- og figurmønster i utforskande leik, kunst og kvardagssituasjonar. Elevane viser og utviklar òg kompetanse i matematikk når dei undrar seg, stiller matematiske spørsmål og forklarar og argumenterer for eigne løysingar. Vidare viser og utviklar dei kompetanse ved å ta i bruk enkle fagomgrep og *bruker pengar ved kjøp og sal*. *Elevane skal også få vise og utvikle sin kompetanse i matematikk i tverrfagleg arbeid knytt til entreprenørskap.*

Læraren skal *i stor grad* leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk gjennom å bevege seg, leike, undre seg og bruke sansane. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i rekning og talforståing. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i utforsking og problemløysing knytt til tal og mønster og kompetansen sin i kommunikasjon med matematiske omgrep.

Kompetansemål og vurdering 3. trinn

Kompetansemål etter 3. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utvikle og bruke formålstenlege strategiar for subtraksjon i praktiske situasjonar
- utforske og forklare samanhengar mellom addisjon og subtraksjon og bruke det i hovudrekning og problemløysing
- utforske multiplikasjon ved teljing
- eksperimentere med multiplikasjon og divisjon i kvardagssituasjonar
- representere multiplikasjon på ulike måtar og omsetje mellom dei ulike representasjonane
- bruke kommutative, assosiative og distributive eigenskapar til å utforske og beskrive strategiar i multiplikasjon
- beskrive likskap og ulikskap i samanlikning av storleikar, mengder, uttrykk og tal og bruke likskaps- og ulikskapsteikn
- utforske likevekt og balanse i praktiske situasjonar, representere dette på ulike måtar og omsetje mellom dei ulike representasjonane
- bruke ulike måleiningar for lengd og masse i praktiske situasjonar og grunngi valet av måleining
- eksperimentere med og forklare plasseringar i koordinatsystemet
- lage og følgje reglar og trinnvise instruksjonar i leik og spel knytte til koordinatsystemet
- *ta imot betaling og gi rett tilbake ved sal av eigne produkt*
- *utforske og nytte sine rekneferdigheiter i matematiske utfordringar i kvardagen*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 3. trinn når dei utforskar og finn samanhengar i rekneartane og bruker det for å forklare tenkjemåtane sine. Elevane viser og utviklar òg

kompetanse når dei bruker ulike problemløysingsstrategiar i utforskinga av matematikk i kvardagen. Vidare viser og utviklar dei kompetanse i matematikk når dei undrar seg, stiller matematiske spørsmål, testar og bruker matematiske omgrep og forklarar og argumenterer for eigne løysingar.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk gjennom å bevege seg, leike, vere kreative og undre seg. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i rekning og talforståing. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i utforsking og problemløysing knytt til reknestrategiar og kompetansen sin i kommunikasjon med matematiske omgrep.

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utforske og bruke målings- og delingsdivisjon i praktiske situasjonar
- representere divisjon på ulike måtar og omsetje mellom dei ulike representasjonane
- utforske, bruke og beskrive ulike divisjonsstrategiar
- utforske og forklare samanhengar mellom dei fire rekneartane og bruke samanhengane formålstenleg i utrekningar
- modellere situasjonar frå sin eigen kvardag og forklare tenkjemåtane sine
- lage rekneuttrykk til praktiske situasjonar og finne praktiske situasjonar som passar til oppgitte rekneuttrykk
- utforske, beskrive og samanlikne eigenskapar ved to- og tredimensjonale figurar ved å bruke vinklar, kantar og hjørne
- bruke ikkje-standardiserte måleiningar for areal og volum i praktiske situasjonar og grunngi valet av måleining
- utforske og beskrive strukturar og mønster i leik og spel
- lage algoritmar og uttrykkje dei ved bruk av variablar, vilkår og lykkjer
- *utforske og utføre enkel programmering/ koding med digitale verktøy*
- *gjennomføre enkle overslag over kostnader og inntekter i eige entreprenørielt arbeid*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 4. trinn når dei bruker formålstenlege strategiar og representasjonar i arbeidet med dei fire rekneartane og til å forklare tenkjemåtane sine. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei får bruke kunnskap og ferdigheiter til å løyse problem og utforske matematiske samanhengar. Vidare viser og utviklar dei kompetanse i matematikk når dei undrar seg, stiller matematiske spørsmål, testar og bruker matematiske omgrep og forklarar og argumenterer for eigne løysingar.

I EnSpire-skolen vil elevane få vise og utvikle sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid. Dette kan til dømes handle om enkle rekneskap og oversikt over inntekter og utgifter i produksjon og sal.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk gjennom å *bevege seg*, leike, vere kreative, undre seg og samtale om matematikk. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i rekning og talforståing. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i utforsking av ulike representasjonar og *rekne-* og problemløysingsstrategiar og kompetansen sin i kommunikasjon med matematiske omgrep.

Kompetansemål og vurdering 5. trinn

Kompetansemål etter 5. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utforske og forklare samanhengar mellom brøkar, desimaltal og prosent og bruke det i hovudrekning
- beskrive brøk som del av ein heil, som del av ei mengd og som tal på tallinja og vurdere og namngi storleikane
- representere brøkar på ulike måtar og omsetje mellom dei ulike representasjonane
- utvikle og bruke ulike strategiar for rekning med positive tal og brøk og forklare tenkjemåtane sine
- formulere og løyse problem frå eigen kvardag som har med brøk å gjere
- diskutere tilfeldigheit og sannsyn i spel og praktiske situasjonar og knyte det til brøk
- løyse likningar og ulikskapar gjennom logiske resonnement og forklare kva det vil seie at eit tal er ei løysing på ei likning
- lage og løyse oppgåver i rekneark som omhandlar personleg økonomi
- formulere og løyse problem frå eigen kvardag som har med tid å gjere
- lage og programmere algoritmar med bruk av variablar, vilkår og lykkjer
- *bruke overslag, diskutere resultata og lære å vurdere om svara er rimelege*
- *gjere greie for og løyse matematiske utfordringar i kvardagen*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 5. trinn når dei utforskar og reflekterer over ulike matematiske omgrep, representasjonar og strategiar i arbeid med brøk og uformell løysing av likningar og ulikskapar. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei bruker kunnskap og ferdigheiter til å formulere og løyse problem som er knytte til kvardagen og samfunnet. Vidare viser og utviklar dei kompetanse i matematikk når dei resonnerer over og argumenterer for løysingar og matematiske samanhengar.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk og løyse matematiske problem gjennom å vere kreative, resonnerer og reflektere. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i programmering og talforståing. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i å utforske ulike representasjonar og problemløysingsstrategiar og i å argumentere med matematiske omgrep.

Kompetansemål og vurdering 6. trinn

Kompetansemål etter 6. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utforske, namngi og plassere desimaltal på tallinja
- utforske strategiar for rekning med desimaltal og samanlikne med reknestrategiar for heile tal
- formulere og løyse problem frå sin eigen kvardag som har med desimaltal, brøk og prosent å gjere, og forklare eigne tenkjemåtar
- beskrive eigenskapar ved og minimumsdefinisjonar av to- og tredimensjonale figurar og forklare kva for eigenskapar figurane har felles, og kva for eigenskapar som skil dei frå kvarandre
- utforske og beskrive symmetri i mønster og utføre kongruensavbildingar med og utan koordinatsystem
- måle radius, diameter og omkrins i sirkclar og utforske og argumentere for samanhengen
- utforske mål for areal og volum i praktiske situasjonar og representere dei på ulike måtar
- bruke ulike strategiar for å rekne ut areal og omkrins og utforske samanhengar mellom desse
- bruke variablar og formalar til å uttrykkje samanhengar i praktiske situasjonar
- bruke variablar, lykkjer, vilkår og funksjonar i programmering til å utforske geometriske figurar og mønster
- *bruke overslag, diskutere resultata og lære å vurdere om svara er rimelege*
- *utforske teknologiske produkt med omsyn til bruk og tekniske løysingar og prøve ut eigne idear og løysingar for å dekkje eit behov*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 6. trinn når dei bruker matematiske omgrep i kommunikasjon og argumentasjon. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei bruker ulike representasjonar og strategiar for å utforske samanhengar i arbeid med mønster, geometriske figurar og desimaltal. Dei viser og utviklar òg kompetanse når dei bruker kunnskap og ferdigheiter til å utforske, formulere og løyse problem som er knytte til praktiske situasjonar. Vidare viser og utviklar dei kompetanse i matematikk når dei resonnerer over og argumenterer for løysingar og matematiske samanhengar.

I EnSpire-skolen vil elevane få vise sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid. Dette kan til dømes handle om enkle budsjett, rekneskap og vurdering av lønnsemd i produksjon og sal. Her vil også tilbakemelding frå oppdragsgivarar og kundar gi god rettleiing i vidare arbeid.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk og løyse matematiske problem gjennom å vere kreative, resonnere og reflektere. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i programmering og geometri. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at

elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i å sjå samanhengar mellom ulike representasjonar og problemløysingsstrategiar.

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utvikle og bruke formålstenlege strategiar i rekning med brøk, desimaltal og prosent og forklare tenkjemåtene sine
- representere og bruke brøk, desimaltal og prosent på ulike måtar og utforske dei matematiske samanhengane mellom desse representasjonsformene
- utforske negative tal i praktiske situasjonar
- bruke tallinje i rekning med positive og negative tal
- bruke samansette rekneuttrykk til å beskrive og utføre utrekningar
- bruke ulike strategiar for å løyse lineære likningar og ulikskapar og vurdere om løysingar er gyldige
- utforske og bruke formålstenlege sentralt mål i sine egne og andre sine statistiske undersøkingar
- logge, sortere, presentere og lese data i tabellar og diagram og grunngi valet av framstilling
- lage og vurdere budsjett og rekneskap ved å bruke rekneark med cellereferansar og formlar
- bruke *enkel koding* og programmering til å utforske data i tabellar og datasett
- *vurdere kostnader og inntekter knytt til eige arbeid og lage enkle budsjett*
- *utforske og bruke måleiningar for masse, lengde, valuta, fart og tid i eige entreprenørielt arbeid*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 7. trinn når dei utforskar og reflekterer over matematiske samanhengar, nyttar matematiske omgrep i kommunikasjonen og bruker ulike representasjonar og problemløysingsstrategiar. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei bruker kunnskap og ferdigheiter til å formulere og løyse problem som er knytte til praktiske situasjonar i kvardagen og i samfunnet. Vidare viser og utviklar dei kompetanse i matematikk når dei resonnerer over og argumenterer for matematiske samanhengar.

I EnSpire-skolen vil elevane få vise sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid. Dette kan til dømes handle om enkle budsjett, rekneskap og vurdering av lønnsemd i produksjon og sal. Her vil også tilbakemelding frå oppdragsgivarar og kundar gi god rettleiing i vidare arbeid.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk og løyse matematiske problem gjennom å vere kreative, resonnere og reflektere. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i programmering og strategiar for å løyse problem. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i å sjå

samanhengar i matematikk og kompetansen sin i problemløysing og kommunikasjon om matematikk.

Kompetansemål og vurdering 8. trinn

Kompetansemål etter 8. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- bruke potensar og kvadratrøter i utforsking og problemløysing og argumentere for framgangsmåtar og resultat
- utvikle og kommunisere strategiar for hovudrekning i utrekningar
- utforske og beskrive primtalsfaktorisering og bruke det i brøkrekning
- utforske algebraiske reknereglar
- beskrive og generalisere mønster med eigne ord og algebraisk
- lage og løyse problem som omhandlar samansette måleeiningar
- lage og forklare rekneuttrykk med tal, variablar og konstantar knytte til praktiske situasjonar
- lage, løyse og forklare likningar knytte til praktiske situasjonar
- utforske, forklare og samanlikne funksjonar knytte til praktiske situasjonar
- representere funksjonar på ulike måtar og vise samanhengar mellom representasjonane
- utforske korleis algoritmar kan skapast, testast og forbehold ved hjelp av programmering
- *bruke sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid*
- *utvikle og vurdere eigenproduserte oppgåver*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 8. trinn når dei utforskar og generaliserer matematiske samanhengar algebraisk. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei utforskar i praktiske samanhengar, *lagar eigne oppgåver* og omset mellom representasjonsformer i problemløysing og modellering. Vidare viser og utviklar dei kompetanse i matematikk når dei resonnerer over og argumenterer for framgangsmåtar og løysingar.

I EnSpire-skolen vil elevane få vise sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid. Dette kan til dømes handle om enkle budsjett, rekneskap og vurdering av lønnsemd i produksjon og sal. Her vil også tilbakemelding frå oppdragsgivarar og kundar gi god rettleiing i vidare arbeid.

Læraren skal *i stor grad* leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk og løyse matematiske problem gjennom å bruke strategiar, vere kreative, resonnere og reflektere. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i matematikk. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og reflektere over si eiga faglege utvikling. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i å sjå samanhengar i funksjonar og algebra, kompetansen sin i problemløysing og kompetansen sin i å argumentere for løysingar.

Kompetansemål og vurdering 9. trinn

Kompetansemål etter 9. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- beskrive, forklare og presentere strukturar og utviklingar i geometriske mønster og i talmønster
- utforske eigenskapane ved ulike polygon og forklare omgrepa formlikskap og kongruens
- utforske, beskrive og argumentere for samanhengar mellom sidelengdene i trekantar
- utforske og argumentere for korleis det å endre føresetnader i geometriske problemstillingar påverkar løysingar
- utforske og argumentere for formalar for areal og volum av tredimensjonale figurar
- tolke og kritisk vurdere statistiske framstillingar frå media, *lokalsamfunnet og i eige arbeid*
- finne og diskutere sentralmål og spreingsmål i reelle datasett
- utforske og argumentere for korleis framstillingar av tal og data kan brukast for å fremje ulike synspunkt
- berekne og vurdere sannsyn i statistikk og spel
- simulere utfall i tilfeldige forsøk og berekne sannsynet for at noko skal inntreffe ved å bruke programmering
- *bruke sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid*
- *bruke og lage budsjett, føre rekneskap og vurdere lønsemd i eigen elevbedrift*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 9. trinn når dei resonnerer over og diskuterer geometriske eigenskapar og samanhengar. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei utforskar og analyserer reelle datasett, og når dei gjer og argumenterer for funn. Vidare viser og utviklar dei kompetanse i matematikk når dei resonnerer over og argumenterer for framgangsmåtar og løysingar.

I EnSpire-skolen vil elevane få vise sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid. Dette kan til dømes handle om enkle budsjett, rekneskap og vurdering av lønsemd i produksjon og sal. Her vil også tilbakemelding frå oppdragsgivarar og kundar gi god rettleiing i vidare arbeid.

Læraren skal i stor grad leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk og løyse matematiske problem gjennom å velje strategiar, vere kreative, resonnerer og reflektere. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i matematikk. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og reflektere over si eiga faglege utvikling. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i problemløysing og kompetansen sin i å sjå og argumentere for samanhengar i og mellom statistikk og annan matematikk.

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utforske og generalisere multiplikasjon av polynom algebraisk og geometrisk
- utforske og samanlikne eigenskapar ved ulike funksjonar ved å bruke digitale verktøy
- lage, løyse og forklare likningssett knytte til praktiske situasjonar
- rekne ut stigingstalet til ein lineær funksjon og bruke det til å forklare omgrepa endring per eining og gjennomsnittsfart
- utforske samanhengen mellom konstant prosentvis endring, vekstfaktor og eksponentialfunksjonar
- hente ut og tolke relevant informasjon frå tekstar om kjøp og sal og ulike typar lån og bruke det til å formulere og løyse problem
- planleggje, utføre og presentere eit utforskande arbeid knytt til personleg økonomi
- *analysere budsjett og drøfte lønsemd i eigen elevbedrift*
- bruke funksjonar i modellering og argumentere for framgangsmåtar og resultat
- modellere situasjonar knytte til reelle datasett, presentere resultata og argumentere for at modellane er gyldige
- utforske matematiske eigenskapar og samanhengar ved å bruke programmering
- *bruke sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid*
- *diskutere og vurdere idear til løysing av matematiske utfordringar*
- *utvikle egne matematikkoppgåver for problemløysing*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i matematikk. Elevane viser og utviklar kompetanse i faget på 10. trinn når dei formaliserer tankar og strategiar ved hjelp av eit matematisk språk. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei utforskar og generaliserer matematiske samanhengar og strukturar gjennom algebra og formålstenlege representasjonar. Dei viser og utviklar kompetanse når dei planlegg, utfører og presenterer utforskande arbeid i matematikk. Vidare viser og utviklar dei kompetanse i matematikk når dei resonnerer over og argumenterer for sine egne og andre sine framgangsmåtar og løysingar.

I EnSpire-skolen vil elevane få vise sin kompetanse i matematikk i entreprenørielt arbeid. Dette kan til dømes handle om enkle budsjett, rekneskap og vurdering av lønsemd i produksjon og sal. Her vil også tilbakemelding frå oppdragsgivarar og kundar gi god rettleiing i vidare arbeid.

Læraren skal i stor grad leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst ved at elevane får utforske matematikk og løyse matematiske problem gjennom å vere kreative, modellere og reflektere. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira når det gjeld å sjå samanhengar mellom ulike kunnskapsområde og velje formålstenlege strategiar. Elevane skal få høve til å prøve og feile. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og reflektere over si eiga faglege utvikling. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i modellering og forståing for matematikk og for korleis dei kan bruke tidlegare kunnskapar og ferdigheiter i nye og ukjende samanhengar.

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal vere uttrykk for den samla kompetansen eleven har i matematikk ved avslutninga av opplæringa etter 10. trinn. Læraren skal planleggje og leggje til rette for at elevane får vist kompetansen sin på varierte måtar som inkluderer forståing, refleksjon og kritisk tenking, i ulike samanhengar. Læraren skal setje karakter i matematikk basert på kompetansen eleven har vist, både skriftleg, munnleg og digitalt, ved å bruke matematiske uttrykksformer, bruke problemløysingsstrategiar og reflektere over og argumentere for løysingar og modellar.

Vurderingsordning

10. trinn: Elevane skal ha ein standpunktkarakter.

Eksamen for elevar

10. trinn: Eleven kan trekkjast ut til skriftleg eksamen. Skriftleg eksamen blir utarbeidd og sensurert sentralt. Eleven kan òg trekkjast ut til munnleg-praktisk eksamen med førebuingsdel. Munnleg-praktisk eksamen blir utarbeidd og sensurert lokalt.

6.5 Læreplan i naturfag

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Naturfag er et sentralt fag for å beskrive og forstå hvordan vår fysiske verden er bygget opp. Faget skal bidra til at elevene får naturopplevelser og et faglig grunnlag for å verne om naturressurser, bevare biologisk mangfold og bidra til en bærekraftig utvikling. Naturfag skal også bidra til at elevene utvikler kompetanse til å ivareta egen og andres helse. Når elevene tar i bruk naturfaglig språk og naturfaglige metoder, praksiser og tenkemåter i arbeid med faglige emner, vil de få grunnlag for å forstå hvordan naturfaglig kunnskap brukes og utvikles. Kunnskap om samspillet mellom natur, individ, teknologi og samfunn kan fremme elevenes evne til kritisk tenkning og bidra til at de tar bevisste valg i hverdagen. Naturfag skal forberede elevene på et arbeids- og samfunnsliv som vil stille krav til en utforskende tilnærming og teknologisk kompetanse.

Entreprenørskap i naturfag kommer hovedsakelig til syne gjennom en utstrakt bruk av utforskning som metode for å tilegne seg ny kunnskap. Menneskenes nysgjerrighet har ført oss fram til den kunnskapen vi har i dag. Kulturen endrer seg i takt med vitenskapen, og ny kunnskap vil alltid være tilgjengelig. Det er derfor viktig at elevene både blir kjent med det som allerede er forsket fram, og får være med på å finne ny kunnskap. Det sentrale er at elevene lærer seg å bruke vitenskapelige metoder som har overføringsverdi til alle fag.

Det er viktig å sette kunnskapen i relevante kontekster slik at elevene ser nytteverdien av læringen. I forbindelse med utforskende, entreprenørielle arbeidsmetoder er for- og etterarbeid sentralt for at elevenes læringsutbytte skal bli godt. Det er viktig at elevene får utløp for sin naturlige nysgjerrighet og innser at innholdet i faget er viktig for deres egen og samfunnets videre utvikling.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Naturfag skal bidra til undring, nysgjerrighet, skaperglede, engasjement og nytenkning hos elevene ved at de får arbeide praktisk og utforskende med faget. Dette gjøres ved å ta i bruk ulike læringsarenaer og bruke naturen rundt skolen aktivt. Elevene skal få innsikt i hvordan menneskets levesett og handlinger påvirker livet på jorda. Naturen har en egenverdi som er uavhengig av menneskers bruk og påvirkning, og naturfaglig kunnskap kan bidra til at den forvaltes på en forsvarlig måte. Naturen er også en viktig del av samisk kultur og identitet. Kunnskap om samenes erfaringsbaserte og tradisjonelle kunnskap om naturen kan derfor bidra til bærekraftig ressursutnyttelse og vern av naturmangfoldet.

Kjerneelementer

Naturvitenskapelige praksiser og tenkemåter

Elevene skal oppleve naturfag som et praktisk og utforskende fag. Elevene skal gjennom opplevelse, undring, utforskning og erfaring forstå verden omkring seg i et naturvitenskapelig perspektiv. Ved å arbeide praktisk og ved å lage egne modeller for å løse faglige utfordringer, kan elevene utvikle skaperglede, evne til nytenking og forståelse av naturfaglig teori. Naturvitenskapene har et spesielt språk og fagspesifikke måter å tenke på for å forklare fenomener og hendelser. Kjerneelementet beskriver fagets uttrykksformer, metoder og tenkemåter. Arbeid med kjerneelementet naturvitenskapelige praksiser og tenkemåter skal kombineres med arbeid knyttet til de andre kjerneelementene.

Teknologi

Elevene skal forstå, skape og bruke teknologi, inkludert programmering og modellering, i arbeid med naturfag. Gjennom å bruke og skape teknologi kan elevene kombinere erfaring og faglig kunnskap med å tenke kreativt og nyskapende. Elevene skal forstå teknologiske prinsipper og virkemåter. De skal vurdere hvordan teknologi kan bidra til løsninger, men også skape nye utfordringer. Kunnskap om og kompetanse innenfor teknologi er derfor viktig i et bærekraftsperspektiv. Arbeid med kjerneelementet teknologi skal kombineres med arbeid knyttet til de andre kjerneelementene.

Energi og materie

Elevene skal forstå hvordan vi bruker sentrale teorier, lover og modeller for, og begreper om, energi, stoffer og partikler for å forklare vår fysiske verden. Ved å bruke kunnskap om energi og materie skal elevene forstå naturfenomener og se sammenhenger i naturfaget.

Jorda og livet på jorda

Elevene skal gjennom naturfaget øke sin forståelse av naturen og miljøet. Elevene skal få en grunnleggende forståelse av hvordan jorda er dannet, og hvordan livet på jorda har utviklet seg. Kunnskap om jorda som system og hvordan menneskene påvirker dette systemet, skal gi elevene grunnlag til å ta bærekraftige valg.

Kropp og helse

Elevene skal forstå hvordan kroppens store og små systemer virker sammen. De skal også forstå hvordan kroppen utvikler seg, og hvordan fysisk og psykisk helse kan ivaretas. Kunnskap om kroppens systemer og hvordan de påvirker hverandre, skal hjelpe elevene til å ta vare på egen kropp og helse i et livslangt perspektiv.

Tverrfaglige temaer

Folkehelse og livsmestring

I naturfag handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om å gi elevene kompetanse til å forstå sin egen kropp og ivareta sin egen fysiske og psykiske helse. Elevene skal kunne forholde seg kritisk til og bruke helserelatert informasjon til å ta gode og ansvarlige valg knyttet til helse, sikkerhet og miljø i både hverdags- og arbeidsliv.

Demokrati og medborgerskap

I naturfag handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap om at elevene skal få grunnlag for å skille mellom vitenskapelig basert kunnskap og kunnskap som ikke er basert på vitenskap. Naturfag skal samtidig bidra til åpenhet for den erfaringsbaserte og tradisjonelle kunnskapen som samer har om naturen. Kompetanse i naturfag gir grunnlag for å forstå og være kritisk til argumentasjonen i samfunnsdebatten, og er viktig for at elevene skal kunne være aktive medborgere og bidra til en teknologisk og bærekraftig utvikling.

Bærekraftig utvikling

I naturfag handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene skal få kompetanse til å gjøre miljøbevisste valg og handlinger, og se disse i sammenheng med lokale og globale miljø- og klimautfordringer. Kunnskap om sammenhenger i naturen er nødvendig

for å forstå hvordan vi mennesker er med på å påvirke den. Naturfaglig kompetanse kan bidra til at vi finner løsninger for å begrense klimautfordringene, bevare biologisk mangfold og forvalte jordas naturressurser på en bærekraftig måte.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i naturfag er å kunne delta i fagsamtaler og dele og utvikle kunnskap med naturfaglig innhold basert på observasjoner, erfaringer og faglig informasjon. Muntlige ferdigheter i naturfag innebærer også å bruke naturfaglige begreper for å beskrive, vise forståelse, formidle kunnskap, utvikle spørsmål, argumentere, forklare, reflektere og begrunne egne holdninger og valg. Utviklingen av muntlige ferdigheter i naturfag går fra å kunne lytte og samtale om opplevelser og observasjoner til å kunne presentere og diskutere stadig mer komplekse sammenhenger i faget og å kunne benytte seg av et stadig mer presist naturfaglig språk.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i naturfag er å formulere spørsmål og hypoteser og skrive naturfaglige forklaringer basert på evidens og kilder. Det innebærer også å beskrive observasjoner og erfaringer og å formulere og argumentere for synspunkter. Utviklingen av skriveferdigheter i naturfag går fra å bruke tegninger og tekst til gradvis å ta i bruk mer presist naturfaglig språk, inkludert figurer og symboler. Dette innebærer å kunne skrive stadig mer komplekse tekster og benytte ulike teksttyper som bygger på kritisk og variert kildebruk tilpasset formål og mottaker.

Å kunne lese

Å kunne lese i naturfag er å kunne forstå naturfaglige begreper, symboler, figurer og argumenter gjennom arbeid med naturfaglige tekster. Lesing i naturfag innebærer også å utforske, identifisere, tolke og bruke informasjon fra ulike teksttyper og vurdere kritisk hvordan naturvitenskapelig informasjon framstilles og brukes i argumenter. Utviklingen av å lese i naturfag går fra å finne og bruke informasjon i tekster til å forstå tekster med stadig flere fagbegreper, symboler, figurer, tabeller og implisitt informasjon.

Å kunne regne

Å kunne regne i naturfag er å kunne innhente, bearbeide og framstille relevant tallmateriale. Regning i naturfag innebærer å bruke begreper og velge passende måleinstrumenter, måleenheter og formler for å løse naturfaglige problemstillinger. Regning i naturfag er også å kunne sammenligne, vurdere og argumentere for om beregninger, resultater og framstillinger er gyldige eller ikke. Utviklingen av å regne i naturfag går fra å bruke enkle metoder for å telle opp, sortere og klassifisere til å kunne vurdere valg av metoder, begreper, formler og måleinstrumenter. Elevene utvikler også regneferdigheter ved å lage mer avanserte framstillinger og ved å bruke regning i faglig argumentasjon.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter i naturfag er å kunne bruke digitale verktøy til å utforske, registrere, beregne, visualisere, programmere, modellere, dokumentere og publisere data fra forsøk, feltarbeid og andres studier. Digitale ferdigheter er også å bruke søkeverktøy, beherske søkestrategier, kritisk vurdere kilder og velge ut relevant informasjon om naturfaglige emner.

Utviklingen av digitale ferdigheter i naturfag går fra å kunne bruke enkle digitale verktøy til å i økende grad utvise selvstendighet og dømmekraft i valg og bruk av digitale verktøy og kilder.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenørielle ferdigheter i naturfag er å kunne finne egne problemstillinger og forske fram svar på disse gjennom for eksempel nysgjerrigpermetoden. Det innebærer å utforske nærmiljøet med ulike biotoper og gjennom egne oppdagelser og initiativ være betydningsfulle bidragsytere her. Samarbeid med arbeidslivet og organisasjoner i lokalsamfunnet vil være en del av dette. Utviklingen av entreprenørskap i naturfag vil gå fra lek og oppdagelsesturer i nærmiljøet til større prosjekt som også har et globalt perspektiv.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 2. trinn

Kompetansemål etter 2. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke nysgjerrigpermetoden i samarbeid med andre på ulike arenaer
- undre seg, utforske og lage spørsmål, og knytte dette til egne eller andres erfaringer
- presentere funnene sine og beskrive hvordan eleven har kommet fram til dem
- presentere egne ideer til teknologiske oppfinnelser
- utforske og beskrive observerbare egenskaper til ulike objekter, materialer og stoffer og sortere etter egenskaper
- samtale om hvordan vi kan ta miljøbevisste valg og gjennomføre lokale miljøtiltak
- utforske et naturområde i nærmiljøet og beskrive hvordan noen organismer er tilpasset området og hverandre
- oppleve naturen til ulike årstider, reflektere over hvordan naturen er i endring, og hvorfor året deles inn på ulike måter i norsk og samisk tradisjon
- planlegge og gjennomføre undersøkelser av vær og himmelfenomener og sammenligne målinger, observasjoner og værtegn gjennom året
- utforske sansene gjennom lek ute og inne og samtale om hvordan sansene brukes til å samle informasjon
- gi eksempler på noen vanlige sykdommer og samtale om hva man kan gjøre for å verne kroppen mot smittsomme sykdommer

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i naturfag på 1. og 2. trinn når de tar i bruk relevante naturfaglige begreper gjennom utforsking, lek, samtaler og presentasjoner. Elevene viser og utvikler også naturfaglig kompetanse når de jobber utforskende og praktisk med faget. Videre viser og utvikler de kompetanse når de undrer seg, stiller spørsmål og beskriver observasjoner og erfaringer.

I EnSpire-skolen viser og utvikler elevene sin kompetanse i naturfag når de tar i bruk nysgjerrigpermetoden.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å la elevene leke, undre seg og bruke sansene sine i arbeidet med å lære faget. Læreren skal legge til rette

for varierte arbeidsmåter i naturen og på andre læringsarenaer. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i naturfag. Elevene skal få mulighet til å utforske og prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kunnskaper om naturfaglige emner og ferdigheter i å stille naturfaglige spørsmål og beskrive observasjoner.

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- *bruke nysgjerrigpermetoden i arbeidet med noen av kompetansemålene i faget*
- *gjøre forsøk og bruke egne observasjoner til å forklare det man ser*
- undre seg, stille spørsmål og lage hypoteser og utforske disse for å finne svar
- bruke tabeller og figurer til å organisere data, lage forklaringer basert på data og presentere funn
- sammenligne modeller med observasjoner og samtale om hvorfor vi bruker modeller i naturfag
- utforske teknologiske systemer som er satt sammen av ulike deler, og beskrive hvordan delene fungerer og virker sammen
- designe og lage et produkt basert på en kravspesifikasjon
- utforske og beskrive hvordan noen stoffer kan endre seg når de blandes med andre stoffer
- utforske observerbare størrelser som fart og temperatur og knytte dem til energi
- samtale om hva energi er, og utforske ulike energikjeder
- utforske et naturområde og drøfte bærekraftig bruk av området
- utforske og sammenligne ulike dyre- og plantearters tilpasninger til miljø og levesteder og drøfte hvorfor noen arter dør ut
- delta i høsting og bruk av naturressurser og drøfte hvordan naturressurser kan brukes på en bærekraftig måte
- gi eksempler på god dyrevelferd og reflektere over hvordan dyrs behov kan ivaretas
- utforske og beskrive vannets kretsløp og gjøre rede for hvorfor vann er viktig for livet på jorda
- samtale om hva fysisk og psykisk helse er, og drøfte hvordan livsstil og trivsel påvirker helse
- samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om kjønnsidentitet og om menneskets reproduksjon
- beskrive hvordan muskler og skjelett fungerer, og knytte dette til bevegelse
- beskrive funksjoner i kroppens ytre forsvar og samtale om hvordan dette verner mot sykdom
- *beskrive hvordan og hvorfor vi sorterer søppel og utforske søppelhåndteringsrutinene ved skolen med tanke på mulige forbedringer*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i naturfag på 3. og 4. trinn når de bruker naturfaglige begreper for å beskrive og forklare observasjoner og naturfaglige fenomener. Elevene viser og

utvikler også kompetanse når de organiserer, sammenligner og lager egne naturfaglige spørsmål og hypoteser, og når de utforsker disse gjennom lek, praktisk arbeid og andre metoder. Videre viser og utvikler de kompetanse når de reflekterer over funn og observasjoner og kommer med forslag på løsninger som kan være bedre for miljøet. *I EnSpire-skolen viser og utvikler elevene sin kompetanse i naturfag når de tar i bruk nysgjerrigpermetoden.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å legge til rette for varierte, praktiske og utforskende arbeidsmåter i naturen og på andre læringsarenaer. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i naturfag. Elevene skal få mulighet til å utforske og prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i naturfag.

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke nysgjerrigpermetoden på ulike arenaer
- stille spørsmål og lage hypoteser om naturfaglige fenomener, identifisere variabler og samle data for å finne svar
- skille mellom observasjoner og slutninger, organisere data, bruke årsak-virkning-argumenter, trekke slutninger, vurdere feilkilder og presentere funn
- bruke og vurdere modeller som representerer fenomener man ikke kan observere direkte, og gjøre rede for hvorfor det brukes modeller i naturfag
- lese og forstå faremerking og reflektere over hensikten med disse
- gi eksempler på hvordan naturvitenskapelig kunnskap er utviklet og utvikler seg
- gi eksempler på hvordan tradisjonell kunnskap har bidratt og bidrar til naturvitenskapelig kunnskap
- utforske, lage og programmere teknologiske systemer som består av deler som virker sammen
- designe og lage et produkt basert på brukerbehov
- reflektere over hvordan teknologi kan løse utfordringer, skape muligheter og føre til nye dilemmaer
- utforske faseoverganger og kjemiske reaksjoner og beskrive hva som kjennetegner dem
- bruke partikkelmodellen til å forklare faseoverganger og egenskapene til faste stoffer, væsker og gasser
- utforske elektriske og magnetiske krefter gjennom forsøk og samtale om hvordan vi utnytter elektrisk energi i dagliglivet
- gjøre rede for hvordan organismer kan deles inn i hovedgrupper, og gi eksempler på ulike organismers særtrekk
- gjøre rede for betydningen av biologisk mangfold og gjennomføre tiltak for å bevare det biologiske mangfoldet i nærmiljøet
- foreslå tiltak for å bevare det biologiske mangfoldet i nordområdene og gi eksempler på betydningen av tradisjonell kunnskap i naturforvaltning
- utforske og beskrive ulike næringsnett og bruke dette til å diskutere samspill i naturen

- beskrive og visualisere hvordan døgn, månefaser og årstider oppstår, og samtale om hvordan dette påvirker livet på jorda
- gjøre rede for jordas forutsetninger for liv og sammenligne med andre himmellegemer i universet
- gjøre rede for hvordan det geologiske kretsløpet, platetektonikk og ytre krefter er med på å forme og endre ulike landskap
- gjøre rede for fysiske og psykiske forandringer i puberteten og samtale om hvordan dette kan påvirke følelser, handlinger og seksualitet
- gjøre rede for noen av kroppens organsystemer og beskrive hvordan systemene virker sammen
- *gjøre rede for kompostering og gjennomføre det i praksis*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i naturfag på 5., 6. og 7. trinn når de vurderer og bruker fagbegreper og modeller til å utforske, beskrive og forklare naturfaglige fenomener. De viser og utvikler også kompetanse når de velger metoder, utforsker og reflekterer over teknologi og andre naturfaglige emner og vurderer egne funn og resultater. *Videre utvikler elevene kompetanse når de er aktive bidragsytere i miljøspørsmål i lokalsamfunnet. I EnSpire-skolen viser og utvikler elevene sin kompetanse i naturfag når de tar i bruk nysgjerrigpermotoden.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å legge til rette for varierte, praktiske og utforskende arbeidsmåter. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i naturfag. Elevene skal få mulighet til å utforske og prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i naturfag.

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- stille spørsmål og lage hypoteser om naturfaglige fenomener, identifisere avhengige og uavhengige variabler og samle data for å finne svar
- analysere og bruke innsamlede data til å lage forklaringer, drøfte forklaringene i lys av relevant teori og vurdere kvaliteten på egne og andres utforskinger
- bruke og lage modeller for å forutsi eller beskrive naturfaglige prosesser og systemer og gjøre rede for modellenes styrker og begrensinger
- delta i risikovurderinger knyttet til forsøk og følge sikkerhetstiltakene
- gi eksempler på dagsaktuell forskning og drøfte hvordan ny kunnskap genereres gjennom samarbeid og kritisk tilnærming til eksisterende kunnskap
- utforske, forstå og lage teknologiske systemer som består av en sender og en mottaker
- bruke programmering til å utforske naturfaglige fenomener
- utforske kjemiske reaksjoner, forklare massebevaring og gjøre rede for betydninger av noen forbrenningsreaksjoner
- bruke atommodeller og periodesystemet til å gjøre rede for egenskaper til grunnstoffer og kjemiske forbindelser

- beskrive drivhuseffekten og gjøre rede for faktorer som kan forårsake globale klimaendringer
- gjøre rede for energibevaring og energikvalitet og utforske ulike måter å omdanne, transportere og lagre energi på
- drøfte hvordan energiproduksjon og energibruk kan påvirke miljøet lokalt og globalt
- beskrive hvordan forskere har kommet fram til evolusjonsteorien og bruke denne til å forklare utvikling av biologisk mangfold
- sammenligne celler hos ulike organismer og beskrive sammenhenger mellom oppbygning og funksjon
- utforske sammenhenger mellom abiotiske og biotiske faktorer i et økosystem og diskutere hvordan energi og materie omdannes i kretsløp
- gi eksempler på og drøfte aktuelle dilemmaer knyttet til utnyttelse av naturressurser og tap av biologisk mangfold
- gi eksempler på samers tradisjonelle kunnskap om naturen og diskutere hvordan denne kunnskapen kan bidra til bærekraftig forvaltning av naturen
- gjøre rede for hvordan fotosyntese og celleånding gir energi til alt levende gjennom karbonkretsløpet
- bruke platetektonikkteorien til å forklare jordas utvikling over tid og gi eksempler på observasjoner som støtter teorien
- drøfte spørsmål knyttet til seksuell og reproduktiv helse
- sammenligne nervesystemet og hormonsystemet og beskrive hvordan rusmidler, legemidler, miljøgifter og doping påvirker signalsystemene
- beskrive kroppens immunforsvar og hvordan vaksiner virker, og gjøre rede for hva vaksiner betyr for folkehelsen
- velge ut og formidle naturfaglig kompetanse ut fra behov som finnes i en bestemt målgruppe

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse på 8., 9. og 10. trinn når de bruker fagspråk, teorier og modeller for å beskrive, forklare og drøfte naturfaglige fenomener. De viser og utvikler også kompetanse når de utforsker, argumenterer, analyserer, ~~og~~ reflekterer over *og videreformidler* naturfaglige emner og sammenhenger mellom dem, og vurderer egne funn og resultater. Videre viser og utvikler de kompetanse når de anvender fagets praksiser, og når de reflekterer over hvordan naturvitenskapelig kunnskap utvikles. Elevene viser også kompetanse når de bruker programmering og utforsker teknologi.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å legge til rette for varierte, praktiske og utforskende arbeidsmåter. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i naturfag. Elevene skal få mulighet til å utforske og prøve seg fram, *også på egenvalgte tema som engasjerer eleven*. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og reflektere over egen faglig utvikling. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i naturfag.

Standpunktvurdering

Standpunkt karakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i naturfag ved avslutningen av opplæringen etter 10. trinn. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og

kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i naturfag basert på kompetansen eleven har vist når eleven har kommunisert kunnskap om og forståelse av fagets innhold og sammenhenger. Karakteren skal også være basert på kompetansen eleven har vist når eleven har arbeidet praktisk og utforskende med faget.

Vurderingsordning

10. trinn: Elevene skal ha én standpunktkarakter.

Eksamen for elever

10. trinn: Eleven kan trekkes ut til muntlig-praktisk eksamen med forberedelsesdel. Eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

6.6 Læreplan i engelsk

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Engelsk er et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, danning og identitetsutvikling. Faget skal gi elevene et grunnlag for å kommunisere med andre lokalt og globalt, uavhengig av kulturell og språklig bakgrunn. Engelsk skal *gjennom entreprenørielle arbeidsformer* bidra til å utvikle elevenes interkulturelle forståelse av ulike levemåter, tenkesett og kommunikasjonsmønstre. Faget skal forberede elevene på en utdanning og et samfunns- og arbeidsliv som stiller krav om engelskspråklig kompetanse i lesing, skriving og muntlig kommunikasjon.

EnSpire-skolen vil legge vekt på at språklæringen skjer i meningsfulle og autentiske situasjoner. Det vil innebære direkte kontakt og samarbeid med engelsktalende for både å hente inspirasjon og kunnskap og dele resultater av eget arbeid. Engelsk er blitt en viktig del av hverdagen til mange elever. Faget skal ta hensyn til dette og gi opplevelse av mestring i et skapende og utforskende arbeid i ulike media.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Gjennom arbeidet med faget skal alle elever bli trygge engelskbrukere slik at de kan bruke engelsk for å lære, kommunisere og knytte bånd til andre. Kunnskap om og en utforskende tilnærming til språk, kommunikasjonsmønstre, levemåter, tenkesett, og samfunnsforhold åpner for nye perspektiver på verden og oss selv. Faget skal bidra til å utvikle elevenes forståelse av at deres oppfatning av verden er kulturavhengig. Dette kan åpne for flere måter å tolke verden på, bidra til å skape nysgjerrighet og engasjement, og medvirke til å forebygge fordommer. Elevene skal få erfare at det å kunne flere språk er en ressurs i skolen og i samfunnet. Læreplanen i engelsk og læreplanen i engelsk for elever med tegnspråk er likeverdige.

Kjerneelementer

Kommunikasjon

Kommunikasjon innebærer å skape mening med språk og å kunne bruke språket i formelle og uformelle sammenhenger. Elevene skal ta i bruk egnede strategier for å kommunisere muntlig og skriftlig i forskjellige situasjoner og ved å bruke ulike medier og kilder. Elevene skal få oppleve, bruke og utforske språket fra første stund. Opplæringen skal legge til rette for at elevene får utfolde seg og samhandle i autentiske og praktiske situasjoner.

Språklæring

Språklæring innebærer å utvikle språkbevissthet og kunnskap om engelsk som system og å kunne bruke språklæringsstrategier. Kunnskap om hvordan språklyder, ordforråd, og ord-, setningsstrukturer og tekststrukturer brukes, gir elevene valg og muligheter i kommunikasjon og samhandling. *Bruk av språket i møte med engelsktalende vil styrke motivasjonen for språklæring og skjerpe elevenes krav til kvalitet.* Språklæring innebærer å se sammenhenger mellom engelsk og andre språk elevene kan, og å forstå hvordan engelsk er bygget opp.

Møte med engelskspråklige tekster

Språklæringen skjer i møte med engelskspråklige tekster. Tekstbegrepet brukes i vid forstand: muntlige og skriftlige, trykte og digitale, grafiske og kunstneriske, formelle og uformelle, skjønnlitterære og sakpregede, fra nåtid og fortid. Tekstene kan inneholde skrift, bilder, lyd, tegninger, grafer, tall og andre uttrykksformer som er satt sammen for å understreke og formidle et budskap. *Elevene skal også utvikle egne tekster som skal være grunnlag for læring.* Arbeid med engelskspråklige tekster bidrar til å gi elevene kunnskap om og erfaring med språklig og kulturelt mangfold, og også innsikt i urfolks levemåter, tenkesett og tradisjoner. Gjennom å reflektere over, tolke og kritisk vurdere ulike typer engelskspråklige tekster skal elevene tilegne seg språk og kunnskap om kultur og samfunn. Elevene utvikler med dette interkulturell kompetanse slik at de kan forholde seg til ulike levemåter, tenkesett og kommunikasjonsmønstre. Elevene skal få et grunnlag for å se sin egen og andres identitet i en flerspråklig og flerkulturell sammenheng.

Tverrfaglige temaer

Folkehelse og livsmestring

I engelsk handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om å utvikle elevenes evne til å uttrykke seg skriftlig og muntlig på engelsk. Dette legger grunnlag for å kunne gi uttrykk for egne følelser, tanker, erfaringer og meninger. Opplæringen kan gi nye perspektiver på ulike tenkesett og kommunikasjonsmønstre, og på egen og andres levemåte og livssituasjon. Å håndtere situasjoner som krever språk- og kulturkompetanse kan gi elevene mestringsfølelse og bidra til at de utvikler et positivt selvbilde og en trygg identitet.

Demokrati og medborgerskap

I engelsk handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap om å utvikle elevenes forståelse for at deres oppfatning av verden er kulturavhengig. Ved å lære engelsk kan elevene møte ulike samfunn og kulturer gjennom å kommunisere med andre over hele verden, uavhengig av språklig og kulturell bakgrunn. Dette kan bidra til å åpne for flere måter å tolke verden på og være med på å skape nysgjerrighet og engasjement, og medvirke til å forebygge fordommer.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i engelsk er å skape mening gjennom å lytte, tale og samtale. Det handler om å videreformidle informasjon, tilpasse språket til formål, mottaker og situasjon og å velge egnede strategier. Utviklingen av muntlige ferdigheter i engelsk handler om å bruke det muntlige språket gradvis mer presist og nyansert til å kommunisere om forskjellige emner, i formelle og uformelle situasjoner til ulike mottakere med ulik språklig bakgrunn.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i engelsk er å kunne uttrykke ideer og meninger på en forståelig og hensiktsmessig måte i ulike typer tekster, på papir og digitalt. Å skrive handler om å planlegge, utforme og bearbeide tekster som kommuniserer, og å tilpasse språket til formål, mottaker og situasjon og velge egnede skrivestrategier. Utviklingen av skriveferdigheter i engelsk går fra å lære enkeltord og fraser til å skape ulike typer sammenhengende tekster som

formidler synspunkter og kunnskap. Det innebærer også å bruke ulike typer kilder på en kritisk og etterrettelig måte.

Å kunne lese

Å kunne lese i engelsk er å forstå og reflektere over innhold i ulike typer tekster på papir og digitalt og skal bidra til leseglede og tilegnelse av språk. Det innebærer å lese og finne informasjon i sammensatte tekster med konkurrerende budskap og å bruke lesestrategier til å forstå eksplisitt og implisitt informasjon. Utviklingen av leseferdigheter i engelsk går fra å eksperimentere med språklyder, stavemønstre og stavelser til å lese varierte og komplekse tekster med flyt og forståelse og i stadig større grad kunne reflektere over og vurdere ulike typer tekster kritisk.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter i engelsk er å kunne bruke digitale medier og ressurser for å styrke språklæringen, for å møte autentiske språkmodeller og samtalepartnere på engelsk og for å tilegne seg relevant kunnskap i engelskfaget. Det innebærer å opptre kritisk og reflektert i engelskspråklige digitale uttrykksformer og i kommunikasjon med andre. Utviklingen av digitale ferdigheter i engelsk går fra å utforske språket til å kunne samhandle med andre, skape tekster og tilegne seg kunnskap ved å innhente, utforske og kritisk vurdere informasjon fra ulike engelskspråklige kilder.

For elever med spesifikke lese- og skrivevansker vil bruk av digitale hjelpemiddel gi likeverdige muligheter for å arbeide med engelske tekster beregnet for trinnet. Dette gjelder både muntlig og skriftlig.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenørielle ferdigheter i engelsk er å kunne utforske, utvikle og bruke språket i meningsfulle sammenhenger. Entreprenørielle ferdigheter i engelsk innebærer å lage tekster til bruk for egen og andres språklæring. Det handler om å utforske språket gjennom språkleker og kreativ tekstskapning muntlig, skriftlig og ved hjelp av digitale ressurser. Utviklingen av entreprenørielle ferdigheter går fra fantasifull lek til planlagt utvikling av egne ideer i samarbeid med andre.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 2. trinn

Kompetansemål etter 2. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke digitale ressurser *og nærmiljøet* for å oppleve språket via autentiske språkmodeller og samtalepartnere
- lytte til og gjenkjenne språklyder og stavelser i ord
- koble språklyder til bokstaver og stavemønstre og trekke bokstavlyder sammen til ord
- lytte til og utforske det engelske alfabetet og uttalemønstre i lek- og sangaktiviteter
- oppdage hørfrekvente ord og fraser i ulike type tekster
- stille og svare på enkle spørsmål, følge enkle instruksjoner og bruke noen høflighetsuttrykk

- delta i innøvde dialoger og spontane samtaler om egne behov og følelser, dagligliv og interesser
- oppdage ord som er felles for engelsk og andre språk elevene kjenner til
- lytte til, lese og samtale om innhold i enkle tekster, inkludert billedbøker
- lese, *leke* og eksperimentere med å skrive kjente ord, fraser og enkle setninger
- tilegne seg ord og kulturell kunnskap gjennom å *undersøke* engelskspråklig barnelitteratur og barnekultur
- *finne fram og bruke engelske ord i egenvalgte tema*
- *utforske og beskrive hvordan engelsk blir brukt i nærmiljøet og den digitale hverdagen som omgir dem*

Undervisvurdering

Undervisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i engelsk på 1. og 2. trinn når de utforsker og bruker språket i lytting, lek og samtaler *i og utenfor skolen*. De viser og utvikler også kompetanse når de forstår og gjør seg forstått på engelsk. Dette vil vise seg i samarbeid mellom elever med ulikt morsmål om felles prosjekt.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å ta i bruk varierte strategier og læringsressurser for å utvikle elevenes leseferdigheter og muntlige og skriftlige ferdigheter. Læreren skal la elevene være aktive, leke, utforske og bruke sansene sine i varierte opplevelser av innlæringen av språket. Elevene skal få oppleve at det å prøve seg fram alene og sammen med andre er en del av det å lære et språk. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i engelsk. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i å forstå og gjøre seg forstått på engelsk, muntlig og skriftlig

I EnSpireskolen skal læreren i særlig grad ta utgangspunkt i elevenes initiativ og interesser når de legger til rette for utforsking av språket. Læreren skal verdsette entreprenørielle ferdigheter og gi ressursfokusert veiledning. Her vil også mot til å prøve og tørre å gjøre feil være en styrke.

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utforske ulike ordbøker og hvordan de kan brukes i språklæring
- bruke digitale ressurser til å utforske språket, *eksperimentere med å skape tekst, hente informasjon* og samhandle med andre
- utforske og bruke det engelske alfabetet og uttalemønstre i varierte lek- sang- og språklæringsaktiviteter
- lytte til og forstå ord og uttrykk i tilpassede tekster
- bruke noen vanlige småord, høflighetsuttrykk og enkle fraser og setninger for å få hjelp til å forstå og bli forstått
- delta i samtaler om egne og andres behov, følelser, dagligliv og interesser og bruke samtaleregler

- oppdage og leke med ord og uttrykk som er felles for engelsk og andre språk elevene kjenner til
- *utforske* og identifisere ordklasser i tilpassede tekster
- følge enkle regler for rettskriving og setningsstruktur
- lese og forstå tekster med lyddrette ord og kjente og ukjente ordbilder
- lese og forstå betydningen av kjente og ukjente ord, fraser og setninger ut fra sammenhengen i selvvalgte tekster
- lese og samtale om innhold i ulike typer tekster, inkludert billedbøker
- skrive enkle tekster som uttrykker tanker og meninger
- samtale om noen sider ved ulike levemåter, tradisjoner og skikker i den engelskspråklige verden og i Norge
- tilegne seg ord, fraser og kulturell kunnskap gjennom engelskspråklig litteratur og barnekultur
- *utvikle tekster og finne ord knyttet til egenvalgt tema*
- *formidle resultater av entreprenørielle oppgaver overfor et engelsktalende publikum*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i engelsk på 3. og 4. trinn når de leker, utforsker og deltar i muntlig, skriftlig og digital samhandling. Videre viser og utvikler elevene kompetanse når de videreformidler sine opplevelser av møter med det engelske språket og engelskspråklig kultur. *I EnSpire-skolen skal elevene kunne bruke sine språkferdigheter i entreprenørielt arbeid på tvers av fag og klassetrinn. De viser og utvikler sin kompetanse i møte med et publikum.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å ta i bruk varierte strategier og læringsressurser for å utvikle elevenes leseferdigheter og muntlige og skriftlige ferdigheter. Læreren skal la elevene være aktive, leke, utforske og bruke det de har lært i nye situasjoner. Elevene skal få oppleve at det å prøve seg fram alene og sammen med andre er en del av det å lære et språk. *I EnSpire-skolen skal læreren legge til rette for at elevene får bruke sine språklige ferdigheter i direkte kontakt med engelsktalende i og utenfor skolen.* Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i engelsk. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle leseferdigheter, skriveferdigheter og muntlige og digitale ferdigheter i faget.

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke enkle strategier i språklæring, tekstsaking og kommunikasjon
- bruke digitale ressurser og ulike ordbøker i språklæring, tekstsaking og samhandling
- utforske og bruke uttalemønstre og ord og uttrykk i lek, sang og rollespill
- lytte til og forstå ord og uttrykk i tilpassede og autentiske tekster
- uttrykke seg forståelig med et variert ordforråd og høflighetsuttrykk tilpasset mottaker og situasjon
- innlede, holde i gang og avslutte samtaler om egne interesser og aktuelle emner og være en språklig deltaker og aktør

- utforske og samtale om noen språklige likheter mellom engelsk og andre språk eleven kjenner til, og bruke dette i egen språklæring
- identifisere setningsledd i ulike typer setninger og bruke kunnskap om bøyning av verb, substantiv og adjektiv i arbeid med egne muntlige og skriftlige tekster
- følge regler for rettskriving, ordbøyning og setningsstruktur
- lese og videreformidle innhold fra ulike typer tekster, inkludert selvvalgte og *egenskrevete* tekster
- lese og lytte til engelskspråklige sakprosaer og engelskspråklig barne- og ungdomslitteratur og skrive og samtale om innholdet
- samtale om ulike kilders pålitelighet, og velge kilder til eget bruk
- skrive sammenhengende tekster, inkludert sammensatte, som gjenforteller, forteller, spør og uttrykker meninger og interesser, tilpasset mottaker
- bearbeide egne tekster ut fra tilbakemeldinger
- reflektere over og samtale om rollen engelsk har i eget liv
- utforske levemåter og tradisjoner i ulike samfunn i den engelskspråklige verden og i Norge og reflektere over identitet og kulturell tilhørighet.
- *kommunisere på engelsk med engelskspråklige elever.*
- *planlegge og gjennomføre en framføring der det inngår engelskspråklig tekst*
- *finne, vurdere og bruke engelskspråklige kilder i entreprenørielt arbeid på tvers av fag.*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i engelsk på 5., 6. og 7. trinn når de leker og utforsker språket, når de leser med flyt og forståelse og uttrykker seg i muntlige og skriftlige tekster om ulike samfunn i den engelskspråklige verden. *I EnSpireskolen skal elevene kunne bruke sine språkferdigheter i entreprenørielt arbeid på tvers av fag og klassetrinn. De viser og utvikler sin kompetanse ved å formidle egne produkter for et publikum i og utenfor skolen og bruker dette som grunnlag for ny læring.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å ta i bruk varierte strategier og læringsressurser for å utvikle elevenes leseferdigheter og muntlige og skriftlige ferdigheter i varierte situasjoner. Elevene skal få oppleve at det å prøve seg fram alene og sammen med andre er en del av det å lære et språk. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i engelsk. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle leseferdigheter, skriveferdigheter og muntlige og digitale ferdigheter i faget. *I EnSpireskolen skal læreren legge til rette for at elevene får utforskespråket og bruke sine språklige ferdigheter i direkte kontakt med engelsktalende.*

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke varierte strategier i språklæring, tekstsaking og kommunikasjon
- bruke ulike digitale ressurser og andre hjelpemidler i språklæring, tekstsaking og samhandling
- bruke sentrale mønstre for uttale i kommunikasjon

- lytte til og forstå ord og uttrykk i varianter av engelsk
- uttrykke seg med flyt og sammenheng med et variert ordforråd og idiomatiske uttrykk tilpasset formål, mottaker og situasjon
- stille spørsmål og følge opp innspill i samtaler om ulike emner tilpasset ulike formål, mottakere og situasjoner
- utforske og beskrive noen språklige likheter og ulikheter mellom engelsk og andre språk elevene kjenner til, og bruke dette i egen språklæring
- bruke kunnskap om ordklasser og setningsstruktur i arbeid med egne muntlige og skriftlige tekster
- følge regler for rettskriving, ordbøying, setningsstruktur og tekststruktur
- lese, diskutere og videreformidle innhold fra ulike typer tekster, inkludert selvvalgte og *egenlagde* tekster
- lese, tolke og reflektere over engelskspråklig skjønnlitteratur, inkludert ungdomslitteratur
- lese sakprosa-tekster og vurdere hvor pålitelige kildene er
- bruke kilder på en kritisk og etterrettelig måte
- skrive formelle og uformelle tekster, inkludert sammensatte, med struktur og sammenheng som beskriver, forteller og reflekterer tilpasset formål, mottaker og situasjon
- bearbeide egne tekster ut fra tilbakemeldinger og kunnskap om språk
- beskrive og reflektere over rollen engelsk har i Norge og i verden
- utforske og reflektere over situasjonen til urfolk i den engelskspråklige verden og i Norge
- utforske og beskrive levemåter, tenkesett, kommunikasjonsmønstre og mangfold i den engelskspråklige verden
- utforske og videreformidle innhold i engelskspråklige kulturelle uttrykksformer fra ulike medier knyttet til egne interesser
- *utforme og vurdere en skriftlig plan for undersøkende og skapende oppgaver i engelsk*
- *formidle egne tanker, planer og refleksjoner knyttet til undersøkende og skapende læringsoppgaver i engelsk, både muntlig og skriftlig*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i engelsk på 8., 9. og 10. trinn når de kommuniserer med struktur og sammenheng muntlig og skriftlig, tilpasset ulike situasjoner og mottakere. Videre viser og utvikler de kompetanse når de skaper ulike typer tekster, *også basert på egne interesser og initiativ*, der informasjon fra kilder er innlemmet på en etterrettelig måte.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å ta i bruk varierte strategier og læringsressurser for å utvikle elevenes leseferdigheter og muntlige og skriftlige ferdigheter. Elevene skal få oppleve at det å prøve seg fram alene og sammen med andre er en del av det å lære et språk. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i engelsk. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og reflektere over egen faglig utvikling. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle leseferdigheter, skriveferdigheter og muntlige og digitale ferdigheter i faget.

I EnSpireskolen skal læreren verdsette entreprenørielle arbeidsmåter, egenskaper og ferdigheter og gi ressursfokusert veiledning. Læreren skal legge til rette for at elevene får vise

og utvikle sin kompetanse i faget gjennom formidling av egne oppgaver for et engelsktalende publikum.

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i engelsk ved avslutningen av opplæringen etter 10. trinn. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette én standpunktkarakter i engelsk basert på elevens samlede kompetanse i faget.

Eksamen

Etter 10. trinn: Eleven kan trekkes ut til skriftlig eksamen. Eksamen skal ha forberedelsesdel. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Eleven kan også trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

6.7 Læreplan i fremmedspråk

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Fremmedspråk handler om å forstå og bli forstått. Faget skal bidra til å fremme elevenes personlige utvikling og legge til rette for at de kan samhandle med og oppleve glede i møte med andre mennesker og kulturer. I en globalisert verden har vi behov for å kommunisere på flere språk. Formell og uformell kommunikasjon lokalt, nasjonalt og internasjonalt krever språkkunnskaper og kunnskap om andre kulturer og levesett. Dette gjelder ikke minst i studier og i arbeidslivet. Faget kan bidra til å utvikle elevenes interkulturelle forståelse.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Kunnskap om et samfunns språklige og kulturelle mangfold gir verdifull innsikt i egen og andres bakgrunn. Faget skal bidra til at elevene får kjennskap til ulike identiteter, tenkemåter og verdier, uttrykksformer, tradisjoner og samfunnsforhold i områdene der språket snakkes. Dette innebærer at elevene utvikler toleranse, og forståelse av at vår oppfatning av verden er kulturavhengig. Det å lære et nytt språk, kunne kommunisere med andre og gjøre erfaringer fra kulturmøter, åpner for flere måter å tolke verden på. En sentral del av språklæring er også å utforske og tenke kritisk over bruk av kilder, hjelpemidler og læringsstrategier. Faget skal bidra til å gi elevene en forståelse av språklig og kulturelt mangfold. Gjennom faget skal elevene få erfare at flerspråklighet er en ressurs både i skolen og ellers i samfunnet.

Kjerneelementer

Kommunikasjon

Kommunikasjon er selve hovedkjernen i faget. Å lære fremmedspråk handler om å forstå og bli forstått. Elevene skal utvikle kunnskaper og ferdigheter for å kommunisere hensiktsmessig både muntlig og skriftlig. Språket skal tas i bruk fra første stund både uten og med bruk av ulike medier og verktøy.

Interkulturell kompetanse

Kunnskap om og en utforskende tilnærming til andre språk, kulturer, levesett og tenkemåter åpner for nye perspektiver på verden og oss selv. Interkulturell kompetanse innebærer å utvikle nysgjerrighet på, innsikt i og forståelse av kulturelt og språklig mangfold, både lokalt og globalt, for å samhandle med andre.

Språklæring og flerspråklighet

Kunnskap om språk og utforskning av egen språklæring gjør elevene bedre i stand til å lære og forstå språk i et livslangt perspektiv. I møte med faget fremmedspråk er elevene allerede flerspråklige og har omfattende språklæringserfaring fra ulike kontekster. Ved at elevene overfører språkkunnskaper og språklæringserfaringer fra andre språk de kan og kjenner til, blir læringen mer effektiv og meningsfull.

Språk og teknologi

Å utforske og utnytte faglig relevant språkteknologi og nye medier gir utvidede muligheter for kreativ og kritisk læring, bruk og forståelse av språk, kommunikasjon og interkulturell kompetanse.

Tverrfaglige temaer

Demokrati og medborgerskap

I fremmedspråk handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap om at elevene skal øve opp evnen til å tenke kritisk, og at de skal lære seg å håndtere meningsbrytninger og respektere uenigheter. Dette kan åpne for flere måter å tolke verden på, bidra til å skape nysgjerrighet og engasjement og medvirke til å forebygge fordommer.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i fremmedspråk er å skape mening gjennom å lytte, snakke og samtale i ulike kommunikasjonssituasjoner. Utviklingen av muntlige ferdigheter i fremmedspråk går fra å bruke ferdighetene i dagligdagse sammenhenger til å bruke dem i stadig mer komplekse situasjoner. Dette innebærer å ta i bruk et gradvis bredere ordforråd og flere språklige strukturer.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i fremmedspråk er å skape ulike typer tekster som kommuniserer et innhold. Utviklingen av skriveferdigheter i fremmedspråk går fra å skrive enkle tekster om dagligdagse emner til å produsere stadig mer komplekse tekster om faglige emner. Dette innebærer også å tilegne seg et gradvis bredere ordforråd, å ta i bruk flere språklige strukturer, og å bruke hjelpemidler på en hensiktsmessig måte.

Å kunne lese

Å kunne lese i fremmedspråk er å forstå innholdet i ulike typer tekster, både på papir og digitalt. Utviklingen av leseferdigheter i fremmedspråk går fra å forstå hovedinnhold i enklere tekster til å forstå stadig mer innhold i komplekse tekster i ulike sjangre. Dette innebærer å forstå stadig flere ord, uttrykk og språklige strukturer, og å bruke strategier, hjelpemidler og kilder på en hensiktsmessig måte slik at det å lese bidrar til språklæring og interkulturell kompetanse.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter i fremmedspråk er å bruke digitale ressurser og medier til å utvide læringsarenaen og tilføre læringsprosessen verdifulle dimensjoner. Utviklingen av digitale ferdigheter i fremmedspråk går fra å bruke disse ressursene til språklæring og møte med autentisk språk, til i økende grad å bruke dem selvstendig for å kommunisere muntlig og skriftlig, innhente kunnskap, utforske kultur og geografi og lage sammensatte produkter. Dette innebærer å utvikle en bevisst og kritisk holdning til bruk av digitale kilder, å vise dømmekraft i bruk av digitale medier og ressurser, og å følge regler for digital samhandling og personvern.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenørielle ferdigheter i fremmedspråk er å kunne utforske, utvikle og dele språket i meningsfulle sammenhenger. Fremmedspråk utvider elevenes repertoar i entreprenørielt arbeid på tvers av fag og språklige barrierer. Utviklingen av entreprenørielle ferdigheter i fremmedspråk går fra prøving og feiling i bruken av et enkelt ordforråd til planlagt utvikling av egne ideer i et flerspråklig og interkulturelt samarbeid.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering nivå I

Kompetansemål etter nivå I

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lytte til og forstå enkel og tydelig tale om personlige og dagligdagse emner
- delta i enkle samtaler i dagligdagse situasjoner om aktiviteter og kjente emner
- muntlig fortelle om dagligliv og opplevelser og uttrykke meninger, også spontant
- lese og forstå tilpassede og enklere autentiske tekster om personlige og dagligdagse emner
- skrive enkle tekster om dagligliv og opplevelser som forteller, beskriver og informerer, med og uten hjelpemidler
- bruke enkle språklige strukturer, regler for uttale og rettskriving og språkets offisielle alfabet eller tegn for å kommunisere på en situasjonstilpasset måte
- bruke relevante lærings- og kommunikasjonsstrategier, digitale ressurser og erfaringer fra tidligere språklæring i læringsprosessen
- utforske og beskrive levemåter, tradisjoner og geografi i områder der språket snakkes, og se sammenhenger med egen bakgrunn
- utforske og beskrive kunstneriske og kulturelle uttrykk fra områder der språket snakkes, og gi uttrykk for egne opplevelser

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i fremmedspråk på nivå I når de forstår og bruker språket muntlig og skriftlig i dagligdags kommunikasjon om kjente og personlige emner, med og uten hjelpemidler. De viser og utvikler også kompetanse når de får anledning til å beskrive og reflektere over språket og over samfunnet og kulturen der språket snakkes, hvis nødvendig også på norsk.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å ta i bruk varierte strategier og læringsressurser for å utvikle elevenes leseferdigheter og muntlige og skriftlige ferdigheter. Elevene skal få oppleve at det å prøve seg fram alene og sammen med andre er en del av det å lære et språk. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i fremmedspråk. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i å forstå og gjøre seg forstått på fremmedspråket, muntlig og skriftlig.

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i fremmedspråk ved avslutningen av opplæringen på nivå I. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i fremmedspråk nivå I basert på elevens kommunikative og interkulturelle kompetanse, der muntlig og skriftlig formidlingsevne tillegges like stor vekt.

Kompetansemål og vurdering nivå II

Kompetansemål etter nivå II

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lytte til og forstå tydelig tale om personlige og faglig relevante emner og aktuelle saker
- samtale i en rekke dagligdagse situasjoner om kjente og faglig relevante emner
- muntlig forklare faglig relevante emner, skildre opplevelser, hendelser og planer, og begrunne meninger, også spontant
- lese og forstå ulike typer tekster, også autentiske, om personlige og faglig relevante emner og aktuelle saker
- skrive ulike teksttyper om personlige og faglig relevante emner, og uttrykke og begrunne egne meninger, med og uten hjelpemidler
- bruke grunnleggende språklige strukturer, regler for uttale og rettskriving og språkets offisielle alfabet eller tegn for å kommunisere på en situasjonstilpasset måte
- bruke relevante lærings- og kommunikasjonsstrategier, digitale ressurser og erfaringer fra tidligere språklæring i læringsprosessen
- utforske og gjøre rede for mangfold, samfunnsforhold og historiske hendelser i områder der språket snakkes, og se sammenhenger med egen bakgrunn
- utforske og presentere kunstneriske og kulturelle uttrykk fra områder der språket snakkes, og gjøre rede for egne opplevelser

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i fremmedspråk på nivå II når de forstår og bruker språket muntlig og skriftlig i dagligdagse situasjoner og i kommunikasjon om faglig relevante emner, med og uten hjelpemidler. De viser og utvikler også kompetanse når de får anledning til å beskrive og reflektere over språket, samfunnet og kulturen der språket snakkes.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å ta i bruk varierte strategier og læringsressurser. Læreren skal legge til rette for at elevene kan utvikle leseferdigheter og muntlige og skriftlige ferdigheter gjennom å være kreative og prøve seg fram, alene og sammen med andre. Elevene skal få oppleve at det å prøve seg fram er en del av det å lære et språk. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i fremmedspråk. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og reflektere over egen faglig utvikling. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i å forstå og gjøre seg forstått på fremmedspråket i kjente og ukjente kommunikasjonssituasjoner, muntlig og skriftlig.

Standpunktvurdering

Standpunkt karakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i fremmedspråk ved avslutningen av opplæringen på nivå II. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i fremmedspråk nivå II basert på elevens kommunikative og interkulturelle kompetanse, der muntlig og skriftlig formidlingsevne tillegges like stor vekt.

Vurderingsordning

Standpunktvurdering

Etter 10. trinn: Eleven skal ha én standpunktkarakter.

Eksamen for elever

Etter 10. trinn: Eleven kan trekkes ut til muntlig eksamen med forberedelsesdel. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

6.8 Læreplan i samfunnsfag

Om faget

Fagrelevans og sentrale verdier

Samfunnsfag er eit sentralt fag for at elevane skal bli deltakande, engasjerte og kritisk tenkjande medborgarar. Faget skal bidra til at elevane ser samanhengar mellom individuelle val, samfunnsstrukturar og tolegrensene i naturen. I samfunnsfag skal elevane få høve til å utforske sin eigen identitet, lokalsamfunnet dei lever i, og nasjonale og globale problemstillingar. Gjennom arbeidet med faget skal elevane forstå korleis geografiske, historiske og notidige forhold legg føresetnader for korleis menneske dekkjer behova sine, og for korleis makt og ressursar blir fordelte. Elevane skal bli bevisste på korleis vi er historieskapte, men òg historieskapande. Faget skal bidra til identitetsutviklinga til den enkelte og forståing av dei forskjellige fellesskapa vi menneske inngår i. Det inneber òg å inkludere majoritets- og minoritetsperspektiv, og særleg samisk kultur og samfunnsliv. Slik bidreg samfunnsfaget til å styrkje elevane si forståing av seg sjølve, av samfunnet dei lever i, og av korleis dei kan påverke sitt eige liv og framtida.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget i opplæringa. Samfunnsfaget skal bidra til engasjement, kritisk tenking, skaparglede og utforskartrøng og byggje opp under haldningar og verdier som toleranse, likeverd og respekt. Gjennom samfunnsfaglege tenkjemåtar og metodar skal elevane utvikle eit aktivt medborgarskap bygd på medvit om demokrati, miljø, menneskerettar, likestilling og verdien av mangfald.

I EnSpire-skolen vil samfunnsfag vere eit sentralt fag i forhold til entreprenørskap, kor elevane utviklar entreprenørielle ferdigheiter gjennom danning og utvikling av elevanes handlingskompetanse, samfunnskompetanse og personlege ressursar. Handlingskompetanse handlar om å lære planlegging, strukturering, samarbeid, kommunikasjon og kunne handtere økonomiske ressursar. Samfunnskompetanse inneberer kunnskap om forskjellige kulturar, globalisering, samfunnets oppbygging og funksjon, sosiale forhold, nettverksbygging og utvikling av evne til å meistre seg sjølv i en kompleks verden. Utvikling av personlege ressursar handlar om sjølvtilit, trening av uthalde og sjølvstende, ta initiativ og ansvar.

Kjerneelement

Undring og utforsking

Elevane skal kunne undre seg over, reflektere omkring og vurdere korleis kunnskap om samfunn før og no blir til. Elevane skal få vere nysgjerrige og aktivt kunnskapssøkjande og -skapande åleine og saman med andre både i og utanfor klasserommet. I tillegg skal elevane kunne innhente og bruke informasjon frå ulike typar historiske, geografiske og samfunnskunnskaplege kjelder for å kaste lys over forhold i ulike samfunn, til ulike tider, og i sitt eige liv. Dei skal òg kunne vurdere kritisk om kjeldene er pålitelege og relevante.

Samfunnskritisk tenking og samanhengar

Elevane skal forstå samanhengar mellom geografiske, historiske og notidige forhold og korleis desse forholda kvar for seg og saman har påverka og påverkar menneske og samfunn. Elevane skal få innsikt i den gjensidige påverknaden mellom natur og samfunn. Dei skal sjå korleis utviklinga i fortida var prega av både brot og kontinuitet og kva som bidrog til endringar, samt utvikle historisk empati. Elevane skal analysere korleis makt og maktrelasjonar har verka og verkar inn på ulike forhold i samfunnet. Dei skal vurdere

kunnskap, hendingar og fenomen frå ulike perspektiv og reflektere over kvifor menneska har gjort og gjer ulike val.

Demokratiforståing og deltaking

Elevane skal forstå korleis geografiske, historiske og notidige forhold har lagt og legg føresetnader for høvet menneska har hatt og har til å samarbeide, organisere seg og ta avgjerder i ulike samfunn. Elevane skal få innsikt i forskjellar mellom land når det gjeld styresett og ivaretaking av menneskerettar og minoritetar, og dei skal sjå korleis forskjellar har hatt og har innverknad på folks liv og høve til å medverke. Dei skal forstå kvifor konflikhtar har oppstått og oppstår, og korleis dei har blitt og blir handterte. Elevane skal få erfaring med demokrati i praksis for å kunne påverke og medverke til samfunnsutforming. Innhaldet i dette kjerneelementet skal sjåast i lys av ulike perspektiv, frå det lokale til det globale, og i urfolks- og minoritetsperspektiv, med vekt på fortid, notid og framtid.

Berekraftige samfunn

Elevane skal forstå korleis geografiske, historiske og notidige forhold har lagt og legg føresetnader for korleis menneska har dekt og dekkjer behova sine, og for korleis dei har fordelt og fordeler ressursar i ulike samfunn. Det inneber å sjå at geografisk mangfald og variasjon dannar rammer for livsgrunnlag og levekår. Elevane skal få innsikt i dei økonomiske, miljømessige og sosiale dimensjonane ved berekraftig utvikling, og samanhengen mellom desse. Dei skal forstå korleis endringar i fortida har påverka dei tre dimensjonane og dermed kor berekraftige ulike samfunn er. Elevane skal sjå at ressursbruken til menneska har hatt og har konsekvensar, og kunne vurdere handlingsalternativ for berekraftig utvikling på individuelt, nasjonalt og globalt nivå. Berekraftig utvikling i samfunnsfag skal sjåast i lys av ulike perspektiv, frå det lokale til det globale, og i urfolks- og minoritetsperspektiv, med vekt på fortid, notid og framtid.

Med bruk av entreprenørielle arbeidsformer vil elevane i EnSpireskolen ta utgangspunkt i lokalsamfunnet og landsdelens geografiske, historiske og notids forhold for å få forståing om kva berekraft i samfunnet er og korleis det vert danna. Med utgangspunkt i “det nære”, vil komplekse forhold bli forstått betre.

Identitetsutvikling og fellesskap

Elevane skal få innsikt i korleis menneske utviklar identitet og tilhøyrse, og korleis dei samhandlar med andre. Dei skal forstå kvifor menneske søker saman i samfunn, og korleis identitetsutvikling og fellesskap blir påverka av geografiske, historiske og notidige forhold. Det inneber ulike perspektiv på kva eit godt liv kan vere, og at elevane utviklar både historiemedvit og handlingskompetanse ved å forstå seg sjølve med ei fortid, notid og framtid.

Tverrfaglege tema

Folkehelse og livsmeistring

I samfunnsfaget handlar det tverrfaglege temaet folkehelse og livsmeistring om at elevane skal bli bevisste på sin eigen identitet og si eiga identitetsutvikling og forstå individet som ein del av ulike fellesskap. Innsikt i korleis relasjonar og tilhøyrse blir påverka av samhandling med andre, òg digitalt, er ein del av kompetansen i faget. Faget skal bidra til at elevane kan gjere gode livsval og handtere utfordringar knytte til seksualitet, personleg økonomi, rus, utanforskap og digital samhandling. Faget skal òg bidra til å skape forståing, respekt og toleranse for mangfald og andre sine verdiar og livsval, og gi perspektiv på kva eit godt liv

kan vere. Gjennom faget skal elevane kunne identifisere område der menneskeverdet blir utfordra, til dømes i samband med menneskehandel og slaveri i vår tid, og peike på tiltak for å verne om dei grunnleggjande behova menneske har.

Demokrati og medborgarskap

I samfunnsfag handlar det tverrfaglege temaet demokrati og medborgarskap om at elevane utviklar kunnskapar og ferdigheiter for å kunne skape og delta i demokratiske prosessar. Faget skal bidra til at elevane utviklar kunnskap om og innsikt i demokratiske verdiar og prinsipp. Gjennom arbeid med samfunnsfag skal elevane tenkje kritisk, ta ulike perspektiv, handtere meiningsbryting og vise aktivt medborgarskap. Samfunnsfag skal bidra til at elevane kan delta i og vidareutvikle demokratiet og førebyggje ekstreme haldningar, ekstreme handlingar og terrorisme. Kunnskap om terrorhandlinga i Noreg 22. juli 2011 skal inngå i opplæringa om dette.

Berekraftig utvikling

I samfunnsfag handlar det tverrfaglege temaet berekraftig utvikling om at elevane forstår samanhengen mellom dei sosiale, økonomiske og miljømessige forholda ved berekraft. Kunnskap om samanhengar mellom natur og samfunn, om korleis menneska påverkar klima og miljø, og om korleis levekår, levesett og demografi heng saman, bidreg til denne forståinga. I samfunnsfag skal elevane reflektere over og drøfte dilemma og spenningsforhold knytte til dei ulike dimensjonane ved berekraftig utvikling og sjå at handlingar på både individ- og samfunnsnivå har betydning.

Grunnleggjande ferdigheiter

Munnlege ferdigheiter

Munnlege ferdigheiter i samfunnsfag inneber å kunne lytte til, tolke, formulere og fremje meiningar, gi respons og diskutere med andre. Å få tak i andre sine meiningar og stille oppklarande og utdjupande spørsmål inngår òg. Utviklinga av dei munnlege ferdigheitene går frå å uttrykkje eigne meiningar, ta ordet etter tur og lytte og gi respons til andre, til å ta ulike perspektiv og grunngi argumentasjon i større årsakssamanhengar. Utviklinga inneber vidare i aukande grad å fortelje om samanhengar, drøfte faglege spørsmål og handtere meir kompleks informasjon og å forstå korleis ulike uttrykksmåtar påverkar budskap og mottakar.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i samfunnsfag inneber å planleggje, utforme og arbeide med tekstar som er tilpassa formålet med skrivinga. Det inneber òg å dele, formidle og presentere kunnskap og informasjon skriftleg og å bruke samfunnsfaglege omgrep, byggje opp argumentasjon og utforske og problematisere samfunnsfaglege tema. Vidare inneber det å kunne dokumentere og presentere resultat av samfunnsfaglege undersøkingar skriftleg. Utviklinga av skriveferdigheiter i faget går frå å formulere enkle faktasetningar og spørsmål og vise til kjelder, til å skrive fagtekstar, drøfte problemstillingar og vise til meir komplekse kjelder.

Å kunne lese

Å kunne lese i samfunnsfag inneber å utforske, tolke og reflektere kritisk over ulike historiske, geografiske og samfunnskunnskaplege kjelder. Vidare inneber det å finne

informasjon og bevisst velje og velje bort ulike kjelder. Å lese inneberer å reflektere over korleis ståstad og perspektiv påverkar ulike kjelder, kjenne att argumentasjon og å skilje mellom meiningar, fakta og påstandar. Utviklinga av leseferdigheiter i faget går frå å bruke få og tilrettelagde kjelder til sjølv å finne og samanlikne informasjon i eit større mangfald av kjelder med større kompleksitet.

Å kunne rekne

Å kunne rekne i samfunnsfag inneber å kunne innhente, arbeide med, analysere og vurdere talmateriale og store data i lys av kontekst og for å ta stilling til samfunnsspørsmål. Vidare inneber det å bruke tidslinjer og målestokk til å utforske og presentere historiske og geografiske forhold og sjå samanhengar. Å kunne arbeide med problemstillingar knytte til økonomi og forbruk, og samanhengen mellom disse, inngår òg. Utviklinga av rekneferdigheiter i faget går frå å tolke konkrete og enkle tabellar og grafiske framstillingar til å kombinere og analysere større datamengder og sjå endringar over tid.

Digitale ferdigheiter

Samfunnsfag har eit særleg ansvar for at elevane utviklar digitalt medborgarskap. Digitale ferdigheiter i samfunnsfag inneber å kunne bruke digitale verktøy til å finne, behandle og navigere i digitale kjelder, utøve digital kjeldekritikk og velje ut relevant informasjon. Det handlar òg om å kunne kommunisere, samarbeide og skape digitale produkt og om å følge reglar og normer for nettbasert kommunikasjon, personvern og opphavsrett. Ferdigheita inneber òg å vareta informasjons- og datasikkerheit. Utviklinga av digitale ferdigheiter går frå å utforske og bruke digitale ressursar, til å søkje og velje informasjon sjølvstendig og til å vise god digital dømmekraft når ein vel informasjon, bruker digitale ressursar og kommuniserer digitalt.

Grunnleggjande kompetanse

Entreprenørielle ferdigheiter i samfunnsfag handlar om å finne ut kva slags muligheiter som ligg i lokalsamfunnet for aktivitet og næringsliv, kva som styrer utviklinga og kva dei sjølv kan bidra med. Dette vert ført vidare til utforskande arbeid med lokale, nasjonale og internasjonale spørsmål. Utvikling av entreprenørielle ferdigheiter går frå å ta kontakt med kjente i nærmiljøet og stille enkle spørsmål til å drøfte, vurdere og finne løysingar på utfordringar som fins lokalt, nasjonalt eller globalt.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 2. trinn

Kompetansemål etter 2. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- finne spørsmål, utforske, lage undersøkingar, diskutere, reflektere og presentere samfunnsfaglege spørsmål
- samtale om korleis ulike kjelder, inkludert kart, kan gi informasjon om samfunnsfaglege spørsmål
- utforske og beskrive kulturminne og kultur- og naturlandskapet i nærmiljøet
- utforske og presentere korleis menneska levde for éin til to menneskealdrar sidan
- reflektere over kvifor menneske har ulike meiningar og tek ulike val
- samtale om vennskap og tilhøyrslø og kva som påverkar relasjonar

- beskrive og gi døme på mangfald i Noreg, med vekt på ulike familieformer og folkegrupper, inkludert det samiske urfolket
- utforske og gi døme på korleis menneska påverkar klimaet og miljøet, og dokumentere korleis påverknadene kjem til syne i nærmiljøet
- presentere og gi døme på rettar barn har i Noreg og verda, og kva barn kan gjere ved brot på desse rettane
- utforske og gi døme på korleis barn kan påverke avgjerder og samarbeide om demokratiske prosessar
- samtale om moglegheiter og utfordringar ved digital samhandling
- samtale om kjensler, kropp, kjønn og seksualitet og korleis egne og andre sine grenser kan uttrykkjast og respekterast
- utforske og gi døme på korleis menneske i ulike delar av verda påverkar livet til kvarandre

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevane viser og utviklar kompetanse i samfunnsfag på 1. og 2. trinn når dei utforskar og undrar seg over samfunnsfaglege tema og reflekterer over korleis desse tema kan henge saman. Elevane viser kompetanse når dei kjem med spørsmål og deler sine undringar. Dei viser og utviklar kompetanse når dei søkjer etter å få vite meir og erfarer at kunnskap kan innhentast på ulike måtar. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei erfarer og ser seg sjølve og andre som del av eit mangfaldig fellesskap, og når dei erfarer kva det vil seie å vere med på å delta og påverke. Elevane bruker digitale verktøy til å vise og utvikle kompetanse i faget og ei begynnande digital dømmekraft ved å sjå nokre av moglegheitene og utfordringane ved digital samhandling.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst i samfunnsfag gjennom at elevane får utforske, samtale og undre seg. *Nysgjerrigpermetoden skal presenterast og i fellesskap brukast som eit verktøy i tilknytning til utforsking.* Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i faget. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i samfunnsfag gjennom nysgjerrigheit og kunnskapssøking.

Læraren i EnSpire-skolen skal sørge for at kjerneelementa undring og utforsking har ein sentral plass og er gjennomgåande i alle fag. EnSpire-skolen vil gjennom entreprenørielle arbeidsformer leggje vekt på elevanes eigen deltaking i skolekvardagen og heime.

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- bruke nysgjerrigpermetoden i samhandling med andre
- utforske og presentere samfunnsfaglege spørsmål, søkje etter informasjon i ulike kjelder og vurdere kor nyttig informasjonen er til å belyse spørsmåla
- utforske *lokale* kulturminne og korleis menneska levde i den tida kulturminna er frå, og samanlikne med korleis vi lever i dag

- beskrive kultur- og naturlandskap i Noreg og samtale om korleis historiske og geografiske kjelder, inkludert kart, kan gi informasjon om landskap
- samtale om kvifor det oppstår konflikter i skule- og nærmiljøet, lytte til andre si meining og samarbeide med andre om å finne konstruktive løysingar
- presentere menneskerettar og rettarnar barn har, og reflektere over kvifor desse rettane finst
- presentere årsaker til at samane har urfolksstatus i Noreg, og beskrive forskjellige former for samisk kultur- og samfunnsliv før og no
- utforske og gi døme på nokre sider ved berekraftig utvikling
- reflektere over samanhengen mellom personleg økonomi og forbruk hos den enkelte
- samtale om identitet, mangfald og fellesskap og reflektere over korleis det kan opplevast ikkje å vere ein del av fellesskapet
- samtale om reglar og normer for personvern, deling og beskyttelse av informasjon og om kva det vil seie å bruke dømmekraft i digital samhandling
- samtale om grenser knytte til kropp, kva vald og seksuelle overgrep er, og kvar ein kan få hjelp dersom ein blir utsett for vald og seksuelle overgrep
- reflektere over kven som har makt, og kva eit demokrati er, og utvikle forslag til korleis ein kan vere med på å påverke avgjerder
- samtale om og nokre viktige offentlege institusjonar og verksemdar i Noreg og reflektere over kva dei betyr i livet til menneska
- *presentere eige arbeid for andre*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevane viser og utviklar kompetanse i samfunnsfag på 3. og 4. trinn når dei aleine og saman med andre utforskar og undrar seg over samfunnsfaglege tema og samanhengar mellom desse. Elevane viser og utviklar kompetanse når dei presenterer og samtalar om samfunnsfaglege spørsmål og reflekterer over kva slags informasjon og kunnskap ulike kjelder kan gi om spørsmåla. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei tek ulike perspektiv og ser korleis dei sjølve og andre kan bli påverka av og påverke kvarandre, samfunnet og naturen. Elevane viser kompetanse når dei bidrar aktivt med formidling i skolemiljøet. Vidare viser og utviklar dei kompetanse når dei samhandlar digitalt og bruker nokre reglar og normer for personvern og digital samhandling.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom at elevane får søkje kunnskap på ulike måtar, ta ulike perspektiv og reflektere over korleis kunnskap blir til. Læraren skal legge til rette for at nysgjerrigpermetoden skal brukast som eit verktøy i tilknyting til utforsking. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i samfunnsfag. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i samfunnsfag gjennom nysgjerrigheit, kunnskapssøking og arbeid med samanhengar i faget.

Læraren i EnSpire-skolen skal sørge for at kjerneelementa undring og utforsking har ein sentral plass og er gjennomgåande i alle fag. EnSpire-skolen vil gjennom entreprenørielle arbeidsformer legge vekt på elevanes eigen deltaking både i skulekvardagen og i nærmiljøet.

Kompetansemål og vurdering 7.trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- *bruke nysgjerrigpermetoden på eigne problemstillingar*
- gjennomføre ei samfunnsfagleg undersøking og presentere resultata ved hjelp av eigna digitale verktøy
- presentere ei aktuell nyheitssak og reflektere over forskjellar mellom fakta, meiningar og kommersiell budskap i mediebiletet
- samanlikne korleis ulike kjelder kan gi ulik informasjon om same tema, og reflektere over korleis kjelder kan brukast til å påverke og fremje bestemte syn
- utforske korleis menneske i fortida livnærte seg, og samtale om korleis sentrale endringar i livsgrunnlag og teknologi har påverka og påverkar demografi, levekår og busetjingsmønster
- beskrive geografiske hovudtrekk i ulike delar av verda og reflektere over korleis desse hovudtrekka påverkar menneska som bur der
- reflektere over kvifor konflikhtar oppstår, og drøfte korleis den enkelte og samfunn kan handtere konflikhtar
- utforske ulike sider ved mangfald i Noreg og reflektere over menneska sine behov for å vere seg sjølve og for å høyre til i fellesskap
- drøfte kva likeverd og likestilling har å seie for eit demokrati, og utvikle forslag til korleis ein kan motarbeide fordommar, rasisme og diskriminering
- samtale om menneske- og likeverd og samanlikne korleis menneskerettane er blitt og blir varetekne i ulike land
- utforske hovudtrekk ved historia til samane og dei nasjonale minoritetane i Noreg og presentere rettar samane og dei nasjonale minoritetane i Noreg har i dag
- reflektere over korleis kommersiell påverknad kan verke inn på forbruk, personleg økonomi og sjølvbiletet
- utforske og presentere ei global utfordring ved berekraftig utvikling og kva for konsekvensar ho kan ha, og utvikle forslag til korleis ein kan vere med på å motverke utfordringa og korleis samarbeid mellom land kan bidra
- reflektere over korleis ein sjølv og andre deltek i digital samhandling, og drøfte kva det vil seie å bruke dømmekraft sett i lys av reglar, normer og grenser
- reflektere over variasjonar i identitetar, seksuell orientering og kjønnsuttrykk, og eigne og andre sine grenser knytte til kjensler, kropp, kjønn og seksualitet og drøfte kva ein kan gjere om grenser blir brotne
- beskrive sentrale hendingar som har ført fram til det demokratiet vi har i Noreg i dag og samanlikne korleis enkeltmenneske har høve til å påverke i ulike styresett
- gi døme på kva lover, reglar og normer er og kva slags funksjon dei har i samfunn, og reflektere over konsekvensar av å bryte dei
- reflektere over korleis møte mellom menneske har bidrege til å endre korleis menneske har tenkt og ulike samfunn har vore organiserte
- drøfte kva dei kan bidra med for å skape lyst til å bo i lokalsamfunnet
- finne fram til lokale stadnamn og utforske og presentere deira opphav
- planleggje ei reise til fleire land i ulike verdsdelar og formidle dette til andre.
- *utforske og samanlikne ulike lands kulturar, religion og språk*
- *reflektere over aktuelle globale utfordringar og drøfte korleis ein forsøker å løyse desse*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevane viser og utviklar kompetanse i samfunnsfag på 5., 6. og 7. trinn når dei utforskar og viser forståing av samanhengar mellom historie, geografi og samfunnskunnskap. Elevane viser og utviklar kompetanse når dei undersøker og presenterer samfunnsfaglege spørsmål, reflekterer over moglege svar på spørsmål om fortid, notid og framtid og vurderer korleis ulike kjelder kan gi ulik informasjon. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei reflekterer over seg sjølve og andre som ein del av ulike fellesskap og korleis dei kan vere med på å påverke samfunnet. *Elevane viser kompetanse når dei bidrar aktivt med formidling i lokalmiljøet.* Vidare viser og utviklar dei kompetanse når dei bruker digitale verktøy og digital dømmekraft i arbeid med faget.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom munnlege, skriftlege, praktiske og digitale måtar å arbeide med faget på. *Nysgjerrigpermetoden skal brukast som eit verktøy i tilknytning til utforsking.* Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i samfunnsfag. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i samfunnsfag.

Læraren i EnSpire-skolen skal sørge for at kjerneelementa undring og utforsking har ein sentral plass og er gjennomgåande i alle fag. EnSpire-skolen vil gjennom entreprenørielle arbeidsformer leggje vekt på elevanes eigen deltaking både i skolekvardagen og i nærmiljøet. Tilbakemelding frå nærmiljøet vil vere en viktig kjelde til vurdering av eige arbeid både for elev og lærar.

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- formulere eigne samfunnsfaglege problemstillingar, utforske desse, finne ei løysing og presentere og drøfte ho med andre
- bruke samfunnsfaglege metodar og digitale ressursar i eigne undersøkingar, presentere funn ved bruk av digitale verktøy og drøfte kor gyldige og relevante funna er
- vurdere på kva måtar ulike kjelder gir informasjon om eit samfunnsfagleg tema, og reflektere over korleis algoritmar, einsretta kjelder eller mangel på kjelder kan prege forståinga vår
- drøfte korleis framstillingar av fortida, hendingar og grupper har påverka og påverkar haldningane og handlingane til folk
- utforske korleis teknologi har vore og framleis er ein endringsfaktor, og drøfte innverknaden teknologien har hatt og har på enkeltmenneske, samfunn og natur
- reflektere over korleis menneske har kjempa og kjempar for endringar i samfunnet og samstundes har vore og er påverka av geografiske forhold og historisk kontekst
- samanlikne korleis politiske, geografiske og historiske forhold påverkar levekår, busetjingsmønster og demografi i forskjellige delar av verda i dag
- gjere greie for årsaker til og konsekvensar av sentrale historiske og notidige konflikhtar og reflektere over om endringar av nokre føresetnader kunne ha hindra konfliktane

- gjere greie for årsaker til og konsekvensar av terrorhandlingar og folkemord, som holocaust, og reflektere over korleis ekstreme haldningar og ekstreme handlingar kan førebyggjast
- utforske og beskrive korleis menneske- og urfolksrettar og andre internasjonale avtalar og samarbeid har betydning for nasjonal politikk, livet til menneske, likestilling og likeverd
- gjere greie for fornorsking av samane og dei nasjonale minoritetane og uretten dei har vore utsette for, og reflektere over kva konsekvensar det har hatt og har på individ- og samfunnsnivå
- beskrive ulike dimensjonar ved berekraftig utvikling og korleis dei påverkar kvarandre, og presentere tiltak for meir berekraftige samfunn
- vurdere korleis arbeid, inntekt og forbruk kan påverke personleg økonomi, levestandard og livskvalitet
- reflektere over likskapar og ulikskapar i identitetar, levesett og kulturuttrykk og drøfte moglegheiter og utfordringar ved mangfald
- utforske og reflektere over eigne digitale spor og høvet til å få sletta spora og å verne om retten ein sjølv og andre har til privatliv, personvern og opphavsrett
- reflektere over korleis identitet, sjølvbilete og eigne grenser blir utvikla og utfordra i ulike fellesskap, og presentere forslag til korleis ein kan handtere påverknad og uønskte hendingar
- reflektere over kva for aktørar som har makt i samfunnet i dag, og korleis desse grunngir standpunkta sine
- utforske ulike plattformer for digital samhandling og reflektere over korleis digital deltaking og samhandling påverkar forma på og innhaldet i samfunnsdebatten
- beskrive sentrale lover, reglar og normer og drøfte kva konsekvensar brot på desse kan ha for den enkelte og for samfunnet på kort og lang sikt
- beskrive trekk ved det politiske systemet og velferdssamfunnet i Noreg i dag og reflektere over sentrale utfordringar
- *undersøke og gjere greie for den lokale geologien*
- *utforske og presentere personar og hendingar frå lokalhistoria*
- *beskrive og samanlikne ulike kulturar*
- *beskrive moglegheiter og problemstillingar ved globalisering*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevane viser og utviklar kompetanse i samfunnsfag på 8., 9. og 10. trinn når dei utforskar og forklarar samanhengar mellom historiske, geografiske og samfunnskunnskaplege aspekt ved faget i saman med andre og på eigen hand. Elevane viser og utviklar kompetanse når dei bruker samfunnsfaglege metodar til å undersøkje og vurdere moglege svar på problemstillingar som handlar om fortid, notid og framtid, også ved bruk av lokalmiljøet. Elevane viser og utviklar òg kompetanse når dei reflekterer over seg sjølve og andre som ein del av samfunnet, og korleis dei kan påverke sitt eige og andre sine liv i dag og i framtida. Elevane viser kompetanse når dei bidrar aktivt i lokalmiljøet. Vidare viser og utviklar dei kompetanse når dei samhandlar digitalt, kjenner til og bruker reglar for personvern og opphavsrett, og viser digital dømmekraft.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom munnlege, skriftlege, praktiske og digitale måtar å arbeide med samfunnsfag på. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i samfunnsfag. Elevane skal få høve til å prøve seg

fram og utanfor skolen, i lokalsamfunnet. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og reflektere over si eiga faglege utvikling. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i samfunnsfag.

Læraren i EnSpireskolen skal sørge for at kjerneelementa undring og utforsking har ein sentral plass og er gjennomgåande i alle fag. EnSpireskolen vil gjennom entreprenørielle arbeidsformer leggje vekt på elevanes eigen deltaking både i skolekvardagen og i nærmiljøet. Tilbakemelding frå nærmiljøet vil vere ein viktig kjelde til vurdering av eige arbeid både for elev og lærar.

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal vere uttrykk for den samla kompetansen eleven har i samfunnsfag ved avslutninga av opplæringa etter 10. trinn. Læraren skal planleggje og leggje til rette for at elevane får vist kompetansen sin på varierte måtar som inkluderer forståing, *evne til problemløysing*, refleksjon og kritisk tenking, i ulike samanhengar. Læraren skal setje karakter i samfunnsfag basert på kompetansen eleven har vist når eleven har brukt kunnskapar og ferdigheiter i kombinasjon.

Vurderingsordning

Standpunktvurdering

10. trinn: Elevane skal ha éin standpunktkarakter.

Eksamen for elevar

10. trinn: Eleven kan trekkjast ut til munnleg eksamen med førebuingssdel. Munnleg eksamen blir utarbeidd og sensurert lokalt.

6.9 Læreplan i kunst og håndverk

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Kunst og håndverk er et sentralt fag for praktiske ferdigheter, kreativitet og refleksjon over visuell og materiell kultur. Gjennom å delta i estetiske prosesser skal elevene få erfaring med å forestille seg det som ennå ikke er, og et grunnlag for å medvirke i kultur- og samfunnsutvikling. Faget skal forberede elevene på et hverdags- og arbeidsliv som stiller krav om innovasjon, praktiske ferdigheter og evne til å gjøre estetiske og etiske valg. Samarbeid med lokalt kultur- og næringsliv skal bidra til å knytte elevenes skapende arbeid til aktuelle problemstillinger.

I EnSpire skolen har kunst og håndverk en sentral plass fordi fagets egenart fremmer entreprenørskap ved å utvikle elevenes kreativitetskompetanse gjennom å skape, tenke "utenfor boksen", eksperimentere, problemløse, vurdere og reflektere. Dette vil gi elevene kunnskap til å være med å skape innhold i morgensdagens samfunn som f.eks. redskaper, klær, boliger, kunst, o.l. Kunst og håndverk er et fag som står sentralt i entreprenørielt arbeid, både i forhold til tverrfaglig arbeid, planlegging, produksjon og presentasjon.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Skaperglede, utforskertrang og ansvarlig medvirkning er grunnleggende verdier for samfunnet og individet. Kunst- og kulturuttrykk løfter fram nye perspektiver og har betydning for den enkeltes personlige utvikling. Elevene skal få erfaring med et variert spekter av norsk, samisk og internasjonal kunst, design og håndverk. Felles referanserammer og toleranse for kulturelt mangfold skapes gjennom refleksjon over hvordan identitet kommer til uttrykk i bilder, kunst, arkitektur og gjenstander. Kunnskap om og erfaring med kunst- og håndverkstradisjoner og immateriell kultur gir grunnlag for å forvalte og videreutvikle kulturarv og ta vare på sine omgivelser.

Kjerneelementer

Håndverksferdigheter

Kjerneelementet håndverksferdigheter innebærer at elevene skal utvikle håndlag, praktiske ferdigheter og utholdenhet ved å bruke ulike redskaper og materialer. Elevene skal utvikle forståelse for materialers egenskaper, funksjonalitet og uttrykk gjennom eget skapende arbeid. De skal bruke harde, plastiske og myke materialer og digitale verktøy på en etisk, miljøbevisst og trygg måte gjennom hele skoleløpet.

Kunst- og designprosesser

Kjerneelementet kunst- og designprosesser innebærer at elevene skal utvikle nysgjerrighet, kreativitet, mot, skaperglede, utholdenhet og evne til å løse problemer. Kjerneelementet vektlegger både åpne og utforskende prosesser, og stegvise prosesser med utvikling og innovasjon som mål.

Visuell kommunikasjon

Kjerneelementet visuell kommunikasjon innebærer at elevene skal kunne lese, forstå og bruke det visuelle språket. Utvikling av tegneferdigheter er her helt grunnleggende for å kunne kommunisere ideer, erfaringer, budskap og sammenhenger. Elevene skal bruke visuelle

virkemidler bevisst og eksperimenterende i todimensjonale, tredimensjonale og digitale uttrykk.

Kulturforståelse

Kjerneelementet kulturforståelse innebærer at elevene skal utforske samtidens visuelle kultur og kulturarv fra ulike verdensdeler som kilde til opplevelser og inspirasjon til egen skapende praksis. Elevene skal møte eksempler på og reflektere over hvordan kunst, håndverk og design speiler og er med på å forme kultur, samfunnsutvikling og folks identitet. Kunnskap om visuell og materiell kultur gir grunnlag for å ta bevisste valg som forbruker og medborger og i eget skapende arbeid.

Tverrfaglige temaer

Folkehelse og livsmestring

I kunst og håndverk handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om at elevene utvikler evne til skapende tankeprosesser og praktisk problemløsning. Elevene opparbeider praktiske ferdigheter og evne til å stille spørsmål, møte utfordringer i hverdagen og se muligheter i ukjente situasjoner. Elevene får verktøy til å utforske meninger, ideer og følelser og til å uttrykke seg gjennom ulike formater og arenaer. Arbeid med visuell og materiell kultur bidrar til å styrke elevenes selvbilde og identitetsutvikling, gir forståelse av mangfold og skaper mening i tilværelsen.

Demokrati og medborgerskap

I kunst og håndverk handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap om at elevene utfordres til å reflektere kritisk over kunst, design og materiell og immateriell kultur og til å gi uttrykk for egne opplevelser, tanker og meninger. Gjennom møter med kunst og kultur og arbeid med visuelle ytringer kan elevene utvikle evne til å tolke, medvirke i og endre samfunnet de lever i.

Bærekraftig utvikling

I kunst og håndverk handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene gjennom praktisk skapende arbeid utvikler evne til å se forbedringer i produkter og til å utforske mer bærekraftige levesett for fremtiden. Kritisk undersøkelse av forbrukskultur og erfaring med bruk og gjenbruk av materialer kan gi elevene grunnlag for å gjøre etiske valg. I arbeid med teknologi, materialer og produktutvikling kan elevene øke sin bevissthet om hvilken innvirkning naturen har på mennesker, og hvordan menneskets levesett påvirker naturen og klimaet.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i kunst og håndverk er å kunne sette ord på og reflektere over estetiske opplevelser og skapende prosesser. Det innebærer å bruke fagbegreper i dialog, samtaler og muntlige presentasjoner. Utviklingen av muntlige ferdigheter i kunst og håndverk går fra å kunne fortelle om egne observasjoner og opplevelser til å kunne beskrive visuelle virkemidler, håndverk og kunst- og kulturhistoriske referanser.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i kunst og håndverk er å kommunisere visuelt gjennom tegn og symboler. Det innebærer også å kunne skrive tekster for å synliggjøre ideer, valg og meninger under det praktiske arbeidet. Videre omfatter det å kunne kombinere tekst og bilder i arbeid med layout og andre visuelle uttrykk. Utviklingen av å kunne skrive i kunst og håndverk går fra å kunne sette sammen tekst, tegn og symboler til å kunne øke lesbarhet, tilpasse tekst til formålet og gjøre kreative sammenstillinger av visuelle virkemidler.

Å kunne lese

Å kunne lese i kunst og håndverk er å tolke, forstå og vurdere visuelle og materielle omgivelser. Å kunne lese tekniske tegninger og anvisninger er sentralt i praktisk problemløsning og for å kunne vurdere form, funksjonalitet og holdbarhet. Utviklingen av å kunne lese i kunst og håndverk går fra å gjenkjenne og avkode til å reflektere kritisk over visuelle virkemidler og kulturelle referanser.

Å kunne regne

Å kunne regne i kunst og håndverk er å bruke matematiske framgangsmåter i praktisk skapende arbeid. Det innebærer å ta nøyaktige mål, å beregne målestokk, volum og proporsjoner og å utforske konstruksjon av mønster, form og rom. Utviklingen av å kunne regne i kunst og håndverk går fra å kunne følge en angitt framgangsmåte til å kunne bruke matematiske framgangsmåter som verktøy i egen problemløsning.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter i kunst og håndverk innebærer å kunne bruke digitale verktøy og medier til inspirasjon, utprøving, dokumentasjon og presentasjon. Det innebærer også å bruke digitale verktøy og programmering i kreative og skapende prosesser. Kjennskap til regler om opphavsrett og personvern når man bruker egne eller andres bilder, filmer og skapende arbeid, er vesentlig på alle trinn. Utviklingen av digitale ferdigheter i kunst og håndverk går fra å bruke enkle digitale verktøy og medier, til å forme egne digitale produkter som skaper opplevelser og kommuniserer følelser, ideer og meninger.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenørielle ferdigheter i kunst og håndverk er å være kreativ, utforskende og skapende. Det innebærer å kunne lage produkter i ulike materialer. Veien her går fra idé til ferdig resultat gjennom planlegging, utvikling og framstilling. Dette krever teknikker hentet fra ulike håndverkstradisjoner som kan brukes på nye måter. Elevene skal kunne utforske og eksperimentere med ulike materialer ut fra funksjon. Det gjelder også kreativ bruk av gjenbruksmaterialer. De skal også kunne vurdere kvaliteten av egne produkt sett i forhold til formålet. Det kan være eget kunstuttrykk, eller gjenstander for utstilling eller salg. Entreprenørskap i kunst og håndverk betyr også å kombinere teori og praksis på tvers av fag. Utviklingen av entreprenørielle ferdigheter i kunst og håndverk går fra lek og læring av kunst og håndverksteknikker til planlagt arbeid med kreative ideer som utvikles til ferdige produkt.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 2. trinn

Kompetansemål etter 2. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke håndverksteknikker og håndverktøy i utforming av tre, leire og tekstil på en miljøbevisst og trygg måte
- undersøke egenskaper ved materialer og dele sanseerfaringer
- utforske ulike visuelle uttrykk og bygge videre på andres ideer i eget skapende arbeid
- eksperimentere med form, farge, rytme og kontrast
- studere form gjennom å tegne, male og fotografere
- skape fortellinger ved hjelp av digitale verktøy etter inspirasjon fra lokale og nasjonale kunstverk
- forestille seg og beskrive framtiden gjennom tegning og modeller
- planlegge og konstruere i naturmaterialer etter inspirasjon fra samisk og lokal byggeskikk
- vise fram og presentere objekter gjennom utstilling, samling eller for salg
- utforske mulighetene i å nytte gjenbruksmaterialer i eget skapende arbeid
- finne nye måter å bruke kjente materialer og teknikker på for å løse oppgaver

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i kunst og håndverk på 1. og 2. trinn når de får være kreative og bruker hender og verktøy til å forme i forskjellige materialer, forteller gjennom digitale og visuelle medier og samtaler om opplevelser av kunst, gjenstander og bygninger. I EnSpireskolen vil elevene på dette trinnet få vist og utviklet sin kompetanse i å nytte gjenbruksmaterialer.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom at elevene får varierte sanseerfaringer, bidra i praktisk utforskning og dele ideer og opplevelser. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i kunst og håndverk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i å fortelle gjennom bilder, forme i materialer og delta med egne meninger i skapende prosesser. I EnSpireskolen vil respons fra andre utenfor skolen gi elevene tilbakemeldinger på sin formingskompetanse i for eksempel utstillinger eller salg i elevbedrift.

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke håndverktøy og sammenføyningsteknikker i tre, leire og tekstil på en miljøbevisst og trygg måte
- prøve ut ulike ideer og muligheter i gjenbruksmaterialer og formidle til andre hvordan man i egen hverdag kan bidra til å ivareta natur og miljø

- gjennomføre kunst- og designprosesser ved å søke inspirasjon, utforske muligheter, gjøre valg og lage egne produkter
- *bruke originalkunst i skolens nærmiljø som utgangspunkt for egne bilder og skulpturer*
- undersøke hvordan tradisjonshåndverk, inkludert samisk håndverk, utnytter naturmaterialers egenskaper, og bruke erfaringer til å lage enkle bruksgjenstander
- samtale om bruk, funksjon og materialvalg i ulike bygninger og lage skisser med forslag til ny arkitektur
- tolke former og symboler fra ulike kulturer og bruke disse i visuelle uttrykk
- tegne form og dybde ved bruk av virkemidler som overlapping og forminskning
- bruke enkle komposisjonsprinsipper i fotografi og digitale verktøy
- utforske mangfold i motiver og visuelle uttrykk i kunst fra ulike verdensdeler og lage en digital presentasjon
- formidle og vise fram eget arbeid gjennom utstilling *eller salg i elevbedrift*
- *velge materialer og teknikker for å løse oppgaver på sin egen måte*
- *bruke kompetansen i faget i entreprenørielt arbeid*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i kunst og håndverk på 3. og 4. trinn når de prøver ut håndverksteknikker, digitale verktøy og visuelle uttrykk og deltar i skapende prosesser. *Elevene viser og utvikler kompetanse når de blir kjent med lokal kunst og håndverk.* Videre viser og utvikler de kompetanse når de samtaler om hva kunst, gjenstander og bygninger forteller om menneskers tanker og behov. *I EnSpireskolen vil elevene også vise sin kompetanse i faget gjennom entreprenørielt arbeid.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom varierte praktiske oppgaver og ved at elevene får uttrykke tanker og meninger gjennom skapende prosesser. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i kunst og håndverk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere, når det gjelder både prosess og produkt. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i idéutvikling, problemløsning i materialer, visuell formidling og samtale om håndverk og kulturuttrykk. *I EnSpireskolen vil respons fra andre utenfor skolen gi elevene tilbakemeldinger på sin kompetanse i faget gjennom for eksempel utstillinger eller salg i elevbedrift.*

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke ulike håndverktøy og elektriske verktøy for å bearbeide og sammenføyne harde, plastiske og myke materialer på en trygg og miljøbevisst måte
- undersøke materialene i ulike gjenstander og vurdere funksjon, holdbarhet og muligheter for reparasjon og gjenbruk
- bygge og eksperimentere med stabile konstruksjoner
- bruke ulike strategier for idéutvikling og problemløsning
- bruke digitale verktøy til å planlegge og presentere prosesser og produkter

- tegne form, flate og rom ved hjelp av virkemidler som kontraster, skygge, proporsjoner og perspektiv
- utforske og reflektere over hvordan følelser og meninger vises i kunst, og bruke symbolikk og farge til å uttrykke følelser og meninger i egne arbeider
- analysere visuelle virkemidler i ulike medier og belyse et aktuelt tema gjennom foto eller infografikk
- beskrive mangfoldet i klestradisjoner eller gjenstander, inkludert samiske, og lage et produkt med inspirasjon fra kulturarv
- undersøke hvordan kjønnsroller vises i kulturelle uttrykk før og nå, og lage visuelle uttrykk som utfordrer stereotyper
- bruke programmering til å skape interaktivitet og visuelle uttrykk
- designe og lage en utstilling som viser fram prosess og produkt
- *planlegge og bygge modeller i ulike materialer og digitalt*
- *finne fram til og presentere lokale kunstnere eller håndverkere*
- *velge materialer ut fra egenskaper og bruke hensiktsmessige teknikker for å løse oppgaver på sin egen måte*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i kunst og håndverk på 5., 6. og 7. trinn når de bruker ulike kreative strategier for å skape visuelle uttrykk og funksjonelle løsninger. *Elevene viser og utvikler også kompetanse når de får utforske og bruke materialer på nye måter.* Videre viser og utvikler de kompetanse når de reflekterer over visuelle virkemidler, kulturelle referanser, håndverkskvalitet og miljøbelastning. *I EnSpire-skolen vil elevene også vise sin kompetanse i faget gjennom entreprenørielt arbeid.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom varierte praktiske oppgaver i verkstedene og ved at elevene får komme med forslag til endringer i forbruk og visuelle omgivelser. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i kunst og håndverk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere, når det gjelder både prosess og produkt. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i kreative prosesser, miljøbevisst forbruk, håndverk, visuell kommunikasjon og vurdering. *I EnSpire-skolen vil respons fra andre utenfor skolen gi elevene tilbakemeldinger på sin kompetanse i faget gjennom for eksempel utstillinger eller salg i elevbedrift.*

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10.trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utforske muligheter innenfor håndverksteknikker og egnet teknologi for å bearbeide og sammenføre harde, plastiske og myke materialer, *eksperimentere med kunnskap og faglighet*
- vurdere materialers holdbarhet og muligheter for reparasjon og gjenbruk, og bruke ulike verktøy og materialer på en hensiktsmessig og miljøbevisst måte
- utvikle løsninger gjennom en stegvis designprosess og vurdere holdbarhet, funksjon og estetisk uttrykk

- utforske hvordan digitale verktøy og ny teknologi kan gi muligheter for kommunikasjonsformer og opplevelser i skapende prosesser og produkter
- visualisere form ved hjelp av frihåndstegninger, arbeidstegninger, modeller og digitale verktøy
- analysere hvordan identitet og stedstilhørighet kommuniseres i arkitektur, klestradisjoner, kunst eller gjenstander, og integrere kulturelle referanser i eget skapende arbeid
- undersøke hvordan kunst, inkludert samisk kunst, kan bidra i samfunnskritikk, og skape kunstuttrykk som belyser utfordringer i egen samtid
- reflektere kritisk over visuelle virkemidler og eksperimentere med ulike visuelle uttrykk i en skapende prosess
- lage skisser til fornyelse av lokale omgivelser og modellere arkitektoniske løsninger som ivaretar ulike behov og interesser
- fordype seg i en visuell uttrykksform og/eller en håndverksteknikk, utforske muligheter gjennom praktisk skapende arbeid og presentere valg fra idé til ferdig resultat
- *planlegge og gjennomføre en utstilling*
- *utforske og gjøre rede for lokale håndverkstradisjoner*
- *velge materialer og teknikker for å løse oppgaver på sin egen måte*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i kunst og håndverk på 8., 9. og 10. trinn når de bruker ulike kreative strategier og praktisk problemløsning i arbeid med visualisering, ulike materialer og digitale verktøy. *Elevene viser og utvikler kompetanse når de får utforske og prøve ut sine ideer i eget arbeid.* Videre viser og utvikler de kompetanse når de reflekterer over miljøbevisst forbruk, visuelle virkemidler, kulturelle referanser og håndverkskvalitet. *I EnSpire-skolen vil elevene også vise sin kompetanse i faget gjennom entreprenørielt arbeid.*

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom varierte praktiske oppgaver i verkstedene og ved at elevene får belyse utfordringer i samtiden gjennom skapende prosesser. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i kunst og håndverk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og reflektere over egen faglig utvikling når det gjelder både prosess og produkt. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i praktisk problemløsning, kreative prosesser, visuell kommunikasjon og refleksjon over visuell og materiell kultur. *I EnSpire-skolen vil respons fra andre utenfor skolen gi elevene tilbakemeldinger på sin kompetanse i faget gjennom for eksempel utstillinger eller salg i elevbedrift.*

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i kunst og håndverk ved avslutningen av opplæringen etter 10. trinn. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i kunst og håndverk basert på elevens håndverksferdigheter i ulike materialer, bruk av kreative strategier og kompetanse i å visualisere ideer. Karakteren skal også være basert på hvordan eleven

reflekterer over estetiske uttrykk, kulturelle referanser, funksjon og holdbarhet i egne og andres arbeider.

Eksamen for elever

10. trinn eller på det trinnet faget blir avsluttet: Eleven har ikke eksamen.

6.10 Læreplan i musikk

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Musikk er et sentralt fag for skaperkraft, kulturforståelse og identitetsutvikling. Gjennom faget får elevene grunnlag til å delta i musikk i et livslangt perspektiv. I faget musikk utvikler elevene kompetanse i spill, sang og dans, i å lage musikk og i å forme og forstå et mangfold av uttrykk. Faget skal bidra til at elevene forstår hvordan musikk både springer ut av kulturer, skaper kultur og bidrar til samfunnsendringer, og elevene skal få erfare at musikk kan bidra til livskvalitet. Faget musikk skal forberede elevene på deltakelse i et samfunns- og arbeidsliv som har behov for praktiske og estetiske ferdigheter, kreativitet og sosial samhandling.

Musikk skal stimulere til entreprenørskap og være en viktig bidragsyter i mange tverrfaglige prosjekt i EnSpire-skolen. Her vil elevene få muligheter til å lage og utøve musikk som de kan framføre for andre.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Gjennom faget musikk skal elevene utvikle sine estetiske, kreative og skapende evner og få mulighet til å uttrykke seg. Faget skal legge til rette for musikkglede og mestringsfølelse, og elevene skal få erfare at egen stemme betyr noe i fellesskapet. I musikk skal elevene møte et mangfold av kunstneriske og kulturelle uttrykk som åpner dører til større fellesskap. Møter med levende musikk er en naturlig del av dette, og elevene skal få oppleve at folkemusikk og samisk musikkultur er viktige deler av vår felles kultur og kulturarv.

Kjerneelementer

Utøve musikk

Kjerneelementet utøve musikk legger vekt på elevenes aktive deltakelse med stemme, kropp og instrumenter i samspill, dans, framføring og lek og i ulike musikalske uttrykk og sjangre. Kjerneelementet skal gi elevene erfaring med å spille, synge og danse i ulike sammenhenger. Kjerneelementet bidrar til at elevene gjennom kreative prosesser får øve seg i håndverk, uttrykk og formidling.

Lage musikk

Kjerneelementet lage musikk legger vekt på at elevene arbeider kreativt ved å organisere og sette sammen musikkens grunnelementer til noe nytt eller å omforme noe kjent. Kjerneelementet bidrar til å øve elevene i å uttrykke seg og å lytte bevisst i skapende prosesser. Elevene skal få erfaring med og opplæring i ulike måter å lage musikk på og bli i stand til å ta i bruk ulike improvisasjons- og komposisjonsteknikker, verktøy og metoder. *Dette gjelder også egenproduserte danser.*

Oppleve musikk

Kjerneelementet oppleve musikk legger vekt på at elevene lytter aktivt og sansende. Dette åpner for emosjonelle erfaringer fra det hverdagslige til de eksistensielle møtene med musikk, og gir elevene øvelse i å gi uttrykk for musikalske erfaringer. Kunnskap om og erfaring med musikk og musikalske virkemidler er utgangspunktet for en reflektert og utforskende tilnærming til musikkopplevelsen.

Kulturforståelse

Kjerneelementet kulturforståelse handler om hvordan sangen og musikken elevene utøver, lager og opplever, er forankret og har betydning i kulturen den springer ut av. Å kunne forstå egne og andres musikalske uttrykk, å utøve musikk, å lage musikk og å oppleve musikk både forutsetter og bidrar til kulturell kompetanse. Spill, sang og dans som estetiske uttrykk er påvirket av, og er uttrykk for, historiske og samfunnsmessige forhold. Musikkens mening skapes når musikk brukes i sosiale sammenhenger, og musikk gir mening til sosiale hendelser og ritualer.

Tverrfaglige temaer

Folkehelse og livsmestring

I musikkfaget handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om at eleven utvikler evne til å uttrykke seg gjennom spill, sang, andre vokale uttrykk og dans. Fellesskapet rundt musikk bygger relasjoner mellom mennesker, gir mestringsfølelse og bidrar til et positivt selvbilde, når musikkens faglige og estetiske dimensjoner ivaretas. Musikk er en ressurs for å gjenkjenne, sette ord på og håndtere tanker og følelser, i medgang og motgang. Kunstneriske uttrykk gir mulighet til å forstå både eget og andres følelsesliv bedre, og dette legger grunnlag for god psykisk helse.

Demokrati og medborgerskap

I musikk handler det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap om at elevene utvikler kunnskap om hvordan musikk kan være en viktig demokratisk ressurs. Arbeid med temaet i faget gir elevene forståelse av hvordan de kan ta i bruk kunstneriske ytringsformer og estetiske uttrykk i demokratiske prosesser. Faget musikk skal bidra til bevissthet om hvordan musikk til alle tider har vært brukt til å uttrykke meninger og til å skape og kommunisere identiteter. I musikk øver elevene seg i å håndtere meningsbrytninger og respektere uenighet, og de utvikler bevissthet om både retten til å ytre seg og ytringsfrihetens grenser.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i musikkfaget er å kunne bruke stemmen variert i sang og andre vokale uttrykk til å improvisere, gjengi og formidle musikalsk stoff. Muntlige ferdigheter vil også si å kunne sette ord på og diskutere egne skapende prosesser og å kunne reflektere over musikalske erfaringer og opplevelser. Utviklingen av muntlige ferdigheter i musikk går fra å kunne formidle enkelt musikalsk stoff til å kunne formidle mer komplekse musikalske uttrykk, og fra å kunne fortelle om egne opplevelser og bruk av enkle virkemidler til å kunne beskrive mer komplekse musikkfaglige emner, estetiske opplevelser, musikalske virkemidler og musikkens funksjoner mer inngående.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i musikk er å ta i bruk ulike former for analog og digital notasjon som gir støtte til å utøve, lage og oppleve musikk og støtte til å dokumentere prosesser og resultater. I dette inngår grafisk notasjon, noter eller besifring. Utviklingen i å kunne skrive i musikk går fra å bli kjent med og kunne bruke enkle notasjonsteknikker til å kunne bruke ulike former for notasjon og skriftspråk til å utforske, dokumentere og formidle musikalske ideer.

Å kunne lese

Å kunne lese i musikk er å tolke og forstå ulike musikalske tekster, både nedskrevne musikalske tegn og symboler og tekster sammensatt av flere modaliteter, digitalt og i sceniske fremføringer. Utviklingen i å kunne lese i musikk går fra å kunne gjenkjenne, samtale om og bruke enkle tegn og symboler til å kunne nyttiggjøre seg ulike notasjonsformer i musikalsk samhandling og å kunne forstå og reflektere over bruk av musikk, dans og tilhørende virkemidler i stadig mer komplekse uttrykk.

Å kunne regne

Å kunne regne i musikk er å forstå og bruke musikkens grunnelementer, som puls, takt, rytmer, tonehøyde, tekstur og form. Det innebærer å utforske og eksperimentere med mønstre og strukturer, og gjøre beregninger av tid og rom når musikk og dans utspilles. Utviklingen i å kunne regne i musikk går fra å kunne lage, utøve og beskrive enkle mønstre og strukturer, og gjøre enkle beregninger av tid og rom, til en dypere kroppslig og kognitiv forståelse av presisjon og kompleksitet knyttet til musikkens grunnelementer, mønstre og strukturer, tid og rom.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter i musikk er å kunne bruke musikkteknologi til å utøve, lage og oppleve musikk. Dette innebærer å bruke digitale verktøy kreativt til å gjøre opptak, bearbeide og manipulere lyd og bruke programmering i skapende arbeid. Digitale ferdigheter er også å utøve digital dømmekraft. Det innebærer å følge regler for opphavsrett i møte med egen og andres musikk og utvise nettetikk i samhandling med andre. Utviklingen av digitale ferdigheter i musikk går fra å bruke enkle digitale verktøy til å forme musikalske arbeider, til å bruke digitale verktøy og teknologi strategisk og variert for å oppnå hensiktsmessige og kreative musikalske uttrykk. Det går også fra å kunne utøve personvern og nettetikk i enkeltstående situasjoner til å kunne vise god dømmekraft og bidra til ansvarlig samhandling i musikalske fellesskap.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenøriell kompetanse i musikk er å kunne bruke ulike uttrykksformer i musikk, sang og dans i tverrfaglige prosjekt. Det kan være utforsking av musikk som finnes, eller egen produksjon på ulike instrument eller digitalt. Entreprenørskap i musikk innebærer også å kunne stå fram for andre og være kulturformidler på skolen og i nærmiljøet. Utviklingen av entreprenøriell kompetanse vil gå fra lek og utprøving til målrettet arbeid med egne ideer som skal framføres for andre. Dette innebærer gjerne mye øving alene eller sammen med andre.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 2. trinn

Kompetansemål etter 2. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utøve et repertoar av sangleker, sanger og danser hentet fra elevenes nære musikkultur og fra kulturarven

- utforske og eksperimentere med puls, rytme, tempo, klang, melodi, dynamikk, harmoni og form i dans, med stemmen og i spill på instrumenter
- leke med musikkens grunnelementer gjennom lyd og stemme, lage mønstre og sette sammen mønstrene til enkle improvisasjoner og komposisjoner, også med digitale verktøy
- formidle opplevelser av ulike musikalske uttrykk gjennom samtale og kunstneriske uttrykksformer
- *bruke dans både som musikalsk utførelse og som fysisk aktivitet*
- *delta i framføringer*

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i musikk på 1. og 2. trinn når de deltar i og utøver sangleker, synger, danser og spiller på instrumenter, når de lager musikk, *opptrer*, eksperimenterer med og beskriver musikalske uttrykk og når de lytter, lever seg inn i og formidler musikkopplevelser.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får lytte, leke, undre seg og bruke sansene sine på måter som utvikler elevenes fagforståelse, gir dem mulighet til å uttrykke seg og bidrar til mestringsfølelse. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i musikk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i faget.

I EnSpire-skolen vil elevene få vist sin kompetanse i musikk gjennom blant annet framføringer på egen skole eller i nærmiljøet. Her vil de få mange tilbakemeldinger i form av applaus og ros, samtidig som egen opplevelse av dette vil gi grunnlag for videre læring.

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- *leke*, utøve og utforske et repertoar av sanger og danser fra ulike musikkulturer, inkludert samisk musikkultur
- synge og spille på instrumenter alene og sammen med andre ved bruk av gehør og enkel notasjon
- eksperimentere med rytmer, melodier og andre grunnelementer, sette sammen mønstre til komposisjoner, også ved bruk av digitale verktøy, og beskrive arbeidsprosesser og resultater
- formidle egne musikkopplevelser og beskrive bruk av musikalske virkemidler ved hjelp av enkle fagbegreper
- samtale om og reflektere over hvordan musikk skaper mening når den brukes i ulike sosiale sammenhenger
- *presentere egne ferdigheter som aktør i musikkfaget og delta i framføringer*

Undervisvurdering

Undervisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i musikk på 3. og 4. trinn når de synger, utøver og lager musikk, *opptrer for skolen*, gir enkle beskrivelser av egne arbeidsprosesser og av det de har utøvd og laget, beskriver og formidler egne musikkopplevelser og utvikler forståelse av musikkens, sangens og dansens betydning.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får eksperimentere, og bruke fantasi og kreativitet. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i musikk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram og *læreren skal være støttende i forhold til at elevene får utfordret seg selv*. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetanse i faget.

I EnSpire skolen vil elevene få vist sin kompetanse i musikk gjennom blant annet framføringer på egen skole eller i nærmiljøet. Her vil de få mange tilbakemeldinger i form av applaus og ros, samtidig som egen opplevelse av dette vil gi grunnlag for videre læring.

Kompetansemål og vurdering 7.trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utøve et repertoar av musikk, sang, andre vokale uttrykk og dans fra samtiden og historien
- utforske og drøfte hvordan musikk fra fortiden påvirker dagens musikk
- øve inn og framføre sang og musikk, i samspill eller individuelt, gehørbasert og ved bruk av enkle notasjonsteknikker *også for lokalmiljøet*
- lytte, eksperimentere og skape nye uttrykk med instrumenter, kropp, stemme eller lyd fra andre kilder, og presentere resultatet
- bruke teknologi og digitale verktøy til å skape, øve inn og bearbeide musikk
- bruke fagbegreper i beskrivelse av og refleksjon over arbeidsprosesser, resultater, musikalske uttrykk og virkemidler
- utforske og formidle musikalske opplevelser og erfaringer
- undersøke hvordan kjønn, kjønnsroller og seksualitet fremstilles i musikk og dans i det offentlige rom, og skape uttrykk som utfordrer stereotypier
- reflektere over hvordan musikk kan spille ulike roller for utvikling av individer og gruppers identitet
- *utforske og prøve ulike typer instrumenter*

Undervisvurdering

Undervisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i musikk på 5., 6. og 7. trinn når de spiller, synger, utøver andre vokale uttrykk og danser, *også som en kulturformidler til lokalmiljøet*. Videre viser og utvikler de kompetanse når de får anledning til å lage musikk, vise kreativitet og fantasi i skapende arbeid, arbeide prosessorientert med håndverksmessige og estetiske ferdigheter og bruke musikk, sang og dans til å utforske, uttrykke forståelse av og formidle egne meninger om samfunnsmessige fenomener og utfordringer.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom at elevene får eksperimentere, bruke fantasi og kreativitet i prosesser og skapende arbeid. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i musikk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg frem. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen til å utvikle kompetansen sin i faget.

I EnSpire-skolen vil elevene få vist sin kompetanse i musikk gjennom blant annet framføringer på egen skole eller i nærmiljøet. Her vil de få mange tilbakemeldinger i form av applaus og ros, samtidig som egen opplevelse av dette vil gi grunnlag for videre læring.

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utøve et variert repertoar av musikk, sang, andre vokale uttrykk og dans
- reflektere over hvordan musikalske tradisjoner, inkludert samiske musikktradisjoner, bevares og fornyes
- samarbeide med andre om å planlegge og gjennomføre øvingsprosesser hvor det inngår selvvalgt sang, andre vokale uttrykk, spill på instrumenter eller dans, og formidle resultatet i gruppe eller individuelt
- skape og programmere musikalske forløp ved å eksperimentere med lyd fra ulike kilder
- utforske og formidle musikalske opplevelser og erfaringer, og reflektere over bruk av musikalske virkemidler
- lytte og prøve ut ulike uttrykk og begrunne valg i skapende prosesser fra idé til ferdig resultat
- bruke gehør og notasjonsteknikker som støtte i skapende arbeid
- bruke relevante fagbegreper i skapende arbeid og i refleksjon over prosesser og resultater
- utforske og reflektere over hvordan musikk, sang og dans som estetiske uttrykk er påvirket av og uttrykk for historiske og samfunnsmessige forhold, og skape musikalske uttrykk som tar opp utfordringer i samtiden
- utforske og drøfte musikkens og dansens betydning i samfunnet og etiske problemstillinger knyttet til musikalske ytringer og musikkulturer
- utvikle et eget musikalske uttrykk i valgfri sjanger og formidle resultatet til et publikum

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i musikk på 8., 9. og 10. trinn når de spiller, synger og danser, og når de planlegger og gjennomfører arbeid med å utøve og lage musikk, *utfordrer seg selv*, viser fram og reflekterer over resultatene. Elevene viser også kompetanse når de setter ord på og drøfter hva sang, andre vokale uttrykk og dans kan bety i et samfunn og når de drøfter etiske problemstillinger knyttet til ulike uttrykk.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom at elevene får eksperimentere, bruke fantasi og kreativitet og får arbeide systematisk med å utvikle et produkt fra idé til ferdig resultat. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i musikk. Elevene skal få mulighet til å prøve seg frem og *læreren skal utfordre eleven til å tørre mer*. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i faget.

I EnSpire-skolen vil elevene få vist sin kompetanse i musikk gjennom blant annet framføringer på egen skole eller i nærmiljøet. Her vil de få mange tilbakemeldinger i form av applaus og ros, samtidig som egen opplevelse av dette vil gi grunnlag for videre læring.

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i musikk ved avslutningen av opplæringen. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i musikk basert på kompetanse eleven har vist når eleven utøver og lager musikk, opplever musikk og arbeider med kulturforståelse i tilknytning til det skapende arbeidet.

Standpunktvurdering

10. trinn eller på det trinnet faget blir avsluttet: Eleven skal ha én standpunktkarakter.

Eksamen for elever

10. trinn eller på det trinnet faget blir avsluttet: Eleven har ikke eksamen.

6.11 Læreplan i mat og helse

Om faget

Fagrelevans og sentrale verdier

Mat og helse er eit sentralt fag for å utvikle forståing for samanhengar mellom kosthald og helse. I mat og helse skal elevane lære å planleggje og lage mat og oppleve måltid saman med andre. Faget skal bidra til at elevane utviklar kompetanse til å meistre eige liv. Mat og helse skal bidra til å fremje folkehelsa, matglede og interessa for mangfaldet av matvarer og måltidsskikkar i samfunnet. Mat og helse skal stimulere til kreativitet, samarbeid og gjennomføringsevne.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringa. Mat og helse skal gjennom praktisk arbeid, utforsking og estetiske uttrykksformer bidra til at elevane utviklar engasjement og kreative og skapande evner. *I EnSpireskolen blir det viktig å la elevane få utforske, eksperimentere og bli kjent med ulike matvarer og korleis disse kan nyttiggjerast både på tradisjonelt og utradisjonelt vis.* Gjennom sosialt fellesskap rundt matlaging og måltid skal faget bidra til å fremje samarbeid, forståing, omsorg og respekt for kvarandre, og gi grunnlag for likeverd og likestilling. Vektlegging av normer og verdier i norsk og samisk matkultur og utforsking av andre matkulturar skal bidra til å styrkje verdsetjinga av kulturelt mangfald og hjelpe elevane til å utvikle ein trygg identitet. Mat og helse skal bidra til at elevane utviklar kritisk tenking, etisk medvit og ansvarskjensle slik at dei blir i stand til å velje mat som er både helsefremjande og berekraftig. *I EnSpireskolen vil det være naturleg å søke kunnskap om andre kulturar som finnes i nærmiljøet og gjerne invitere personar med annan kulturell bakgrunn til skolen.*

Kjerneelement

Helsefremjande kosthald

Gjennom å lage mat og førebu måltid skal elevane få oppleve matglede og utvikle kunnskap om trygg mat og helsefremjande kosthald. Kostråda til helsestyresmaktene er sentrale for undervisninga og elevane skal få forståing for samanhengen mellom næringsstoff og helse og utvikle kompetanse til å kunne velje eit sunt og variert kosthald.

Berekraftige matvarer og berekraftig forbruk

Bruk og val av mat påverkar individet, miljøet og verda vi lever i. Gjennom å planleggje måltid og lage mat skal elevane lære å utnytte råvarer og matrestar og forstå at mat er ein avgrensa ressurs, slik at dei lærer seg berekraftige matvarer og blir bevisste forbrukarar.

Mat og måltid som identitets- og kulturuttrykk

Kulturen kring mat og måltid er i kontinuerleg endring og er påverka av råvarebruk, kunnskap, tradisjonar og sosiale eller religiøse normer og verdier. Matlaging og måltid er sosiale arenaer for utforsking, samarbeid og samskaping. Møte mellom matkulturar og kulturelle aktivitetar frå Noreg og andre land fremjar mangfald og opnar for forståing, bevisstgjerings og nysgjerrigheit. Slik skal elevane få oppleve matglede saman og slik kan matkulturarane våre både fornyast og takast vare på

Tverrfaglege tema

Folkehelse og livsmeistring

I faget mat matvarer og matvanar som gir grunnlag for god helse. Gjennom å planleggje og lage mat og måltid skal elevane få god innsikt i dei nasjonale kostråda. Faget skal bidra til å fremje folkehelsa og førebyggje livsstilssjukdommar. Det skal bidra til livsmeistring for den enkelte og til å redusere sosiale forskjellar i helse. Måltidsfelleskap og praktisk samarbeid på kjøkkenet skal bidra til å styrkje sjølvkjensla til elevane og opplevinga deira av tilknytning og fellesskap.og helse handlar det tverrfaglege temaet folkehelse og livsmeistring om å gi elevane kunnskap om.

Berekraftig utvikling

I faget mat og helse handlar det tverrfaglege temaet berekraftig utvikling om å leggje vekt på at både matproduksjonen og matforbruket bør skje på måtar som ikkje er til skade nasjonalt eller globalt verken no eller i framtida. Faget skal bidra til at elevane blir bevisste på etiske og økonomiske spørsmål om matproduksjon og matforbruk og på fordeling av matressursar, slik at dei blir i stand til å ta ansvarlege val og utvikle gode verdiar og haldningar.

Grunnleggjande ferdigheiter

Munnlege ferdigheiter

Munnlege ferdigheiter i mat og helse er å kunne formidle fagleg undring og refleksjon gjennom forteljingar, samtalar, diskusjonar og presentasjonar. Utviklinga av munnlege ferdigheiter i mat og helse går frå å samtale om matlaging og måltid til å presentere og diskutere stadig meir komplekse tema om helse, matforbruk og matsikkerheit. Etter kvart må elevane bruke fleire fagord når dei skal grunngi vala sine eller delta i faglege diskusjonar.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i mat og helse er å utforme tekstar til bruk i matlaging og i samband med måltid. Det er òg å formidle fagleg kompetanse og å kunne gi uttrykk for synspunkt eller val. Utviklinga av skriveferdigheiter i mat og helse går frå å kunne skrive enkle handlegelister og korte samansette tekstar til å kunne planleggje og utforme oppskrifter og menyar.

Å kunne lese

Å kunne lese i mat og helse er å forstå, tolke og vurdere oppskrifter, tabellar og illustrasjonar i samband med matlaging. Det er òg å forstå og vurdere relevante fagtekstar. Utviklinga av leseferdigheiter i faget går frå å forstå enkle illustrasjonar og samansette tekstar på papir og skjerm til å tolke og kritisk vurdere meir komplekse fagtekstar, figurar og tabellar i ulike medium.

Å kunne rekne

Å kunne rekne i mat og helse er å kjenne att og bruke tal og nemningar for volum, vekt, mengd, brøk, forholdstal, tid, temperatur og geometriske figurar i samband med matlaging. Det er òg å rekne ut og vurdere porsjonar i oppskrifter og å formidle tal og talmateriale når ein skal samanlikne eller diskutere faglege og tverrfaglege tema. Utviklinga av rekneferdigheitene går frå å kunne bruke korrekte rom- og vekteiningar og lage enkle diagram og tabellar til å kunne bruke ulike matematiske ferdigheiter i planlegginga og gjennomføringa av matlaging. Vidare går utviklinga til å kunne lage meir komplekse tabellar og figurar i skriftlege arbeid.

Digitale ferdigheiter

Digitale ferdigheiter i mat og helse er å kunne bruke eit variert utval av digitale ressursar og teknologiar for å styrkje dei praktiske matlagingsferdigheitene. Det er òg å formidle og vurdere digitale tekstar og lyd-, bilet- og filmfiler som er relevante og truverdige for faget. Utviklinga av digitale ferdigheiter i mat og helse går frå å kunne bruke digitale ressursar til å leite etter informasjon, følgje oppskrifter og presentere fakta, til å nytte eit breitt utval av digitale ressursar for å kritisk vurdere informasjon frå ulike medium og for å kommunisere om faglege refleksjonar. Utviklinga kan òg gå frå å bruke enkel til å bruke meir avansert teknologi i samband med matlaging.

Grunnleggjande kompetanse

Entreprenørielle ferdigheiter i faget er å være nysgjerrig og utforskande i møte med ulike matvarer og matskikkar. Det kan være lokale matvarer eller internasjonale rettar. Det er òg å prøve ut egne matoppskrifter og lage mat som kan serverast andre eller seljast. Utviklinga av entreprenørielle ferdigheiter vil gå frå å følge enkle oppskrifter og tørre å smake på framand mat til å planleggje og produsere mat for servering og sal.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- følgje prinsipp for god hygiene i samband med matlaging
- bruke reiskap, rom- og vekt mål og enkle teknikkar i samband med matlaging
- kjenne att smakar i mat og undre seg over kvifor smak er noko vi opplever ulikt
- fortelje om kva som kjenneteiknar sunn og variert mat og kvifor det er viktig for helsa
- utnytte lokale matvarer i matlaging og presentere ledda i produksjonskjeda frå råvare til måltid
- sortere avfall i samband med matlaging og forklare kvifor det er viktig å gjere det
- lage enkle måltid og bidra til å skape ei triveleg ramme rundt måltid saman med andre
- samtale om måltidsskikkar frå norsk og samisk kultur og frå andre kulturar, og om verdien av å ete saman med andre
- samtale om korleis skulemåltidet kan bidra til ein god skulekvardag
- *gjere greie for kva slags mat som vert dyrka og foredla i nærmiljøet*
- *presentere matrettar ut frå egne idear om kva som skaper matlyst*
- *prøve ut og eksperimentere med smak og lukt frå ulike matvarer*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget.

Elevane viser og utviklar kompetanse i mat og helse på 1., 2., 3. og 4. trinn når dei lagar mat og måltid og når dei samtalar om korleis matval og måltid kan påverke helsa vår og verda vi lever i. *Vidare utviklar dei kompetanse når dei blir kjent med tradisjonar knytt til mat.*

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom varierte praktiske oppgåver på kjøkkenet og andre eigna læringsarenaer. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i mat og helse. Elevane skal få høve til å prøve seg fram og *utfordrast til å smake på nye rettar.* Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei

få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetanse til å lage måltid som gir grunnlag for god helse og til å bli bevisste forbrukarar. *I EnSpire skolen skal læraren leggje til rette for at elevane får vise og utvikle sin kompetanse i mat og helse ved å server eller selje mat til andre. Tilbakemelding her vil gi god rettleiing i vidare læring.*

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- bruke reiskap, grunnleggjande teknikkar og matlagingsmetodar til å lage trygg og berekraftig mat som gir grunnlag for god helse
- bruke sansane til å utforske og vurdere matens smak og tekstur og til å utforske anretning av mat
- kjenne att og greie ut om grunnsmakar i matvarer og fortelje om og diskutere korleis smak kan påverke matpreferansar og matval
- bruke oppskrifter i matlaging og rekne ut og vurdere mengda i porsjonane både med og utan bruk av digitale ressursar
- vise samanhengar mellom matvaregrupper og næringsstoff som er viktige for god helse
- bruke matmerking og kostmodellar til å setje saman eit sunt, variert og berekraftig kosthald og reflektere rundt vala sine
- bruke digitale ressursar til å samanlikne og drøfte produktinformasjon og reklame i ulike medium
- utnytte matvarer og restar frå matlaging og reflektere over eige matforbruk
- utforske og presentere tradisjonelle norske og samiske metodar for å konservere mat på og kunne fortelje om råvarene som blir konserverte
- lage måltid frå ulike kulturar og fortelje om og utforske korleis sosialt fellesskap og samhandling kan vere med på å styrkje god helse
- *planleggje og lage fleirretta måltid med omsyn til smak, i tråd med kosthaldsråd, økonomi og presentasjon*
- *produsere mat for sal på bestilling eller ut frå eigen forretningside*
- *velje råstoff og sette saman matrettar på nye måtar*
- *presentere matrettar ut frå egne idear om kva som skaper matlyst*
- *prøve ut og eksperimentere med smak og lukt frå ulike matvarer*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevane viser og utviklar kompetanse i mat og helse på 5., 6. og 7. trinn når dei *kjem med egne idear, viser initiativ*, lagar, utforskar og vurderer mat og måltid og når dei reflekterer rundt problemstillingar knytte til kosthald, helse og matforbruk.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom varierte praktiske oppgåver på kjøkkenet og andre eigna læringsarenaer. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i mat og helse. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle

kompetanse til å lage berekraftig mat som gir grunnlag for god helse, og til å bli bevisste forbrukarar og formidlarar av matkultur.

I EnSpire skolen vil ein få tilbakemeldingar frå andre utanfor skulen som kan gi verdifull rettleiing i arbeidet med mat som er laga for servering eller sal.

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- planleggje og bruke eigna reiskap, teknikkar og matlagingsmetodar til å lage trygg og berekraftig mat som gir grunnlag for god helse
- bruke sansane til å vurdere kvaliteten på matvarer, utforske og kombinere smakar i matlaginga og forbetre oppskrifter, menyar og anretning av mat
- drøfte korleis kosthald kan bidra til god helse, og bruke digitale ressursar til å vurdere eige kosthald og til å velje sunne og varierte matvarer i samband med matlaging
- gjere greie for og kritisk vurdere påstandar, råd og informasjon om kosthald og helse
- kritisk vurdere informasjon om matproduksjon og drøfte korleis forbrukarmakt kan påverke lokal og global matproduksjon
- utforske klimaavtrykket til matvarer og gjere greie for korleis matval og matforbruk kan påverke miljøet, klimaet og matsikkerheita
- lage mat frå norsk og samisk kultur og frå andre kulturar og samanlikne og utforske råvarer og matlagingsmetodar som blir brukte i ulike matkulturar
- vise gjennom matlaging og måltid korleis identitet og fellesskap blir formidla i ulike kulturar
- planleggje og lage mat for servering og sal med omsyn til tillaging, allergi, kultur og økonomi
- eksperimentere med ingrediensar og utvikle nye rettar

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget.

Elevane viser og utviklar kompetanse i mat og helse på 8., 9. og 10. trinn når dei *tek initiativ, er kreative, eksperimenterer*, lagar, utforskar og vurderer mat og måltid og når dei reflekterer rundt problemstillingar knytte til kosthald og helse, matproduksjon, matval og forbrukarmakt og identitet og matkultur.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom varierte praktiske oppgåver på kjøkkenet og andre eigna læringsarenaer. Læraren skal vere i dialog med elevane om deira utvikling i mat og helse. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og reflektere over si eiga faglege utvikling. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetanse til å lage berekraftig mat som gir grunnlag for god helse, og til å bli bevisste og ansvarlege forbrukarar og formidlarar av matkultur.

I EnSpire skolen skal læraren også leggje til rette for at elevane får vise og utvikle sin kompetanse i mat og helse ved å server eller selje mat til andre i eller utanfor skolen. Drøfting og vurdering av tilbakemeldingar her vil gi god rettleiing i vidare læring.

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal vere eit uttrykk for den samla kompetansen eleven har i mat og helse ved avslutninga av opplæringa. Læraren skal planleggje og leggje til rette for at elevane får vist kompetansen sin på varierte måtar som inkluderer forståing, refleksjon og kritisk tenking, i ulike samanhengar. Læraren skal setje karakter i mat og helse basert på kompetansen eleven har vist i praktisk og utforskande arbeid med mat og måltid. Karakteren skal òg vere basert på kompetansen eleven har vist når eleven har kommunisert kunnskap om og forståing av innhald og samanhengar i faget.

Standpunktvurdering

10. trinn eller på det steget faget blir avslutta: Eleven skal ha éin standpunktkarakter.

Eksamen for elevar

10. trinn eller på det steget faget blir avslutta: Eleven har ikkje eksamen.

6.12 Læreplan i kroppsøving

Om faget

Fagrelevans og sentrale verdier

Kroppsøving er eit sentralt fag for å stimulere til livslang bevegelsesglede og til ein fysisk aktiv livsstil ut frå egne føresetnader. Faget skal bidra til at elevane lærer, sansar, opplever og skaper med kroppen. Gjennom bevegelsesaktivitet og naturferdsel saman med andre fremjar kroppsøving samarbeid, forståing og respekt for kvarandre. Faget skal bidra til at elevane utvikler kompetanse om trening, livsstil og helse og erfarer kva eigen innsats har å seie for å oppnå mål. Innsatsen til elevane er derfor ein del av kompetansen i kroppsøving. Faget skal motivere elevane til å halde ved like ein fysisk aktiv og helsefremjande livsstil etter avslutta skulegang og i framtidig arbeidsliv. *I EnSpireskolen vil kroppsøving også vere eit viktig fag i entreprenørielt arbeid.*

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringa. Kroppsøving skal bidra til å gi elevane høve til å praktisere og reflektere over samspel, medverknad, likestilling og likeverd. I kroppsøving skal elevane løyse utfordringar og oppgåver i eit mangfaldig læringsfellesskap. Faget skal òg utfordre motet deira til å tøyje egne grenser. Leik, friluftsliv, dans, symjing, idrettsaktivitetar og andre bevegelsesaktivitetar er ein del av den felles danninga og identitetsskapinga i samfunnet. Kroppsøving tek vare på tradisjonell bevegelsesaktivitet i samfunnet, men stimulerer òg til eksperimentering og kreativ utfolding i alternative bevegelsesformer. Kroppsøving fremjar kritisk tenking omkring kroppsideal som kan påverke sjølvkjensle, helse, trening og livsstil. Uteaktivitet og naturferdsel gir grunnlag for naturglede, respekt for naturen og miljømedvit.

Kjerneelement

Bevegelse og kroppsleg læring

Elevane skal bli kjende med å vere i bevegelse åleine og saman med andre ut frå egne interesser, intensjonar og føresetnader. Elevane utforskar eigen identitet og eige sjølvbilet, og reflekterer over og tenkjer kritisk om samanhengane mellom bevegelse, kropp, trening og helse. Kroppsøving gir rom for kroppsleg læring gjennom leik og øving i friluftsliv, dans, idrettsaktivitetar og andre bevegelsesaktivitetar. Kroppsleg læring handlar om allsidig motorisk læring, utvikling av kroppsmedvit og stimulering til bevegelsesglede.

I EnSpireskolen skal elevane få bruke kroppen i fysisk arbeid. Produksjon av ved, rydding av skog, hogging av juletrær, pussing av båt er eksempel på elevprosjekt som tar i bruk og utviklar bevegelse, fysisk styrke og uthalde.

Deltaking og samspel i bevegelsesaktivitetar

Elevane skal løyse utfordringar og oppgåver i eit læringsfellesskap og kunne reflektere over samspel, samhandling og likeverd. I mange bevegelsesaktivitetar er deltaking, medverknad og samarbeid nødvendig for å fremje læring hos seg sjølv og andre. Det inneber å anerkjenne ulikskap og inkludere alle, uavhengig av føresetnader.

Uteaktivitetar og naturferdsel

Elevane skal bruke nærområdet og utforske naturen gjennom varierte uteaktivitetar under vekslende årstider. Naturopplevingar og trygg og berekraftig ferdsel er sentralt. I kroppsøving

skal elevane få oppleve ulike kulturar innanfor friluftsliv, inkludert aktivitetar knytte til samisk kultur.

I EnSpirekolen vil ein legge vekt på at elevane får oppdage lokalmiljøets ulike moglegheiter for fysisk aktivitet. Dei skal få utforske ulike terreng og element frå til dømes symjing i havet til trygg ferdsel i fjellet og på breen. Elevane skal finne fram til lokale friluftstradisjonar, bruke nærmiljøet og vite korleis ein kan orientere seg og opphalde seg i naturen i all slags vær gjennom alle årstider.

Tverrfaglege tema

Folkehelse og livsmeistring

I kroppsøving handlar det tverrfaglege temaet folkehelse og livsmeistring om å fremje god psykisk og fysisk helse og gi elevane verktøy til å ta ansvarlege livsval. Faget skal fremje eit positivt sjølvbilete som kan gi elevane ein trygg identitet. Faget skal medverke til at elevane får kunnskap om ulike perspektiv på bevegelsesaktivitetar og helse. Elevane skal òg lære å forvalte helse som ressurs på ein måte som gagnar den enkelte, og lære å ta val som er gode for eiga og andre si helse gjennom livet.

Demokrati og medborgarskap

I kroppsøving handlar det tverrfaglege temaet demokrati og medborgarskap om å fremje evne til samspel i aktivitetar og refleksjon over kva eiga deltaking og eigen innsats inneber for samspel og læring i faget *og utvikling av entreprenørskap*. Faget skal medverke til at elevane får kunnskap om og forståing av demokratiske verdiar og spelereglar gjennom medverknad og medansvar i deltaking og samarbeid. Faget skal òg gi rom for å øve opp kritisk tenking og lære å handtere meiningsbrytingar og respektere usemje.

Berekraftig utvikling

I kroppsøving handlar det tverrfaglege temaet berekraftig utvikling om naturopplevingar med vekt på trygg og berekraftig ferdsel. Faget skal medverke til forståing for at vala den enkelte gjer, har betydning og konsekvensar for berekraftig utvikling og vern av livet på jorda både lokalt, regionalt og globalt.

Grunnleggjande ferdigheiter

Munnlege ferdigheiter

Munnlege ferdigheiter i kroppsøving er å kunne lytte og kommunisere i bevegelsesaktivitetar, og å kunne forklare og uttrykkje eigne erfaringar og refleksjonar. Utviklinga av munnlege ferdigheiter i kroppsøving går frå språkleg utforsking i bevegelseserfaringar til vidare refleksjon og drøfting rundt sentralt innhald i faget.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i kroppsøving er å planleggje, gi uttrykk for og vurdere eiga utvikling i faget. Det inneberer òg å utforme eigne treningsplanar. Utviklinga av skriveferdigheiter i kroppsøving går frå å bruke teikningar, bilete, figurar og planar til å kunne skrive meir fagspesifikke tekstar og illustrasjonar.

Å kunne lese

Å kunne lese i kroppsøving er å finne, tolke og kritisk vurdere ulike former for tekstar og informasjon og å søkje kunnskap som er nødvendig for å utvikle kompetanse i faget. Utviklinga av leseferdigheiter i kroppsøving går frå å hente inn og reflektere over informasjon frå enkle instruksjonar, kart og tekstar til å kunne lese meir samansette og fagspesifikke tekstar, kart og bilete.

Å kunne rekne

Å kunne rekne i kroppsøving er å bruke matematiske uttrykk for å planleggje, gjennomføre og reflektere over ulike forhold i mangfaldet av bevegelsesaktivitetar innanfor faget. Utviklinga av rekneferdigheiter i kroppsøving går frå å erfare avstand, aktivitetar, spel og lek til gjennom aukande kompleksitet, å kunne relatere bevegelsesaktivitetar til omgrep som vekt, fart, kraft, tid og mengd.

Digitale ferdigheiter

Digitale ferdigheiter i kroppsøving er å kunne bruke digitale ressursar til å utforske, vere skapande og løyse praktiske utfordringar i faget. Det inneber òg å bruke digitale ressursar bevisst og kritisk til å utvikle ein trygg identitet, kroppsmedvit og eit positivt sjølvbilete. Utviklinga av digitale ferdigheiter i kroppsøving går frå å kunne følgje reglar for digital samhandling og personvern til å planleggje og vurdere eigentrening ved hjelp av digitale ressursar.

Grunnleggjande kompetanse

Entreprenørielle ferdigheiter i kroppsøving er å prøve ut og utvikle egne fysiske og mentale ressursar på ulike arenaer. Dette skjer gjennom lek og arbeid i meningsfulle aktivitetar i og utanfor skolen. Elevane skal kunne vurdere sine egne moglegheiter gjennom aktiv læring og få erfaring med både suksess og fiasko. Kroppsøving gir rom for å takle både seier og tap. Elevane skal i praktisk entreprenørielt arbeid vise at dei kan ta omsyn til eigen helse, miljø og sikkerheit. Utviklinga av entreprenørielle ferdigheiter i kroppsøving går frå utforsking i lek til utprøving av egne idear og løysing av praktiske oppgåver i entreprenørielt arbeid.

Kroppsøving på ulike arenaer gir ulike utfordringar

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål og vurdering 2. trinn

Kompetansemål etter 2. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utforske eigen kroppsleg bevegelse i leik og andre aktivitetar, åleine og saman med andre
- utforske og gjennomføre grunnleggjande bevegelsar som å krype, gå, springe, hinke, satse, lande, vende og rulle i ulike miljø ut frå eigne føresetnader
- øve på å avlevere, ta imot og leike med ulike reiskapar og balltypar
- leike og vere med saman med andre i aktivitet i varierte bevegelsesmiljø
- leike og utføre grunnleggjande øvingar med tilvenning til vatn, som å dykke, flyte, gli, skape framdrift, hoppe uti og orientere seg i vatn
- forstå og praktisere enkle reglar for samspel i ulike bevegelsesaktivitetar
- utforske naturen i nærmiljøet med varierte aktivitetar til ulike årstider *i all slags vær for å utforske egne grenser*
- forstå og praktisere turreglar og bruke klede etter vær og forhold i naturen
- øve på trygg ferdsel i trafikken
- øve på trygg ferdsel ved vatn og på å kunne tilkalle hjelp
- *gjere greie for korleis ein tar vare på eiga helse i praktisk arbeid*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget.

Elevane viser og utviklar kompetanse i kroppsøving på 1. og 2. trinn når dei åleine og saman med andre deltek i, øver på og utfordrar eigne moglegheiter for bevegelse i ulike bevegelsesaktivitetar, både inne og ute, i natur og nærmiljø *i all slags vær*.

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom varierte bevegelsesaktivitetar som elevane gjer åleine og saman med andre. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i kroppsøving. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i bevegelsesaktivitet, leik og samspel, uteaktivitet i nærmiljø og trygg ferdsel i trafikken og ved vatn.

Kompetansemål og vurdering 4. trinn

Kompetansemål etter 4. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utforske og gjennomføre leikar, idrettsaktivitetar, dansar og andre bevegelsesaktivitetar
- *prøve ut eigenkomponerte ballspel og alternativ bruk av ulike småreiskap*
- bruke kroppen til å utforske aktivitetar og utvikle grunnleggjande bevegelsar
- øve på og bruke basisferdigheiter som å føre, kaste, sprette, sparke og ta imot ball i ulike bevegelsesaktivitetar

- vere symjedyktig ved å falle uti på djupt vatn, symje 100 meter på magen, og undervegs dykke ned og hente ein gjenstand med hendene, stoppe og kvile i 3 minutt (imens flyte på magen, orientere seg, rulle over, flyte på rygg), så symje 100 meter på rygg og ta seg opp på land
- *falle i vatn med klede på og komme seg til kant/på land*
- *gjere greie for og vurdere risikofaktorar ved å bade ute,*
- forstå og bruke reglar for samhandling i spel og bevegelsesaktivitetar
- forstå kroppsleg ulikskap mellom seg sjølv og andre, og inkludere andre i ulike bevegelsesaktivitetar
- utforske uteaktivitetar og samarbeide med andre under vekslende årstider i nærmiljøet
- lage og bruke kart for å orientere seg i kjent terreng
- øve på trygg og sporlaus ferdsel i naturen
- forstå og følgje reglar i trafikken
- *vurdere tryggleik og risiko i eige fysisk arbeid*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevane viser og utviklar kompetanse i kroppspøving på 3. og 4. trinn når dei deltek i og øver for å lære i ulike bevegelsesaktivitetar, samarbeider og inkluderer andre i leik og samspel og utforskar uteaktivitetar under vekslende årstider i nærmiljøet. *Dei viser og utviklar kompetanse når dei må bade ute i nærmiljøet. Elevane viser kompetanse i kroppspøving når dei lagar eigne leiker og tek omsyn til eiga tryggleik i fysisk arbeid.*

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom varierte bevegelsesaktivitetar som elevane gjer åleine og saman med andre, og når dei øver på å vurdere eige arbeid i kroppspøving. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i kroppspøving. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i bevegelsesaktivitet, symjing, leik og samspel og uteaktivitet. *I Enspireskolen skal læraren verdsette entreprenørielle eigenskapar og ferdigheiter og gi ressursfokusert rettleiing. Læraren skal leggje til rette for at elevane får vise og utvikle sine fysiske ferdigheiter og bruke kroppen i praktisk arbeid.*

Kompetansemål og vurdering 7. trinn

Kompetansemål etter 7. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utforske og gjennomføre leik og spel saman med andre i ulike bevegelsesaktivitetar
- øve på samansette bevegelsar, åleine og saman med andre
- gjennomføre aktivitetar ut frå eigne interesser og føresetnader i dans, friluftsliv, idrettsaktivitetar og andre bevegelsesaktivitetar
- bruke kart, digitale verktøy og teikn i naturen til å orientere seg i natur og nærmiljø
- forstå og praktisere reglar for aktivitet og spel og respektere resultata
- forstå ulikskapar mellom seg sjølv og andre og delta i bevegelsesaktivitetar som kan vere tilpassa ikkje berre eigne føresetnader, men òg andre sine
- utføre grunnleggjande teknikkar i symjing på magen, på ryggen og under vatn
- vurdere sikkerheit i uteaktivitet og naturferdsel og gjennomføre sjølvberging i vatn
- bruke nærmiljøet og utforske lokale kulturar for friluftsliv og *vidareformidle desse*

- gjere greie for allemannsretten under ferdsel og opphald i naturen
- *planleggje* og gjennomføre overnattingstur og reflektere over eigne naturopplevingar
- *gjennomføre grunnleggjande førstehjelp og lære dette vidare*
- *vurdere sikker bruk av reiskap og gode arbeidsstillingar i fysisk arbeid*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevane viser og utviklar kompetanse i kroppssøving på 5., 6. og 7. trinn når dei deltek og lærer i varierte bevegelsesaktivitetar, *planlegg aktivitetar*, praktiserer reglar for aktivitet og spel, og forstår ulikskapar mellom seg sjølve og andre. Elevane viser òg kompetanse gjennom å reflektere over bevegelsesaktivitetar, sosialt samspel, naturferdsel og naturopplevingar. *Elevane viser kompetanse i kroppssøving når dei tek omsyn til eiga og andre sin tryggleik.*

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom varierte bevegelsesaktivitetar som elevane gjer åleine og saman med andre, og gjennom at elevane får vurdere eget arbeid i kroppssøving. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i kroppssøving. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og kva dei får til betre enn tidlegare. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i bevegelsesaktivitet, leik, spel, sjølvberging i vatn og friluftsliv i nærmiljøet. *I EnSpire-skolen skal læraren verdsette entreprenørielle eigenskapar og ferdigheiter og gi ressursfokustert rettleiing. Læraren skal leggje til rette for at elevane får vise og utvikle sin kompetanse i faget gjennom fysisk arbeid.*

Kompetansemål og vurdering 10. trinn

Kompetansemål etter 10. trinn

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- utforske eigne moglegheiter til trening, helse og velvære gjennom leik, dans, friluftsliv, idrettsaktivitetar og andre bevegelsesaktivitetar
- trene på og utvikle ferdigheiter i varierte bevegelsesaktivitetar
- øve på og gjennomføre danseaktivitetar frå ungdomskulturar og andre kulturar, og saman med medelevar skape og presentere dansekomposisjonar
- reflektere over korleis ulike framstillingar av kropp i media og samfunnet påverkar bevegelsesaktivitet, kroppsidentitet og sjølvbilet
- planleggje og gjennomføre bevegelsesaktivitetar som kan gjennomførast ved skadar eller sjukdom
- bruke eigne ferdigheiter og kunnskapar på ein slik måte at det kan medverke til framgang for andre
- anerkjenne ulikskap mellom seg sjølv og andre i bevegelsesaktivitetar og inkludere alle, uavhengig av føresetnader
- forstå fleire typer kart og digitale verktøy og bruke dei til å orientere seg i kjende og ukjende miljø
- utføre varierte symjeteknikkar og kunne symje ein lengre distanse basert på eiga målsetjing
- forstå og gjennomføre livberging i, på og ved vatn ute i naturen
- forstå og gjennomføre livreddande førstehjelp

- gjennomføre friluftsliv til ulike årstider, òg med overnatting ute, og reflektere over kva naturopplevingar kan ha å seie for ein sjølv og andre
- vurdere risiko og tryggleik ved ulike uteaktivitetar *og eige arbeid*, forstå og gjennomføre sporlaus og trygg ferdsel
- *planleggje og gjennomføre aktivitetar for andre*
- *anvende aktuelt regelverk for sikkert arbeidsmiljø og praktisere HMS i eige fysiske arbeid.*

Undervegsvurdering

Undervegsvurderinga skal bidra til å fremje læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevane viser og utviklar kompetanse i kroppssøving på 8., 9. og 10. trinn ved å trene på og bruke kunnskapar og ferdigheiter i stadig meir komplekse bevegelsessituasjonar, bruke eigne ferdigheiter og kunnskapar for at andre òg skal få framgang i faget, og anerkjenne ulikskap mellom seg sjølve og andre i bevegelsesaktivitetar. Elevane viser òg kompetanse gjennom å ferdast i naturen til ulike årstider, òg med overnatting ute, og gjennom å reflektere over kva naturopplevingar har å seie for ein sjølv og andre. *Elevane viser og utviklar kompetanse når dei må være aktiv i planlegging og gjennomføring av aktivitetar.*

I kroppssøving er samspel med andre, øving og deltaking i ulike bevegelsesaktivitetar og naturferdsel vesentlege trekk ved kompetansen i faget. Innsatsen til elevane er ein del av kompetansen i kroppssøving. Innsats i kroppssøving inneber at eleven prøver å løyse faglege utfordringar etter beste evne utan å gi opp, viser sjølvstende, utfordrar sin eigen fysiske kapasitet og samarbeider med andre. *I EnSpire-skolen kjem dette og til uttrykk i eige entreprenørielt arbeid.*

Læraren skal leggje til rette for elevmedverknad og stimulere til lærelyst gjennom varierte bevegelsesaktivitetar som elevane gjer åleine og saman med andre og gjennom at dei får vurdere eige arbeid i kroppssøving. Læraren skal vere i dialog med elevane om utviklinga deira i kroppssøving. Elevane skal få høve til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevane viser, skal dei få høve til å setje ord på kva dei opplever at dei får til, og reflektere over si eiga faglege utvikling. Læraren skal gi rettleiing om vidare læring og tilpasse opplæringa slik at elevane kan bruke rettleiinga for å utvikle kompetansen sin i bevegelsesaktivitet, deltaking og øving saman med andre, livberging, uteaktivitet og friluftsliv. *I EnSpire-skolen skal læraren verdsette entreprenørielle eigenskapar og ferdigheiter og gi ressursfokusert rettleiing. Læraren skal leggje til rette for at elevane gjennom planlegging og gjennomføring av fysisk arbeid får vise og utvikle sin kompetanse i faget.*

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal vere uttrykk for den samla kompetansen eleven har i kroppssøving ved avslutninga av opplæringa etter 10. trinn. Læraren skal planleggje og leggje til rette for at elevane får vist kompetansen sin på varierte måtar som inkluderer forståing, refleksjon og kritisk tenking, i ulike samanhengar. Læraren skal setje karakter i kroppssøving basert på kompetansen eleven har vist i faget. Samspel med andre, øving og deltaking i ulike bevegelsesaktivitetar og naturferdsel er vesentlege trekk ved kompetansen i kroppssøving. Innsatsen til elevane er ein del av kompetansen i kroppssøving og er derfor ein del av grunnlaget for vurdering.

6.13 Læreplan i valgfaget entreprenørskap fordypning

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Valgfaget entreprenørskap fordypning gir elevene mulighet til å utvikle videre og praktisere sine entreprenørielle ferdigheter i selvvalgte prosjekter. Dette kan ta utgangspunkt i arbeid de allerede er i gang med i andre fag eller ønske om ny kunnskap eller ferdigheter. Dette kan være basert på nye ideer eller kompetanse de ønsker å utvikle videre. Arbeidet kan gjennomføres alene eller sammen med andre.

Faget skal bidra til at de erfarer hvordan de kan utnytte sine ressurser ved å se muligheter og gjøre noe med dem. De må lære seg å arbeide etter mål og kunne gjøre justeringer underveis. Målet er at elevene gjennom kunnskaper og ferdigheter de tilegner seg opplever at deres kreativitet og skaperglede har betydning og kan formidles til andre.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Valgfaget entreprenørskap fordypning skal bidra til at elevene utvikler bevissthet om etikk og bærekraft gjennom kritisk tenkning, refleksjon og samhandling. Praktiske og skapende læringsprosesser i faget skal bidra til elevenes danning og identitetsutvikling og bidra til at de opplever skaperglede og mestring i eget arbeid. Gjennom arbeidet skal elevene bli bevisste på og utvikle sine egne skapende evner.

Kjerneelementer

Handlingskompetanse

Kjerneelementet handlingskompetanse innebærer å kunne ta initiativ, se muligheter og løse utfordringer. Dette handler om å være trygg i nye situasjoner, tørre å ta kontakt med andre og vite hvordan en presenterer egne ideer eller produkter i ulike media eller større forsamlinger. Det innebærer også å kunne planlegge, strukturere og gjennomføre prosjekter på egen hånd eller i samarbeid med andre. Kommunikasjon og refleksjon rundt ressursbruk står sentralt i entreprenørielt arbeid.

Entreprenørskap

Kjerneelementet entreprenørskap handler om skapende, praktiske og livsnære aktiviteter. Valgfaget vil gi elevene flere muligheter til å utvikle egne ideer og interesser. Det handler om å utvikle entreprenøriell kompetanse.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, strukturere og gjennomføre entreprenørielt arbeid alene eller sammen med andre
- fordype seg i og utforske muligheter i et egenvalgt entreprenørielt arbeid
- reflektere over og gjøre rede for hvordan man håndterer barrierer og utfordringer
- finne fram til og vurdere ulike typer ressurser, menneskelige, materielle og økonomiske og bruke dette på en bærekraftig måte
- presentere prosessen fra idé til ferdig resultat, nye ferdigheter, produkter eller prosjekter for relevant målgruppe
- vurdere problemstillinger rundt etikk og bærekraft i entreprenørielt arbeid

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i valgfaget entreprenørskap fordypning når de reflekterer over og formidler resultatet av sitt entreprenørielle arbeid for andre. Videre beskriver de sine ressurser når de kan fortelle om hvilke interesser, ideer, personlige egenskaper og kompetanse som ligger til grunn for sine valg. Handlingskompetanse og entreprenørskap viser elevene når de finner kreative løsninger på utfordringer hos seg selv og i møte med oppgaven de skal løse.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å la elevene ta del i variert og kreativt arbeid. Læreren skal være i dialog med elevene om utviklingen deres i faget. Elevene skal få mulighet til å prøve seg fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og reflektere over egen faglig utvikling. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin innenfor entreprenørskap.

Standpunktvurdering

Standpunktkarakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i valgfaget entreprenørskap fordypning ved avslutningen av opplæringen. Læreren skal planlegge og legge til rette for at eleven får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i valgfaget entreprenørskap fordypning på den entreprenørielle kompetansen eleven har vist i eget arbeid. Eleven skal få mulighet til å vise kompetanse gjennom refleksjon.

Vurderingsordning

Eleven skal ha én standpunktkarakter.

6.14 Læreplan i arbeidslivsfag for ungdomstrinnet

Fagets relevans og sentrale verdier

Arbeidslivsfag er et sentralt fag for å bidra til at elevene får praktisk erfaring med å løse arbeidsoppdrag i et arbeidsfellesskap. Faget skal bidra til at elevene deltar i verdiskaping gjennom å levere tjenester og produkter både internt på skolen og for eksterne oppdragsgivere. Faget skal gi elevene mulighet til å glede seg over å kunne skape noe. Arbeidslivsfag legger til rette for entreprenørskap i skolen og samarbeid med lokale bedrifter.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Arbeidslivsfag skal bidra til at elevene opplever at praktiske og organisatoriske ferdigheter verdsettes og anerkjennes.

Faget er en arena for å utforske og skape. Elevene får anledning til å medvirke i arbeidsfellesskapet slik det er utviklet i vårt samfunnsliv og i våre demokratiske arbeidslivstradisjoner. Praktisk arbeid som er godt planlagt og ledet, utvikler elevenes dømmekraft og evne til kritisk tenkning. Gjennom å knytte miljøbevissthet til produksjon av varer og tjenester kan arbeidslivsfag bidra til at elevene utvikler holdninger til natur og miljø.

Kjerneelementer

Praktiske og yrkesrettede arbeidsoppdrag

I arbeidslivsfag produserer elevene varer og tjenester som det er behov for i samfunnet. De gjør seg erfaringer med reelle og virkelighetsnære arbeidssituasjoner. De bruker interne og eksterne læringsarenaer. De utvikler et begrepsapparat og ferdigheter knyttet til arbeidslivet. Elevene bruker bærekraftige prinsipper der økonomiske, sosiale og miljømessige forhold hører sammen i alle deler av arbeidsprosessen.

Arbeidsfellesskap og helse, miljø og sikkerhet i arbeidsoppdraget

Elevene følger arbeidslivets regler, forskrifter og etiske retningslinjer og gjør en risikovurdering ved behov. De medvirker i beslutningsprosesser både som leder og medarbeider, tar ansvar for egen arbeidsplass, vurderer sin egen og medelevers arbeidsinnsats og jobber på selvstendig grunnlag. Elevene utfordrer tradisjonelle oppfatninger av yrkesliv og likestilling ved å prøve ut arbeidsoppgaver knyttet til ulike yrker.

Tverrfaglige temaer

Bærekraftig utvikling

I arbeidslivsfag handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om å gi elevene anledning til å tenke globalt og handle lokalt i opplæringen. Siden arbeidslivsfaget er praksisnært, vil det være mulig for elevene å ivareta sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft i planlegging og produksjon. Arbeidsoppdragene er tverrfaglige, som i arbeidslivet for øvrig. Elevene vil erfare helsemessige og psykososiale sider ved å arbeide sammen med andre. Opplæringen gir anledning for elevene til å forebygge og løse konflikter og til å gi nye mestringsopplevelser i sosiale sammenhenger. Elevene skal vurdere miljømessige og økonomiske konsekvenser av valgene sine, for eksempel ved å bruke og utnytte materialer godt og ved å være oppmerksomme på gjenbruk og reparasjoner.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i arbeidslivsfag innebærer å kunne snakke sammen i et arbeidsfellesskap og med oppdragsgivere og ressurspersoner. Utviklingen av muntlige ferdigheter i arbeidslivsfaget handler om å bli stadig dyktigere til å tilpasse språket til person og situasjon. Underveis i opplæringen vil kravene til å bruke fagbegreper til å utveksle erfaringer og reflektere over faglige emner og prosesser øke.

Å kunne skrive

Å kunne skrive i arbeidslivsfag innebærer å kunne innhente informasjon og gjøre undersøkelser, planlegge og dokumentere ut fra arbeidsoppdragets art. Det kan dreie seg om framdriftsplaner, notater, handlelister og rapporter. Utviklingen av skriveferdigheter i arbeidslivsfag innebærer å kunne uttrykke seg med et stadig mer presist fagspråk. Det handler også om å utvikle en forståelse for at skriving kan være et godt redskap i arbeidsoppdrag.

Å kunne lese

Å kunne lese i arbeidslivsfag dreier seg om å kunne finne informasjon knyttet til arbeidsoppdraget, for eksempel oppskrifter, arbeidstegninger, instruksjoner, framgangsmåter og produktdatablader. Utviklingen av leseferdigheter i arbeidslivsfag innebærer å kunne kombinere forskjellig informasjon i stadig større grad for å løse arbeidsoppdraget.

Å kunne regne

Å kunne regne i arbeidslivsfag innebærer å kunne bruke, bearbeide og tolke relevant tallmateriale og foreta inntekts-, kostnads- og mengdeberegninger. Utviklingen av regneferdigheter i arbeidslivsfag innebærer å gjøre beregninger som gir lønnsomhet og kvalitet i arbeidsoppdraget. Det innebærer også å kunne ta med seg erfaring med beregninger fra ett oppdrag til et annet.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter innebærer å bruke digitale hjelpemidler til kommunikasjon og benytte digitale verktøy til for eksempel tegning, produksjon, beregning, informasjonsmateriell og dokumentasjon. Utviklingen av digitale ferdigheter i arbeidslivsfag innebærer å bruke erfaringene sine til å nyttiggjøre seg de riktige digitale verktøyene og ressursene på en stadig mer effektiv måte.

Grunnleggende kompetanse

Entreprenørielle ferdigheter i arbeidslivsfag innebærer å kunne ta initiativ og omsette ideer til handling, være nysgjerrig, kreativ, utholdende og fantasifull i problemløsning. Det handler om å utvikle noe nytt eller se nye muligheter i noe som allerede fins. Utviklingen av entreprenørielle ferdigheter i arbeidslivsfag vil gå fra å delta i eksisterende oppdrag til planlagt utvikling av egne ideer i samarbeid med andre.

Kompetansemål og vurdering

Kompetansemål

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- undersøke behov for varer og tjenester på skolen og i lokalsamfunnet
- planlegge praktiske og yrkesrettede arbeidsoppdrag
- produsere og levere varer og tjenester etter kvalitetskrav
- bruke fagbegreper, arbeidsmetoder, verktøy, materialer og teknologi tilpasset arbeidsoppdrag og begrunne valg
- samarbeide, fremme forslag og delta i beslutninger i et arbeidsfellesskap
- ivareta bærekraftige prinsipper i alle deler av arbeidsoppdraget
- beskrive og vurdere risiko, og følge etiske retningslinjer og arbeidslivets regler i arbeidsoppdraget
- vurdere sin egen og gruppens arbeidsinnsats, arbeidsprosess og arbeidsoppdragets resultat

Underveisvurdering

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i arbeidslivsfag ved å delta i arbeidsfellesskap og løse praktiske arbeidsoppdrag. Videre viser og utvikler elevene kompetanse i faget ved å ta selvstendige, begrunnede valg og ved å delta i evaluering av prosess og produkt, i egenvurdering og i vurdering av hverandre. Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom varierte arbeidsoppgaver. Læreren skal veilede slik at elevene reflekterer over valgmuligheter og utfallene av dem.

Standpunktvurdering

Standpunkt karakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i arbeidslivsfag ved avslutningen av opplæringen etter 10. trinn. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning, i ulike sammenhenger. Læreren skal sette karakter i arbeidslivsfag basert på kompetansen eleven har vist ved å planlegge, gjennomføre og vurdere praktiske arbeidsoppdrag i samarbeid med medelever og oppdragsgivere. Alle deler av arbeidsprosessen skal vurderes.

Vurderingsordning

Standpunktvurdering

10. trinn: Eleven skal ha én standpunkt karakter.

Eksamen for elever

10. trinn: Eleven kan trekkes ut til en muntlig-praktisk eksamen. Eksamen skal ha forberedelsedel. Muntlig-praktisk eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

Egne notater:

